

3/83

Z KNIHOVNY
VÁCLAVA A MICHAELY FREIOVÝCH

DISKUSE O MÍRU

III.

1983

Mýtus "sebeosvobození"

Otevřený dopis E.P. Thompsonovi

Milý Edwardo Thompsono,

v posledních dvou letech jsem fascinován tím, jak znovu a znovu zahajujete svou osobní mírovou palbu. Nejdřív nad námi provozovala výškovou akrobacii Vaše stíhačka "protestuj a přežij", hned po ní následoval Váš poněkud stěžíly pokusný balónek "Poznámek o exterminismu" a pak se objevila silná, elegantní a řádně nafouklá vzducholoď "Překonání studené války", kterou ke své ostudě BBC nezafadila do svých dimblebyovských přednášek; a mezitím, abychom nevyšli z údivu, občasný oslňující ohňostroj článků pro Guardian a The Times.

K fascinaci se však postupně začal družít neklid. Pokaždé, když jsem se vrátil z Polska, Německa nebo Maďarska, spatřil jsem, jak se na obloze vznášejí další Thompson, třínásobní transparenty jako "výhlední Evropa" či "polská Solidarita". Takové transparenty občas vlejí nad našimi letovisky z reklamních balónů, propágujících mýdla nebo pneumatiky; zvláště zneklidňující představí. Nyní, když jsou tyto báječné létající stroje pěkně shromážděny ve dvou paperbackových hangárech, se na onu reklamu můžeme podívat blíž.

Vaše vize Evropského jaderného odzbrojení (European Nuclear Disarmament, END) sahá "od Polska po Portugalsko". Připomínáte nám, že "Evropa" je víc než EHS, že do ní patří nejen Paříž, ale i Varšava, nejen Madrid, ale i Leningrad. Tento náš kontinent, naše společná kultura, jsou uměle a tragicky rozštěpeny

studenou válkou. Píšete, že západoevropské mírové hnutí "nemůže uspět, pokud tuto dělicí čáru nepřekročí a nevyvolá obdobné reakce na Východě". A pak se obracíte přímo na sovětský lid: "Mírové hnutí na Západě, které nedeškově čeká na jeho reakci, nemůže zaručit svou životaschopnost v budoucnosti, pokud se tato reakce nedostaví". Navíc "...reakce sovětských občanů musí se projevit do konce roku 1983".

Tuto vizi jen vítám: druhou Evropu nelze připomínat příliš často. Vítám vzácnou poctivost, se kterou spojujete vyhlídky západního mírového hnutí, a to výslovně a přímo, s osudy možných bojovníků za mír v sovětském bloku. Vítám sebevražednou odvahu onoho posledního "musí": zbývá Vám pouhých pět měsíců!

Ale pak přecházíte od toho, co "musí" být, k tomu, co je, od předpisování k popisu. Nejjasnější je to vidět v textu "Překonání studené války":

"Západní mírová hnutí podporují polskou obnovu s Solidaritou i svedomyslná disidentská hnutí ve Vršavském bloku. A z východní Evropy k nám teď dochází jeden hlas za druhým - váhavý, opatrný, ale s rostoucí sebedůvěrou - hledající spojení míru a svobody."

"Východní Evropa zahájila své sebeosvobození. Rumunsko, Maďarsko a východní Německo si opatrně vytvořily malé autonomní oblasti v zahraniční politice, hospodářství a kultuře, a polská obnova signalizuje tak prudkou a dalekosáhlou sociální přeměnu, že nemá smyslu spekulovat o jejím výsledku."

Pro většinu Vašich mladších západoevropských členů, jejichž znalosti východní Evropy jsou, jak podotýkáte, malé, to musí znamenat, že v celém sovět-

ském bloku dochází k nějakému významnému historickému procesu. Žijí se hnutí svobodomyšlného ("jeden hlas za druhým"... předstoucí sebevědra"). V letech 1944-5 to bylo osvobození hrdinskou Sovětskou armádou. Nyní, abychom tak řekli, sebeosvobození od hrdinské Sovětské armády.

Celým svým srdcem si přeju, aby východní Evropa skutečně směřovala k sebeosvobození. Ale to, co vidím, tuto iluzi vyvrací. Nevidím žádný smysl, ve kterém by Vaše tvrzení platilo.

Nesouhlasím s Vámi v případě jedině země sovětského bloku. Například v Rumunsku, Maďarsku a východním Německu ony autonomní oblasti, o nichž se zmiňujete, nehroží, dokonce ani nehrozí ohrožením výroby zbraní, vojenských rozkazů či vojenských postojů Varšavského paktu. Ale Vy jistě uznáte, že týdeník jako Spectator má jen omezený počet stránek. A tak se dnes nebude ptát, proč prvními plody východoněmecké "kulturní autonomie" byla rehabilitace takových noterijských márových štváčů, jako byli Bedřich Veliký, Schernhorst a Clausewitz. Nebudu ani příliš rýpat do oněch "demonstrací za bezatomovou Evropu, a hesly kritizujícími zbraně obou supervelmocí" (Vaše formulace), tak dovedně zinscenizované neostalinistickým Rumunskem prezidenta Ceaușeska. Nebudu se ani pošklebovat oněm skandinávským mírovým dómům v ráso- vých hábitech, které pochodovaly Moskvou, spontánně vítány příslušníky KGB s balónky v ruce.

Místo toho se podívám na zemi, pro kterou Vaše argumentace platí nejvíc, na jedinou zemi v sovětském bloku, v níž vzniklo autentické, silné, zdola organizované demokratické hnutí, jehož konečným cí-

lem bylo národní sebe osvobození. Mám ^{Sam} přejaš na mysli Poláky.

Znak "Solidarność" je Vaším nejnápadnějším poutačem. Vaše hnutí zdůrazňuje důležitost přímých výměn "neoficiálních osob" mezi Východem a Západem. Proto jsem se snažil ve Vašem líčení najít něco o tom, jaký význam pro Vaše hnutí (RND) má Solidarita, jaké názory mají polští pracující na tento tak důležitý problém. Leč marně! V celém Vašem mírovém opusu nenacházím ani jediný hlas, ba ani jediný citát pocházející ze Solidarity. "Primárním cílem Exterminismu a studené války," čteme v předmluvě nakladatelství New Left Review, "je vyvolat opravdu mezinárodní debatu o termokleární válce a míru." Pak následují "příspěvky ze všech hlavních evropských zemí". Ke svému úžasu však nenalézám ani jediný příspěvek z nějaké východoevropské země (Rudolf Bahro je bývalý východní Němec, žijící v západním Německu, Medvědševové jsou Rusové). Většina příspěvatelů na podporu svých argumentů mává polskou vlajkou, avšak dostali Poláci možnost mluvit sami za sebe? Zajiště ne.

Bylo to snad z "technických důvodů? Cožpak skutečně nebylo možné, aby někdo z RND zajel do Varšavy v průběhu oněch 16 měsíců legální existence Solidarity, kdy byly polské hranice otevřeny pro většinu západních návštěvníků? Te Vás nikdy nenapadlo se zeptat svých kolegů-historiků a poradců Solidarity Bronislawa Geremka, Karola Modzelewského či Adama Michnika na jejich názory? (Chcete-li jim napsat teď, jejich adresa je: Internacní tábor Bialoleka, c/o generál Kiszczak, Ministerstvo vnitra, Varšava.)

Anebo to bylo tím, že nechtěli na toto téma psát nikam, ani pro RND, dokonce ani v socialistickém kontextu, neboť by to ještě více provokovalo Rusy a ohrozilo tak polskou revoluci, která snala své mize?

Nebo to bylo snad tím, že jste zoufale nechtěl slyšet to, co měli na jazyku, ze strachu, aby neřekli něco nesprávného? Mohli přece vyhlásit podporu Reaganovi nebo paní Thatcherové, a to by Vaším argumentům na kráse nepřidalo. I když jsem v období Solidarity v Polsku byl, schází mi Vaše jistota o tom, co si myslí jiní lidé. Musím však říci, že jsem potkal více stoupenců Reagana ve Varšavě než v západním Berlíně. Většina členů Solidarity, se kterými jsem mluvil, byla k Vašemu hnutí přinejmenším skeptická. A není to jen můj dojem. Například Neal Ascherson píše v březnovém a červnovém čísle časopisu New Socialist: "Zdá se, že většina mladých Poláků považuje mírové hnutí na Západě za cosi negativního, protože si myslí, že to oslabí NATO, aniž by byl přitom oslaben Varšavský pakt..."

To je bezpochyby politováníhodné. Je to od Poláků opravdu geostalost, stejně jako jejich katolicismus, jejich patriotismus (který nazýváte "nacionalismem") nebo to, že u členů Solidarity převládají "rysy", jak říkáte, "nad kterými by purista ohrnul nos". Puristé z New Left Review by to všecko asi odmítli jako "falešné uvědomí". Vy pouze říkáte, že "internacionalistické perspektivy Solidarity jsou omezené a zmatené". Anebo, opět s ohrnutím nosu, "příliš mnoho jejích vůdců a poradců, jejích mladých členů, se obracelo na špatné přátele na Západě (podtrženo mnou). A kdo rozhodne o tom, kdo jsou dobří přátelé? Zřejmě Vy sám.

a Mnozí členové Solidarity, ubozí zabeďnáni pros-
táčkové, si mysleli, že dramatické varování adrese-
vaná Kremlu ze strany NATO a západních představitelů
jim měla pomoci v době, kdy na polských hranicích
stále půl miliónu vojáků Varšavského paktu. Někteří
z nich dokonce věřili, že tato varování skutečně po-
mohla odvrátit sovětské vedení od ozbrojené inter-
vence. Vy však víte, jak to doopravdy bylo. "Pomáha-
jí polské Solidaritě výhružná prohlášení rady NATO?"
ptáte se výhružně ve svém dopise Václavu Radeckému
z března 1981. "Naopak: umožňují Rudému právu a iz-
věstijím označovat odboráře a poradce z KORu za 'an-
tisocialisty' a 'kontrarevolucionáře'". "Výhrůžky
mluvčích NATO," napsal jste do Timesů v prosinci
1981, "vždy vedly přímo k zesílení bezpečnostního
tlaku druhé strany." Vyzývá Vás, abyste poskytl byť
i jen sebemenší důkaz pro toto své tvrzení. Naopak,
to málo důkazů, které máme (a můžeme zde vyvozovat
pouze nepřímě) naznačuje, že varování NATO byla sku-
tečně faktorem, který působil v plánech sovětských
a polských vůdců proti užití síly. Je-li to pravda,
je velmi nepohodlná, a proto je třeba ji postavit
na hlavu. Neboť mluvčí NATO jsou evidentně špatní
přátelé.

Ne, nemůžete poctivě tvrdit, že Solidarity byla
vůdcem (subjektivně) spojencem BND. Proto Vám nezbyvá
než říci, jak to formuluje pan Etienne Balibar v Ex-
terminismu a studené válce, že "polský lid... objek-
tivně (podtrženo maou) pomohl hnutí za postupné od-
zbrojení a za rozpuštění vojenských bloků." Ach, to
magické slovo "objektivně"; jak se Vám hoří, když
jste zaháněn do kouta! (Jak víte, Wolessa je "objek-
tivně" agent imperialismu, Michnik je "objektivně"

antisocialista...) Ale podíváme se raději na toto tvrzení podrobněji.

Určitě si vzpomínáte, že Solidarita úmyslně nebrala v počtybnost dlehu Polska ve Varšavském paktu. Strategické komunikace vedoucí ze Sovětského svazu do východního Německa byly pečlivě vyňaty ze všech Solidaritou organizovaných stávek. V celostátní čtyřhodinové varovné stávce 27. března 1981, největší a nejlépe organizované akci pracujících v poválečných dějinách východní Evropy, se nepřestalo pracovat ani v jedné zbrojovce. Na sjezdu Solidarity se sice objevily projevy, ve kterých byl kritizován Varšavský pakt; nejradikálnější (tj. třáně orientovaná) ze tří ekonomických alternativ připojených k programu sjezdu vskutku navrhovala, aby "některé výrobní kapacity byly dočasné přesunuty ze zbrojního průmyslu, aby bylo možné uskutečnit náležavé ekonomické změny."

Ale jinak se "sebeomezující revoluce" až do konce co nejpečlivěji zdržovala úteků na jakýkoli aspekt polské vojenské politiky. Solidarita zde asi rozpoznala důležitý sovětský vojenský zájem v Polsku. Nevyměšování do obranných záležitostí bylo podmínkou sine qua non pro ocen "historický kompromis" s komunistickými úřady, o který Solidarita tak vážně usilovala. Její vůdcové věděli, že kdyby v této věci protestovali, jejich hnutí by nemohlo přežít.

Nicméně však souhlasím s tím, že kdyby bylo dosaženo "historického kompromisu", Evropa dnes mohla být bezpečnější i svobodnější. Polská revoluce byla nejlepší raději pro mírový vývoj sovětského impéria: kdyby byly polské komunistické úřady spolupracovaly se Solidaritou, mohly postupně získat jistou legiti-

mitu; a částečně tržní hospodářství mohlo dosáhnout víc než pouze uspokojit základní materiální potřeby polského národa; nástupci pana Brežněva mohli postupně pochopit, že prvky institucionálního pluralismu ve východoevropských státech by usnadnily a zlevnily jejich úsilí o udržení drahého a nepevného západního strategického valu. V tomto smyslu Solidarita opravdu mohla "objektivně" přispět věci míru.

Ale to se nestalo. "Porážka svobody v Polsku", napsal jste pět dní po vojenském převratu generála Jaruzelského, "bude těžkou porážkou pro mír." Myslím, že po téměř osmi měsících musíme uznat, ať už si odvahy podzemní Solidarity na režimu vynutí jakékoli ústupky a ať již si hospodářské zhroucení vynutí od generálů jakékoli reformy, že svoboda období Solidarity nebude obnovena ani letos, ani v příštím roce.

Vaše prezentace "těžké porážky pro mír" je v jednom ohledu ohromující. Píšete, že "generál Jaruzelski je polský vlastenec: zavázal se, že zabrání krvavé prolití." Tak pro Vás je generál Jaruzelski "vlastenec", zatímco aktivisté Solidarity byli "nacionalisté". Nad ním nemusíme ohroovat nos. A v doslovu k Exterminismu, datovanému z dubna 1982, píšete, že "to bylo polské řešení dle polskými podmínkami..." Snad nejsou generálovy subjektivní úmysly tak důležité (říkáte té i Vy). Myslím, že většina generálů by dala přednost nekrvavým převratům, dokonce i generálové chvilí. A tak jsem znovu ohromen Vaší vědeckostí. Jak víte, že Jaruzelski je polský vlastenec? Jak víte, že toto je "polské řešení"? Ptám se sám sebe, jak je možné, že z Vašeho pera plynou takové apologetické fráze. Vzpomínám si na Vaše strhující heslo "Ať je Polsko Polskem a Necko Neckem".

Ale nedovedu si představit, že byste napsal, pět dní po vojenském převratu v Řecku, že "plukovník X je řecký vlastenec, který se zavázal, že zabrání krveprolití" - a že byste se nezmínil o americké odpovědnosti za převrat.

Jako historik musíte vědět, že ještě nemáme s jistotou znát úplnou pravdu o sovětské odpovědnosti za polský sestup do "válečného stavu". Ale nepřímé důkazy jsou velmi pádné. To jste zapomněl na kretský dopis sovětského ústředního výboru, který definitivně pohřbil naděje na skutečnou demokratizaci polské komunistické strany? A na Sojuz 81, manévry Varšavského paktu na polské půdě, prodlužované den za dnem v době, kdy se Solidarnita připravovala na generální stávkou? A fiktivní zprávy TASSa? A návštěvy maršála Kulikova ve Varšavě? To si vážně představujete, že Jaruzelski mohl připravit svůj převrat bez vědomí, souhlasu a přímé podpory sovětských vůdců? Zřejmě jste nikdy nestudoval strukturu vrchního velení armád Varšavského paktu.

Ne. Sovětští vůdcové, než by obětovali leninovské struktury vládnoucí komunistické strany, než by v některém východoevropském státu povolili skutečný pluralismus, než by dovolili říkat pravdu, peručili raději polskému vojsku, aby se postavilo do první linie politicko-byrokratické diktatury. V Polsku vynechali svou předposlední kartu. Země je oficiálně ve "válečném stavu". Tente růst role armády vytváří, jak říkáte, nebezpečný precedent pro celý sovětský blok.

Jak však správně říkáte, nejde nám především o příčiny či motivy, nýbrž o důsledky a - jak to pěkně vyjádřil Pasternak - o "důsledky důsledků". Ty jsou

systémové. Jak říkáte, militarismus je "hluboce zakořeněn ve struktuře" sovětské společnosti. "Také v Sovětském svazu má studená válka integrační funkci." Vnější nepřítel, ať již imaginární či skutečný, se stal nezbytným pro přežití systému. K tomu bych dodal, že tato hrozba, ze které byl uplácán staromódní nacionalismus (ano, nacionalismus), je téměř jedinou nadějí na skutečně lidovou podporu, kterou si mohou být jisti vůdcové tohoto ekonomicky nespásného systému. Nebo snad vidíte nějaké jiné, čerstvé zdroje legitimacy? Prostě a jednoduše Brežněv potřebuje soudržnost, jakou přináší militarismus a nacionalismus, daleko více než paní Thatcherová. Možná byste souhlasil s tím, že západní vůdcové, děti "tě staré šubky, konzumního kapitalismu" (Vaše formulace), stále ještě mají jiné, čerstvé zdroje legitimacy. Prostě a jednoduše, Brežněv potřebuje soudržnost, jakou přináší militarismus a nacionalismus, daleko více než paní Thatcherová. Kdyby se vůdcové sovětského bloku vzdali svého vojensko-bezpečnostního aparátu, vzdali by se tím i moci. Proto si nedovedu představit, jak by mohli tolerovat autentické, zdola organizované, demokratické mírové hnutí uvnitř svých hranic. Pokud si ovšem nemyslíte, že Brežněv je unaven mocí a "privilegií" a že rád odejde na penzi, jako nějaký Prospero, poté, co uzřel snatek Míru a Svobody...

"Pryč jsou mé vnady

a mám už jen svou vlastní sílu,
která je tak slaboučká."

V Polsku použili armádu k rozdracení autentického, zdola organizovaného společenského hnutí, které udělalo vše, co bylo v jeho silách, aby nachrozilo

sovětské strategické zájmy; o odzbrojení ani nešpitlo.

Protože máme na Západě (přímo pod cacíky té staré šubky), nikdo Vám nezabrání, abyste vyhlašoval, co "musí" být ve východní Evropě, v Sovětském svazu nebo koneckonců kdekoliv jinde. Nikdo Vám jednoho prosincového rána nezabučí na dveře, žádný policista Vás neodvleče do internačního tábora ve Slough jenom za to, že jste hájil svobodu a důstojnost člověka. Protože jsou Vaše proklamace tak evidentně válně míněny, tak (chaoticky) stimulující a tak jsou dobře napsány, myslím si, že je jen málo lidí, kteří by Vám chtěli bránit - je jich asi méně než si představujete.

Avšak já musím protestovat proti Vašemu bombastickému směřování toho, co "musí" být s tím, co je, předpisování s popisem, proroctví s analýzou. "Každý jednostranný úspěch", hlásíte ze své stíhačky, "jako když Holandsko odmítne níkolétaující střely NATO nebo když se Rumunsko či Polsko distancují od sovětské strategie, vyvolá obvinění, že to zvýhodňuje druhý blok." A silou své proročské vůle ženete své stoupence přes práh mentálního očekávání (abych použil Vaší prazvláštní formulace, kterou jste ze své stíhačky svrhl na profesora Michaela Howarda). Vidí už, jak se Polsko "distancuje" od sovětské strategie, stejně jako Holandsko, které už odmítá střely NATO. Rozvíjejí se, že k Vám z východní Evropy přichází "jeden hlas za druhým", zatímco bloky rextávají s majestátní nevyhnutelností přírodního procesu. "Východní Evropa už zahájila své sebecavobození". Komu tohle chcete namluvit?

Protestují ve jménu pravdy. Protestují také ve jménu tisíců, které nesmějí hovořit samy za sebe. Na rozdíl od Vás netvrdím, že mluvím v jejich jménu. Protože jsem s několika z nich v uplynulých letech soukromě hovořil, mohu Vás veřejně požádat, abyste odpověděl na několik otázek, které by Vám položili, kdyby mohli?

Co když se reakce sovětských občanů negažne projevat před koncem roku 1982, ani v následujících letech, protože se projevit nemůže, stejně jako škracený člověk nemůže zpívat? Co když zůstane politická působnost EKD omezena na západní Evropu? Budete pak dále agitovat za jednostranné odzbrojení? A nakonec to nejdůležitější: jak si Vy představujete, že by zareagovali sovětscí vůdci, kdyby západní Evropa jednostranně odzbrojila?

Tyto otázky nejsou jen fečnické. Těším se na Vaše odpovědi.

Váš

Timothy Garton Ash

P.S.:

3. srpna jsem se v Guardianu dočetl, že zástupci EKD podepsali v Bruselu společné prohlášení s Jerzym Milewskim, předsedou zahraničního koordinačního výboru podznaní Solidarity: "Bruselská schůzka byla prvním oficiálním kontaktem se Solidaritou..." píše Guardian (Po 23 měsících! Proč to zpoždění?!) "a vzešlo z něj opatrné komuniqué, žádající dodržování závazků z Helsink, podle nichž každá evropská země musí mít právo si sama určovat svou zahraniční politiku. Přestože EKD je pro bezatomovou Evropu "od Polska po Portugalsko", Solidarita ji v tom nepodpo-

Fila". Ale Solidarita bezpochyby v podstatě HND podpořila, promiňte, objektivně podpořila.

PFS: Koordinační úřad Solidarity v cizině mi právě poslal text společného komuniqué, jehož plný smysl článek v Guardianu nepodal. Např.: 3. Mírové hnutí vyjádřilo své přesvědčení, že kampaň proti jaderným zbraním může uspět jedině v rámci Helsinských dohod, podle nichž "všechny národy mají vždy právo si zcela svobodně určovat, kdykoli a jakkoli si přejí, svou vnitřní a zahraniční politiku a uskutečňovat podle svého přání svůj politický, ekonomický, sociální a kulturní rozvoj". (Podtrženo znovu: pan Milewski nás smocnil k tomu, abych opravil chybnou citaci Helsinských dohod, jaká se objevila v komuniqué.) Přesně tak. A tam, kde lidé toto právo nemají...

(Otištěno ve Spectatoru 21.8.1982)

Katoličtí biskupové v NDR o míru

Probouzet mírové smýšlení!

(Výtah z pastýřského listu katolických biskupů NDR)

Vítáme, že státní zákonodárství NDR výslovně uznává právo rozhodovat se svobodně, podle vlastního svědomí v otázce branné služby. Ve "Výnosu Národní rady obrany NDR o sřícení stavebních jednotek... ze 7. září 1964" se zákonně stanoví, že branci, kteří pro náboženské přesvědčení nebo z jiných podobných důvodů odmítají službu ve zbraní, mohou vykonat náhradní službu bez zbraní.

Ten, kdo použije této zákonné možnosti, by si měl být jist, že mu z toho nevzniknou žádné nevýhody v zaměstnání, které již vykonává, anebo v budoucím povolání. Bylo by si také přáti, aby záložníkům, kteří už sloužili ve zbraní, byla dodatečně povolena možnost služby bez zbraní.

Chtěli bychom těm, kdož z náboženských důvodů odmítají brannou službu ve zbraní, vyjádřit svou úctu. Respektujeme ovšem i přesvědčení oněch, kdož vykonávají službu ve zbraní v naději, že tím slouží míru ve světě.

Zastáváme také myšlenku, že je možno přemýšlet a mluvit i o jiných formách náhradní služby. Touha mládeže, a to i mládeže naší země, po míru by se měla setkávat nikoli s podezíráním, ale s otevřeností a důvěrou.

Když toto vše zvažujeme a k tomu ještě vysoce oceňujeme to, že se lidé, následující Ježíšovo slo-

vo, rozhodují pro násilí, pak nemůžeme mlčet k otázce branné výchovy. Koncil připomíná: "Kdo se věnuje školní výchově, především mládeži, a kdo spoluputuje veřejné mínění, měl by považovat za svou hlubokou povinnost probouzet ve všech mírové smýšlení."

Činí nám starost, když pozorujeme, že myšlení ve vojenských kategoriích se stává stále více součástí školní a odborné výchovy. Jest se obávat, že taková výchova probouzí sklony k násilnému řešení konfliktů a tak oslabuje mírové smýšlení v následující generaci.

Catataně by měla být také ve školách a v zářezních odborného výcviku respektována svoboda rozhodnout se podle svého svědomí, pokud jde o předvojenský výcvik. Berlínská konference biskupů sdělila svého času vládě NDR své vážné pochybnosti proti zavedení branné výchovy. Byli bychom si přáli, abychom se byli setkali s větší pozorností vůči našim obavám. Desavadním vývojem se cítíme ve svých pochybnostech posílení.

V této souvislosti znovu poukazujeme na nezadatelné právo rodičů na výchovu, za něž jsme se my, biskupové, mnohokrát veřejně postavili. "Rodiče nesmějí dát z rukou své právo prvotní výchovy a nikdo jim je nesmí z rukou vzít. Také stát musí ve svých výchovných cílech dbát vůle rodičů" - psali jsme ve společném pastýřském listě na jaře roku 1981.

Chceme dodat odvahu těm rodičům, kteří se všemi silami zasazují za to, aby jejich děti byly vychovávány ve smýšlení a připravenosti k míru, proti násilí a k toleranci. Tam, kde se připravenosti k míru

daří v malém, můžeme mít také naději na mír ve světě.

(prosinec 1982)

Katolická církev v NDR mění kurs

(Katoličtí biskupové v NDR se vzdali své politické zdrženlivosti: Pastýřský list o problémech míru má utlumit rozarsení panující v základně)

Mladí katolíci v NDR často a rádi chodí na zálety, konkrétně řečeno chodí s účastníky protestantského mírového hnutí. Bluesové máe a mírové dílny nabízí pouze konkurence. Jak to řekl jeden mladý katolík o své církvi: "tady se nic nehýbe."

Ale nyní se začíná něco hýbat. Po dlouhém mlčení dale deset biskupů o první neděli po Novém roce při všech bohoslužbách vyhlásit, jak se východoněmečtí katolíci mohou zasažovat o mír. Jejich pastýřský list

- požaduje oboustranné, kontrolovatelné odzbrojení obou mocenských bloků, odsuzuje závady ve zbrojení a rovnováhu odstrašení", prohlašuje tezi o oprávněnosti "spravedlivých válek" za pochybnou;
- oceňuje "krizi svědomí" těch, kdo v NDR odmítají službu ve zbrani, požaduje nové formy služby za brannou povinnost a staví se záporně vůči branné výchově na školách;
- zatracuje zbrojení arzenály na Východě i na Západě: "Válka s moderními prostředky hromadného ničení je v každém případě sama o sobě nemorální a musí být tudíž zavržena. V žádném

válce, ať byla by vedena z jakéhokoli důvodu, se nedá ospravedlnit použitím jaderných, biologických a chemických zbraní."

Poprvé od konce války se východoněmeckí katolíci tak ofenzivně vměšují do světových záležitostí a do záležitostí vlastního státu. Zatímco se protestanti v NDR jakožto "církve socialismu" snaží, aby snesitelně vycházeli se státem, stáhli se katolíci jakožto "církve v diaspoře" z veřejného života. Po dlouhá léta znělo heslo: přezimovat v ghettu, modlit se, konat charitativní činnost a očekávat boží království.

To je pro mnohé angažovaných katolíků již delší dobu příliš málo. Už na jaře 1982 převážně katolický "Akční kruh Halle" kritizoval, že "námeta" vysokých pastýřů je "poharbením", a že věřící jsou ponecháni osamoceni.

Bezsrzelest a zkalmaní musí jako první pečovat katoličtí faráři: po stovkách odcházejí mladí lidé do evangelických "Mladých obcí" od té doby, co protestanti poskytují fórum pro zastánce životního prostředí a míru. Proto se mohli evangelíci v listopadu minulého roku při své sírové dekadě radovat "z velké účasti katolických křesťanů". Jeden z předních katolických duchovních projevil obavu, že bestak již malá obec nanejvýš jednoho miliónu katolíků (protestantů je kolem sedmi miliónů) se ještě dále sevrkne. "Obáváme se ještě masovějšího odchodu." Tomu mají nyní biskupové v NDR zabránit. Po tlaku zdola následovalo rozhodné slovo shora.

Když koncem října 1982 nastoupilo šest vrchních pastýřů vedených berlínským biskupem Joachimem Weinrem k audienci ve Vatikánu, která je povinná ka-

dých pět let, vyběhl je polský papež Jan Pavel II. k aktivní angažovanosti: "Mimořádně aktuální je také odpověď církve na otázky především mladých lidí o povaze míru, jak jej hlásal, žil a daroval Kristus, jakož i o konkrétních cestách, jimiž se v nynější situaci můžeme tomuto míru přiblížovat. Mělo by se také zkusit navázat o tom výměnu myšlenek s evangelickými obcemi." Papežovo připomenutí otištěné ve vatikánském listě L'Osservatore Romano je výzvou k tomu, aby se skoncovalo s tradicí, kterou pěstoval nejvyšší katolík NDR, kardinál Alfred Bengsch až do své smrti v roce 1979.

Tento berlínský biskup se velkým obleukem vyhýbal každé státní instituci a zakazoval své církvi, aby se míchala do společensko-politických debat; podle zásady: katoličtí křesťané nemají s ateistickými komunisty nic společného. Tím se sice církev vyhnula konfrontaci s nemilovaným státem SED, ale vzdala se také jakéhokoli vlivu na sociální politiku.

Pouze jednou za Bengschova dědování, v roce 1974, přečetli katoličtí faráři kritický pastýřský list odsuzující "monopol výchovy" socialistického státu a "výchovu k nenávisti". Naproti tomu protestní dopis katolických biskupů z roku 1978 proti branné výchově - dle pokynu duchovním - "nebyl určen ke čtení z kazatelny."

Již Bengschův nástupce Gerhard Schaffran, biskup drážďansko-míšeňský, se opatrně pokusil změnit kurs. V lednu roku 1981 se přihlásil u předsedy Státní rady Ericha Henneckera k návštěvě v souvislosti se svým nástupem do funkce.

Schaffran dal o něco později vyhlásit pastýřský list, ve kterém stejně šak jako jeho předchůdce pronyřoval politováníhodnou praxi Jugendweihe (doslova "zasvěcování mládeže" - slavnostní akt přijímání 14letých děvčat a chlapců do socialistické společnosti. Pozn.překl.). Zatímco však za Bengsche bývali někdy katolíci exkomunikováni za to, že se z obavy před znevýhodněním ve vzdělání a v povolání podrobili ateistickému "zasvěcení", projevovala teď církev více pochopení pro "krizi svědomí" svých ovesek. Od jisté doby nacházejí k takto kritickému postoji vůči problémům v reálném socialismu sílu i jiní biskupové, což je známkou generační výměny ve vedení církve.

Tak například vyzýval v roce 1981 jedenáctiletý erfurtsko-meiningský biskup Joachim Wanke, aby vedení církve začalo přehodnocovat. Zatímco jeho předchůdce považoval NDR za "svůj osud", dívá se na ni Wanke jako na svůj "domov"; se sebelitváním "církve v diaspoře" je prý třeba udělat konec. Musí pochopit sebe samu, říká dále biskup, jako "církve v sekularizovaném, materialistickém prostředí" - a tak prý by to mohli formulovat i západoněmečtí vedoucí katolíci. Jestliže na to církev nově nezaměří svou pastorační činnost - říká Wanke - strátí brzy kontakt se základnou. "Musíme počítat s tím, že ti, jímž jsou určena naše poselství, jsou vůči našim křesťanským větám a požadavkům tak bezradní, jako obyvatelé jeskyní, jímž bychom chtěli prodávat sluneční brýle."

Od Wankeho a od 49letého Meisnera, který mezitím vystřídal Schaffrana ve funkci předsedy biskupské konference NDR a v únoru má čestat kardinálskou

hodnost, očekávají církevní znalci pozvolné reformy. Svým pastýřským listem vzbudili biskupové naději i v církevních obcích.

Východoberlínští mladí katolíci nyní prosazují, aby jejich církev dělala totéž do protestantů: "Potřebujeme takové mírové semináře, mírové dny, skupiny pro brance a pořádání velkých podniků." Katolická mládež východního Berlína plánuje, že bude při příštím mírové dekádě spolupracovat s evangelíky.

Když faráři četli mírový dokument biskupů, byla ekumenická myšlenka vyzkoušena ještě jinak: v katolických kostelích v Drážďanech, Mišni a Erfurtu sešli předminulou nedělí také křesťané z evangelických "mladých obcí".

(Der Spiegel č. 2/83 z 10.1.1983)

Ladislav Hejčánek

Co vlastně chceme, když chceme mír?

Několik bodů k tématu: MÍR

- 01 Mír v žádném případě není absolutní hodnotou. Existuje také nespravedlivý nebo falešný mír. Ani život není absolutní hodnotou; ne každý život je lepší než smrt.
- 02 Mír nesmíme chápat jako pouhou neexistenci (absenci) války. Pro opravdový mír jsou nutné vnitřní i vnější podmínky. Žít v míru znamená nejenom žít bez nebezpečí, bez ohrožení, ale také mít jakousi životní odvahu, jakousi vnitřní statečnost.
- 03 Subjekty mírového života jsou lidé, nikoliv teprve společnosti, národy, státy. Lidé, kteří žijí v porobě a pod útlakem, nežijí v míru, i když patří ke společnosti, k národu nebo státu, které nejsou ve válečném stavu.
- 04 Skutečná mírová práce nesmí být nikdy naivní. Vyslovit se proti každé válce je příliš jednoduché; pro opravdový mír je třeba něco účinného podniknout, a to znamená: jasnou mírovou orientování, musíme rozumně politicky myslet (přirozeně nikoliv mocensko-politicky).
- 05 Pro mír musíme přinášet neméně obětí než pro válku. Kdo volá mír jen proto, aby mohl méně obětovat, spolupracuje vlastně na přípravě války.
- 06 Dosavadní zkušenosti nás poučují, že národy, které nezbrojily, se dostaly do války právě tak, jako národy, které zbrojily. Vyzbrojenost ani odzbrojení nepředstavují žádné skutečné příčiny války.
- 07 Nesmíme dopustit, aby naše mírové naděje byly zakotveny v mezinárodních mírových smlouvách, jestliže uvnitř zemí, které jsou smluvními partnery, nežijí nebo nesmějí žít lidé v míru. V takových případech pomáhá mírová propaganda jen zastírat válečné přípravy.

- 08 Veškerá mírová práce musí být hluboce spjata s dalšími o upevnění základních lidských práv a svobod. Neexistuje možnost, jak udržet mír, jestliže lidé neschopí žít ve svobodě a v rovnoprávnosti také ve vnitrospelečenském životě, a to individuálně jako kolektivně.
- 09 Rozdělený mír není žádným mírem. Mír je nedělitelný, v každém případě v naší době - a to právě tak, jako je nedělitelná svoboda, a to jak uvnitř společnosti, tak také ve světovém měřítku. Neexistuje žádná skutečná možnost míru v Evropě, když dochází k takovým případům jako např. Guatemala a Salvador v Latinské Americe, Vietnam, Kambodža a Afghánistán v Asii atd. atd. Proto tedy musí být mírové aktivity světově politicky orientovány (a musí tak také myslit).
- 10 Míroví aktivisté neschopí očekávat, že budou moci pracovat v souhlasu se svými vlastními, ale ani s jinými vládami. Ve všech státech je třeba udržovat mírové aktivity v ostré nezávislosti na vládách a oficiálních úřadech.
- 11 Ujařmení je třeba vidět také tam, kde nedochází k žádnému velkému hluku a krávu. Neexistují jenom Palestinci, ale také Kurdové, Arábi atd. atd.
- 12 Každá skutečně účinná mírová aktivita bude státními úřady považována za nelegitimní a nebezpečnou. Proto je třeba velice pečovat o to, aby naše aktivity byly na obou, případně na všech stranách vyvážené. Nemá valného smyslu se obracet jen proti vlastní vládě kriticky a zůstávat nekriticky vůči jiným vládám; totéž však platí i obráceně.
- 13 Spolupráce mírových skupin v mezinárodním měřítku je nezbytná. Právě tu však existují převelike potíže, jak vejít v kontakt s těmi skupinami, které jsou - protože neoficiální - svými úřady považovány za podezřelé a ilegální.
- 14 Je velmi riskantní počítat s dobrou vůlí ze strany takových vlád, které nejsou v míru se svými vlastními občany, a národy. Právě proto musí být mírová práce spojována se zápasem o lidská práva. (Začátek června 1982.)

...Mír totiž není stav bezválečný, nýbrž ctnost vznikající z duševní statečnosti. Poslušnost je totiž (...) stálá vůle konati to, co se má dít podle obecného usnesení státu. Proč toho stát, jehož mír závisí na nečinnosti poddaných, kteří se dají vésti jako dobytek, aby se učili jen otročiti, větším právem se nazývá poušť než stát.

(B.de Spinoza: Rozprava politická, přel. Josef Krása, Praha 1939, str. 29-30)

"...Ale máme-li mírem nazývati otroctví, barbarství a samotu, je takový mír lidem velmi ubohý. Vždyť mezi rodiči a dětmi povstává více rozbrojů, a trpělich výbrojů, než bývá mezi pány a otroky, a přece domácí hospodářství nevyladuje, aby právo otcovské bylo změkčeno v panství. Ani aby se s dětmi nakládalo jako s otroky. Otroctví tedy, ale nikoli míru na tom záleží, aby veškerá moc byla svěřena jedinému muži; neboť mír, jak už jsme řekli, nezáleží v stavu neválečném, nýbrž v sjednocení srdcí neboli ve svernosti."

(Tamtéž, s. 32)

Spinoza, pozoruhodný, ale po mnoha stránkách oceatný filosof, si přes všechny podivnosti svého myšlení zachoval dodnes značnou aktuálnost především jako myslitel politický. Je příznačné, že právě muž, který měl ještě v živém povědomí utrpení své rodiny, svých předků a rodáků, které vyvážalo z politické a náboženské represe, jež donutila jeho rodinu, stej-

ně jako mnoho rodin jiných, k emigraci, vyjadřuje velmi výrazným způsobem dvojnásobnost skutečnosti "míru", jakož i dvojnásobnost lidského vztahu k této skutečnosti. Podle Spinozy není nic ubožejšího než "mír", který není lež zotročení, barbarstvím a nečestností těch, kteří byli podrobena. Je proto zapotřebí rozlišovat mír ubohý od míru pravého, skutečného. Když dnes účastníci mírových výzev a manifestací zdůrazňují, že žijeme v nové situaci, kdy zachování míru se stalo podmínkou přežití lidstva (což ovšem v této všeobecnosti je zajisté pravda), dostávají se vnitřně na scestí ve svých úvahách o tom, že každý mír (tedy i onen Spinozův "ubohý mír") je lepší než válka. Logická chyba (těch, kteří si jí nejsou vědomi) a přímo sofizma (těch, kteří toho užívají jako propagandistického vtriků) spočívá v tom, že tu je zamlčena a dokonce zamlouvána budoucnost. Mluví se o míru - a neříká se, k čemu takový mír vede. Je tu totiž okolnost, která má pro nás všechny, ba pro celé lidstvo základní důležitost: "ubohý mír", falešný, ubohý mír, můžeme opravit staré heslo.

Spinoza je jako žid hluboce zakotven ve starých židovských tradicích. Odtud také onen důraz na dvojnásobnost míru. Skeptický pisatel knihy Kazatel ví o důležitosti časového, dějinného kontextu: "Všeliká věc má jistý čas, a každé předsevzetí pod nebem svou chvíli." (3,1) A v tom smyslu je také "čas milování a čas nenávidění, čas boje a čas pokoje" (3,8). V knize Přísloví najdeme formulaci že "pokoř hloupých zmrduje je" (1,32); a prorok Jeremiáš se obrací na předáky svého lidu se sličnou kritikou: "...od proroka až do kněze všichni napovídá provedí faleš. A hoří potření dcery lidu mého povrchu, ří-

kajíce: Pokoj, pokoj, ještě není žádného pokoje" (6,13-14). Někteří křesťané neváhají ustavičně skloňovat slovo mír ve všech pádech a jezdit za tím cílem po konferencích a kongresech a zapomínají (anebo nechtějí vědět), že sám Ježíš dobře znal problematičnost všeho povídání o míru: "Což se domníváte, že bych přišel pokoj uvésti na zemi? Nikoli, pravím vám, ale rozdělení." (Lk 12,51); podobně Mt 10,34-35: "Nedomnívejte se, že bych přišel pokoj dát na zemi. Nepřišel jsem, abych pokoj uvedl, ale meč. Přišel jsem zajisté, abych rozdělil člověka...". Najdeme dokonce tak příkrou formulaci, která varuje: "Ohaň přišel jsem pustit na zemi, a co chci, jestliže jiň hoří?" (Lk 12,49). Ze všeho je zřejmé, že přes vysoké oceňování pokoje a míru je tu stále vystřené povědomí toho, že mír není tím nejdůležitějším, že tu jsou vyšší kritéria a významnější hodnoty a že nemůže být jednoznačně a samozřejmě ospravedlněn každý mír, zejména pak nikoliv mír za každou cenu. Paralelně s tím jde i povědomí, že ani zachovat život není a nesmí být tím posledním, o čem člověku jde: "Kdož by koli hledal duši svou zachovati, ztratí ji..." (Lk 17,33).

Ale co to je tedy pravý, skutečný mír? Z čeho povstává? Jak jej lze získat? I tady má stará izraelská tradice jasnou odpověď: tím prvním je soud a spravedlnost. "I bude na poušti soud bydleti, a spravedlnost na poli úrodném přebývati. A jeví se skutek spravedlnosti, pokoj; ovoce, pravím, spravedlnosti, pokoj a bezpečnost na věky." (Iz 32,16-17). Je jen jediná cesta ke skutečnému, pravému míru, tj. k míru, který vede k míru (a proto znamená pokoj a bezpečnost už na věky), a ne k nějakému falešnému, ubohému míru, který vede k válce (ve všech jejích

podobách), který je proto jen něčím efemérním a v podstatě jen iluzí míru. Po mém soudu odpovídá toto stanovisko přesně tomu, co mále a musí říkat i dělat každý, kdo trvá na dodržování zákonů a na rovnosti všech občanů před zákonem, a kdo za druhé trvá na respektování lidských i občanských práv každého člověka a občana - a to znamená také každý, kdo svým podpisem potvrdil svůj souhlas se základním prohlášením Charty 77. Nejsme a nemůžeme být pro jakýkoliv mír, nýbrž jen pro mír, který je založen na spravedlnosti. Otázka míru je především otázka spravedlnosti. Kde není spravedlnosti, tam není žádného míru, ale připravuje^{se} válka. Mýlí se ten, kdo se domnívá, že se vyhne válce, když dosáhne ubohého míru; a když pro takový ubohý, falešný mír demonstruje na velkých shromážděních a když řeční, aby přesvědčil co nejvíce lidí, že takový falešný, ubohý mír je třeba prosadit, protože je lepší než nic, lepší než žádný mír, pak se stává svědkem lidí. Neboť takový mír není lepší než válka, nýbrž se rovná válce, protože k ní přímou cestou vede. A vede k ní dokonce rychleji než jakýkoliv válečný plán, protože proti válečným plánům mohou lidé protestovat, ale kdo se odváží protestovat proti míru, byť falešnému? Mír se stal pro mnohé lidi kouzelnou formulkou, ba zaklínadlem; vysávajíce mír, gáfí lidé, že zahubí válku. Kdo najde dost odvahy, aby jim řekl, že tato oslepenost právě nahrává přípravě na válku? Kdo se vystaví obvinění, že je válečný štvář? A kdo najde dostatečný kritický přístup, aby v pravém světle uviděl, že mír, o kterém všichni mluví a v který všichni skládají naděje, je falešný, ubohý mír, který vede k válce?

To samozřejmě nemá být žádné zpochybňování míru, ale pouze důrazné připomenutí, že žijeme ve světě, kde je věcí velmi nesnadnou a vysoce náročnou odlišit skutečné hodnoty od pahodnot a anti-hodnot, které je pouze navenek napodobují, parazitují na jejich dobré pověsti a získávají pádu a pozice tím, že předstírají něco, čím nejsou. A proto je nejen zcela věcná ona otázka, která stojí v čele našeho uvažování, ale je také svrchovaně potřebná a nanejvýš nutná, máme-li se dnes orientovat v záležitosti politiky tak významné a stále víc expanzivní, jako je věc míru na této planetě. Přesněji vzato jde o dvojí zaměření kritické interpretace, usilující o objasnění povahy mírových aktivit. Na jedné straně je důležité analyzovat skutečné subjektivní záměry těch, kdo volají po míru. Bez ohledu na to, zda jsme měli či neměli čelit nacistické výzvě ozbrojenou silou, je zcela jasné, že zcela jiný charakter by měla výzva českého politika, volajícího před Mnichovem po mírovém urovnání sporů a napětí mezi českým národem a domácími Němci, ale i hitlerovským Německem, než výzva nějakého německého politicky významného spisovatele, aby se přestalo s politickými provokacemi v českém pohraničí a s válečnými přípravami a vojenskými pohrůžkami na adresu Československa. V té době by oba byli většinou svých spolupůběhů krádcování, ovšem nepochybně s oprávněností podstatně rozdílnou. Motivy volání po míru by tu v obou případech byly nutně odlišné.

Odlišnost by však v takovém případě nebyla omezena jen na subjektivní motivy, ale týkala by se také pronikavě rozdílně společenské a politické situace v obou zemích, zvláště však velmi různého po-

jetí, hodnocení a také reálného vztahu k tzv. "objektivní" dějinné chvíli a "reálnému" rozložení sil jak uvnitř zemí, stojících před konfrontací, tak v Evropě a ve světě. Vedle posuzování skutečných, ale subjektivních motivů usilování o mír je nutno vzít ohled na skutečnou politickou situaci, ve vztahu k níž se může i nejupřímnější mírová aktivita ukázat jako neinformovaná, špatně orientovaná a naivní, a proti tomu střídavě, realistické, ba dokonce cynické vidění věcí se může ve správné analýze a potom i s dějinným odstupem jevit jako správné nebo alespoň relativně nejpravděpodobnější. Často vzpomínám na případ českého novináře, který se naprosto konformoval s německým okupačním režimem za války a byl potom odsouzen a popraven. Měl jsem možnost se poněkud seznámit (přes rodinné příslušníky) s jeho motivy a s jeho viděním situace, které jej přivedly až na popraviště. Počítal s tím, že Německo válku vyhraje a že je třeba učinit vše pro to, aby národ tuto katastrofu přežil. Historici samozřejmě odmítnou všechna "kdyby", ale je všeobecně známo, že nechytělo mnoho k tomu, aby to bylo ještě v průběhu války právě nacistické Německo, které by jako první užilo atomové bomby a tím rozhodlo výsledek světové konflagrace. Český novinář-kolaborant by v takovém případě nejenom asi nebyl popraven, ale byl by i s odstupem času jinak posuzován. Morální složka jeho motivace by nepochybně zůstala v mnohém směru stejná, ale jeho motivy politického charakteru by byly v rozsáhlé míře ospravedlněny.

Provokativnost naposledy uvedeného příkladu byla záměrná. Jde-li vskutku o smrtelnou hrozbu pro celé lidstvo anebo alespoň pro celé národy, pak se

musíme zbavit všech předsudků, klisé a nvyklých schémat a podívat se kriticky pod káži každému převleku. Tam, kde je o pravý, skutečný mír, tam nepomůže žádná agitace, ale pouze střizlivé, přesné a všestranné odpovědné myšlení, jež nejjednodušeji skutečnost a nechce ji vidět ani líčit černobíle. Naznačme si proto alespoň na vybraných příkladech a ve vědomé neúplnosti některé aspekty otázky míru, jak se dnes klade v konkrétních historických podmínkách a v kontextech světové politiky, ale také ve spojitosti s rozmanitými vnitřními stránkami života jednotlivých společností a národů.

Současné mírové úsilí se zvláště intenzivně soustřeďuje na otázky jaderného odzbrojení. Je to jistě pochopitelné, protože právě jaderné zbraně ohrožují miliónové masy lidí, a to nejenom v okamžiku použití, ale ještě po dlouhá následující desetiletí v důsledku radioaktivního zamoření celého životního prostředí rozsáhlých částí zemského povrchu. Ale přesto je tento důraz hluboce problematický: znamená to, že se svět má vrátit ke starým prostředkům válčení, které nebyly "tak nelidské"? Jde pouze nebo alespoň na prvním místě o odpor k určitým formám válčení a nikoliv ke všemu válčení vůbec? Je možné brát vážně úsilí o mír, kterému nejde o odhalení a odstranění skutečných příčin vzniku válek, ale o jakési moderování jejich forem a jejich průběhu?

Ačkoliv přesné údaje jsou přianě utajovány a ačkoliv proto může jít jen o druhé odhady, lze mít za to, že více než z 90 % jsou lidé a veškeré živé bytosti na této planetě ohroženy jadernými zbraněmi, jež byly vyrobeny a jež jsou připraveny k použití v obou vojensky nejmočnějších státech světa, totiž

v USA a SSSR. Přestože do tzv. jaderného klubu náleží ještě několik dalších zemí a přestože některé jiné země si pokoušejí i dnes do tohoto "klubu" otevřít přístup, zůstává jejich význam přinejmenším v současné chvíli okrajový, až zanedbatelný. V důsledku toho na sebe musely obě supervelmoci vzít odpovědnost za vývoj světové politické situace. V praxi to vypadá tak, že si v jistém rámci rozdělily své zájmové sféry a že se toto rozdělení zájmových sfér pokoušejí dovést do stále vzdálenějších důsledků a v podstatě je aplikovat na celý svět. Pozitivní stránkou této skutečnosti je okolnost, že už téměř čtyři desetiletí neměl žádný místní válečný konflikt šanci přerůst v nějakou velkou či přímo světovou konflagraci, ačkoliv šlo nejednou o ohniska ve nejvíce neuralgických částech světa. Negativní stránkou je velmocenská, hegemnistická uzurpace práv, zařizovat záležitosti ve vlastních sférách vlivu bez ohledu na přání a politickou vůli obyvatel, tudíž leckdy i flagrantním porušováním suverenity jiných států, intervencemi vojenskými i nejhrůznějšími jinými, anebo hrozbou takových intervencí. Dochází to tak daleko, že supervelmoci jednají dokonce se svými spojenci jako s vazaly anebo jako s nesvéprávnými, politickými nedospělými svůfenci. Je třeba vzít vážně a se vší otevřeností přiznat, že usilí o zabezpečení míru, které by chtělo otázky míru oddělovat od otázek této stránky uspořádání světové politické situace, znamená pouze záměrné nebo nechtěné odvádění pozornosti lidí od věci podstatné (pro mír podstatné). Chtít dnes zajistit světový mír, znamená z více než 90 procent chtít zajistit mírovou koexistenci dvou supervelmocí (k nimž v budoucnosti s největší pravděpo-

dobrocnstí přibudou ještě některé další). Ale jak by měla tato mírová koexistence vypadat, aby to byl skutečný, pravý mír také pro ostatní svět? Má snad světový mír znamenat rozdělení světa na dvě části, z nichž v jedné bude zaveden "mír" v podobě pax americana a v druhé v podobě pax sovietica? Vždyť víme, jakých forem tyto dva "míry" mohou nabýt: na jedné straně Jižní Korea, Filipíny, Salvador, na druhé třeba Československo, Afghánistán, Polsko (a další a další na obou stranách).

Velmi úspěšně se v posledních letech prosazuje (v Evropě) myšlenka jaderného nebo dokonce všeobecného odzbrojení Evropy, jakési rozšíření a radikalizování kdysi diskutovaného a průběhem událostí zastoupeného Rapackého plánu. Co však znamená v současné situaci hegemonie dvou supervelmocí odzbrojená Evropa? Jednak posílení hegemonie supervelmocí, jednak zvýšený tlak supervelmocí na ostatní části světa, neboť by vedla k uvolnění vojenských prostředků z Evropy a k jejich přesunu jinač (v tom smyslu jeví nejenom Čína, ale už také Japonsko zvýšenou nervozitu). Odzbrojení Evropy by vedlo k tomu, že se Evropa dává všanc a že se vzdává svébytnosti ve vztahu k USA a SSSR a že zároveň přenesává ohrožení na bedra jiných geopoliticky významných oblastí. To by však bylo řešení nejen evropsky soukromé (tedy ve vztahu k celosvětové situaci neodpovědné), ale také pro samotnou Evropu katastrofální. Dříve nebo později by vedlo buď k trvalé fixaci rozdělení Evropy anebo k převládnutí jedné ze supervelmocí a stržení celé Evropy do mocenské sféry jediné (geopoliticky nejpravděpodobnější sovětské). Můžeme se však spoléhat, že právě takhle by byla ta nejlepší a nejapolehlivější-

lí cesta k míru? Buď je na obě supervelmoci spolehnutí, že zabrání i do budoucna světové konflagraci, a pak není zapotřebí žádných masových demonstrací pro mír. Anebo na ně spolehnutí možné není, a pak je tu otázka, proč se domnívat, že odzbrojení Evropy by znamenalo spíše krok k míru než krok k válce?

Vedle světové politických aspektů otázky míru jsou tu však také aspekty "vnitřní", tj. vnitrospelečenské. Mír nikdy nebyl a ani dnes není záležitostí vztahů mezi státy, ale vždycky také mezi vládami a občanstvem (resp. obyvatelstvem). Vnitřní sociální rozpory a napětí představují významné kořeny konfliktů válečných. Na jedné straně bývá válečný konflikt oblíbeným "ventilem" vnitrospelečenských potíží (hospodářská krize po první světové válce, hospodářský úpadek poraženého Německa a společenské obtíže a tím spojené byly jednou z řádk nejedležitějších příčin orientace hitlerovské "třetí říše" na válku). Na druhé straně se vnitrospelečenské napětí může stát signálem pro útek zvenčí, neboť představuje vážné oslabení obranyschopnosti země (nacisté v plné míře využívali vnitřní oslabenosti Československa vnitřními nacionálními spory, které intenzívně pomáhali zvenčí rozdmýchávat). Dosavadní zkušenosti mohou poučit každého, kdo se poučit nechá, že zachování míru daleko více než na množství a typu vyrobených a k použití připravených zbraní záleží na vnitřní situaci zemí, které těmito zbraněmi disponují. Vnitřně konsolidované státy války obvykle nezačínají. Jak už bylo řečeno, mír je ovšem spravedlnosti. Každý stát, v němž vnitřní "pořádky" jsou založeny na porušování spravedlnosti a práva, představuje tím větší nebezpečí pro mír, čím je sám větší a mocnější a zároveň

čím jsou větší jeho vnitřní společenské rozpory. Pro posouzení šancí míru má proto eminentní význam vnitřní společenská konsolidovanost obou supervelmocí. Nic nemůže podat přesvědčivější svědectví orientace současného amerického prezidenta na válku nebo alespoň na hrozbu válkou než jeho rozsáhlé suspendování nejvýznamnějších sociálních programů dřívějších prezidentů (z nichž byl v té věci asi nejiniciativnější Johnson). Na druhé straně vždy znovu přicházející vlny represí, postihující v Sovětském svazu zdaleka nikoliv jen malé skupinky "disidentů", nýbrž celé sociální a národnostní či náboženské skupiny obyvatelstva, svědčí spolu s takovými intervencemi, jako v Maďarsku 1956, Československu 1968, protahující se intervencí v Afghánistánu nebo v poslední době "vnitřní intervencí" v Polsku, o povážlivé nekon-solidovanosti s vážnými výbušnými momenty jak v samotné sovětské společnosti, tak v bloku socialistických zemí. Tyto záležitosti se musejí stát a provlédy stát integrální součástí mírové tematiky, již se bude zabývat každé společenství, hnutí a každý kongres, jež vezme otázku míru vskutku vážně a nebudou chtít agitací a propagandou zakrývat jádro věci.

Cílem vybraných příkladů nebylo nic víc než poukázat na to, že otázky míru nelze redukovat na otázku pouhého odzbrojení (a dokonce už ne jenom v části světa), ani na otázku dočasného odsunutí počátku horkého konfliktu (ať už se sebehlasitěji mluví o "věčném" míru). Skutečný mír představuje pro lidstvo úkol komplexní, jehož všechny složky je třeba nazvat pravým jménem. Přitom je zřejmé, jak laciné je třeba ve Spojených státech kritizovat sovětskou politiku nebo v zemích sovětského bloku politiku

americkou. Skutečná váha mírových aktivit se mále projevit jenom tam, kde je kritika zaměřena vyváženě na obě strany, tj. kde jejím předmětem je stejně tak vláda vlastní, jako vlády zemí druhé strany rozděleného světa; dále tam, kde mírová hnutí nebudou zůstávat u zjednodušujících formulí a hesel, ale kde jejich stanoviska a zaměření budou opřena o důkladné a všestranné analýzy jak mezinárodních vztahů a tendencí celosvětové politiky, tak vnitřní společenské, politické, kulturní i duchovní a mravní situace v jednotlivých zemích, zejména však v těch, které svou vojenskou, hospodářskou a ideologickou mocí představují největší potenciální ohrožení skutečného, to je nejen vnějšího, ale také vnitřního míru kterékoliv společnosti a kterékoliv země na této planetě. Lidstvo nebude žít ve skutečném míru, dokud se pronikavě nezmění povaha i těch posledních nespravedlivých, represivních režimů; je tomu tak proto, že mír v jedné části světa nemůže být bezpečný, je-li v jiné části světa narušen. Žijeme v době, kdy je možný pouze mír, společný všem lidem na této zemi, společný pro všechno lidstvo. Každá nespravedlnost, každé utlačování, každý porušování práv a svobod jednotlivců a skupin je vážným nebezpečím pro mír a bezpečnost národů i sociálních skupin, i když žijí na docela jiném konci světa. Náš svět se stále víc stává jedním světlem, ať si jej supervelmoci sebevíc chtějí mezi sebou rozdělit. Mír, kterého je dosaženo na účet nějaké země, nějakého národa, nějaké sociální skupiny či vrstvy nebo na účet nějaké části světa, je mírem jen zdánlivým, pouhou iluzí míru, nad kterou se mohou radovat jen lidé slepí anebo cynici. Chcete-li vědět, o jaký mír to či ono hnutí usiluje, zeptejte

se, kdo za ten mír bude muset zaplatit a čím.

Skutečnost, že mírové hnutí mohutní a sílí, lze jen uvítat. Ale nejrozmanitější hnutí ve vlnách přicházejí a ve vlnách odcházejí. Trvalé výsledky nemohou mít žádné kampaně, ale jen dobře promyšlené programy, které nemusí být nikomu vnucovány, ale které mají svou přitažlivost založenou ve věci a nezávislou na efemérních masových sugescích a autosugescích. Míroví aktivisté se musí naučit moudře politiky a přímo státnicky myslet. Je to nutnost tím naléhavější, čím méně profesionálních politiků a státníků vysoké úrovně a kvalifikace dnes může najít uplatnění v současných režimech stejně tak Západu a Východu, jako Severu a Jihu. (Zcela analogicky to ostatně platí i o tzv. "zelených"). Nakonec se ukáže, že rozhodující není počet pochodujících a demonstrujících svou vůlí k míru, ale rozumné, racionální nápady, jak vyřešit těžkosti a rozpory tohoto světa. Je poměrně snadné, účastnit se na Západě demonstrací neoficiálních mírových hnutí; v zemích sovětského bloku to je spojeno s určitým osobním rizikem, ale kromě jisté odvahy tu také není zapotřebí mnoha dalších předpokladů. Oč je však trvalá nouze, jsou nové myšlenky, nové projekty, které jsou vypracovány s natolik velkou fantazií, že mohou představovat dostatečně reální řešení obtížných problémů. Demonstrace mohou v optimálním případě zabránit špatným politikám v uskutečnění některých nerozumných nebo až bláznivých kroků. Ale skutečným jádrem celé mírové problematiky je postupné prosazování větší sociální, politické, národnostní, náboženské, kulturní atd. spravedlnosti, což znamená především zabezpečování práv a svobod právě těm slabším. Nemáme rozumně

očekávat, že velmoci a supervelmoci budou prosazovat větší spravedlnost právě vůči těm slabším. Právě tak, jako smyslem zákonů je ochraňovat slabší před násilím ze strany silnějších, musí být také smyslem mírového úsilí zabránit velmocem a supervelmocem, aby diktovaly svou vůli ne tak mocným anebo docela bezmocným a ovládly tak svět. Mírové hnutí, byť sebe-mocnější početně, nemůže v něčem takovém bránit mocným vládám silou. Ale vlády také nevládnou jen pomocí násilí, ale vždycky se musejí opírat o nějaký, byť třeba jen mlčenlivý souhlas většiny svých obyvatel. Podniknou-li takové vlády zlé a nespravedlivé kroky, ať už vůči části vlastní společnosti, nebo vůči jiným národům a zemím, jsou obvykle nuceny to přijatelně, tj. falešně interpretovat jak doma, tak ve světě. A právě tu je mimořádně důležitou zbraní pravdivé osvětlení, vržené na situaci. Nikoliv postavit jednu ideologii proti druhé, ale pravdu postavit proti kamufláži a lži. Otázka míru je úzce spjata s otázkou pravdy. Bojovníci za mír - stejně tak jako bojovníci za lidská práva - se musí opírat především o pravdivé vidění věcí a teprve na druhém nebo na třetím místě o svůj počet, o svou masovost.

Co tedy vskutku chceme, když chceme mír? Není to nic samozřejmého, o čem by nebylo třeba přemýšlet a hovořit. Právě naopak: našim prvním úkolem je a bude vyjasnit si odpověď na tuto základní otázku. Byla by to základní chyba, kdybychom si opertunně chtěli přihlížet svou politickou polévku na plápolajícím ohni masových protestů proti jadernému vyzbrojování Evropy, ať už její západní nebo východní části. Principiální, na důkladné analýze a racionálních argumentech založený přístup z naší strany tu

může být podstatnějším a účinnějším příspěvkem k zabezpečení budoucího míru, než pouhá rezonance a přispůsobení náladám, které jsou zajiště lidsky pochopitelné a věcně v mnohém oprávněné, ale které jsou příliš spjaty s emocemi a málo s promyšlením základních otázek. Potřebného konsenzu nedosáhneme bez otevřených a k jádru věci jdoucích rozhovorů, a to jak především mezi sebou navzájem, tak s přáteli mezi mírovými aktivisty, z jiných zemí. Ujasníme-li si sami principy, jimiž se budeme řídit, pomůžeme tím nejenom budoucímu neoficiálnímu mírovému hnutí v naší zemi, ale do jisté míry i přátelům v zahraničí.

(únor 1983)

Otevřený dopis E.F. Thompsonovi

Vážený Edwarde Thompson,

snad Vás potěší, dostanete-li z Československa dopis od někeho, kdo smýšlí podobně jako Vy a jehož názory snad nebudou vedou na mlyn odpůrcům nezávislého západoevropského mírového hnutí...

Do Vaší diskuse s Václavem Ráčkem se však příliš bezprostředně vkládat nechci. S její první částí jsem se seznámil teprve nedávno a nyní jsem se dozvěděl, že v rozpravě pokračujete; a nejnovější texty ještě neznám.

S Václavem Ráčkem se ovšem shodují v tom, co je zřejmě nejdůležitější: hnutí za ožbrojení má naději a smysl jedině tehdy, prosadí-li své požadavky jako hnutí za demokratická práva a svobody. V tom se však s ním nerezcházíte ani Vy.

S Vámi jsem zajedno, když zjišťujete, že pozice Václava Ráčka neumožňuje vypracovat smysluplnou strategii demokratické přeměny Evropy. To vskutku nelze, pokud se s neokonzervativní přímocířností z politické maly světa vydělují dvě veličiny: totalita na Východě a svoboda na Západě. Ráček však není v tomto směru sám. Občan, který svou zkušenost nemůže artikulovat svobodně, a přitom bolestně cítí potřebu vyjádřit ji, má nevyhnutelně sklon k zjednodušené politické reflexi. Plány, které tato reflexe plodí, treskotají jeden za druhým. Nejnověji v Polsku. A přesto se vynořují znovu a znovu. Neboť jak napsal jeden nekonformní český publicista, žijeme v době začátkované lahvi...

Žiju v ní také a předem se proto omlouvám, pokud se mi to cílem. Budu však argumentovat v logice své orientace v naději, že případná nedorozumění se v dalším vysvětlí. Bez váhání prohlašuji, že se vůbec nedocnívám, že západoevropské protiválečné hnutí "nechtěně působí ve prospěch totalitních systémů". A přiznám se, že si i u Václava Hacks rád přečtu, že je to hnutí vlivné. Spolu s Jiřím Hájkem a mnoha dalšími československými chartisty si myslím, že vnitřní směřování západoevropského nezávislého mírového hnutí je totožné s tím, o čem usilujeme my. Jenže to je třeba na obou stranách osvědčovat.

Pokud jde o západoevropské hnutí, je nutná prokazovat to tím důrazněji, čím je vlivnější, a také proto, aby bylo čím dál tím vlivnější. Neboť "přeměnit Evropu z kolbiště války v kolbiště míru" je působivé heslo. Jeho pravý smysl vyvstane však teprve tenkrát, pochopíme-li, že nejvýznamnějším "kolbištěm" mírového zápasu je samo mírové hnutí v celé své šíři. Přímě na jeho půdě se rozhoduje o tom, zastavíme-li neúprosný pohyb k válce.

Vzájemné pochopení a sympatie projevující se víceméně okrajovými akty solidarity je cenné, ale opravdu potřebujeme společnou strategii přeměny Evropy v jeden celek. Vy o ní uvažujete: píšete, že nedílnou součástí nezávislého mírového hnutí je i cíl vynutit si celoevropskou diskuzi, svobodný pohyb lidí a myšlenek; vynutit si, aby se východní Evropa otevřela opravdové výměně názorů a začala se podílet na mezinárodním dialogu.

To je velký cíl. Domyslíme-li jej ve všech souvislostech, nemůže být na sklonku našeho století většího a pro Evropany přitažlivějšího. Ale právě proto

zůstává leccos nejasné nejen prakticky, ale i v obecných předpokladech.

Brzo se v Praze sejde velký mírový kongres. V jistých kruzích se o něm mluví jako o komunistickém podniku. To není příliš přesné. V Praze se sejdou jen komunisté. Ale mnohým kritikům jde možná spíše o to, že přímo v Československu je dost lidí, kteří mají pevnou politickou vůli vést dialog s vládou, ale dveře na pražské shromáždění mají uzavřeny na sedm zámků, a někteří jsou navíc "pod zámkem".

Píšete, že se neuzavíráte dialogu se skupinami takřka oficiálními, které budou tvořit jádro pražského setkání, ale dovedu si představit, že postavení československých obhájců občanských práv může být důvodem rozhodnutí pražský kongres bojketovat. Takové gesto solidarity by jistě bylo víc než všeobecné a prázdné "mírové" řeči. Ale mohlo by být jen spontánní reakcí na bezprostřední situaci. Nemuselo by vycházet z jasného vědomí potřeby čelit přímo uvnitř mírového hnutí hledisku, které stojí celoevropské diskusi v cestě. Jde o to, jak překonat závislost na historicky (nikoli však prakticky!) překonané koncepci, jejíž alfou a omegou je snaha stůj co stůj zachovat poválečný "územně politický" (ve skutečnosti jistý sociálně politický) status quo v Evropě; i za tu cenu, že krajně nepřijatelný mezinárodní vývoj bude pokračovat.

Problém se zdaleka netýká jen komunistů určité orientace. Senátor Nino Pasti navštívil koncem března na pozvání Britského mírového shromáždění Londýn a při té příležitosti poskytl rozhovor tamějšímu zpravodaji Rudého práva, v němž odmítl běžné konzer-

vativní tvrzení, že mírové hnutí je cvládáno a manipulováno z Moskvy. A mimo jiné dodal, že americká propaganda se snaží vnést do protiválečného hnutí další myšlenky, které nemají se současnou situací nic společného...

Narážka na americkou propagandu nás přenáší do důvěrně známých a přitom netně zaměřených poloh. Čtenář rozhovoru se nic nedoví o tom, jaké další myšlenky měl Nino Pasti na mysli (o to šlo právě Rudému právu). Ale pokud věci jen trochu rozumí, tak ví, že všechno, co souvisí s ideou celoevropské diskuse, se svobodným pohybem a svobodnou výměnou myšlenek, informací a lidí, se svobodou společných akcí, je označováno jako starý "šlágr" americké propagandy.

Kritizujete tuto rétoriku, ale abych mihu zcela rozptýlit, vyhrotila problém do krajnosti. Premiérka Margaret Thatcherová doporučila účastníkům velikonočních pochodů proti instalaci euroraket v Británii, aby svou pozornost obrátili k berlínské zdi: že řetěz lidských těl by se u ní vyjímal lépe než u základny Greenham Common. Franz J. Strauss se vůbec dožaduje velkého obratu v přístupu k německé otázce.. Thatcherová i Strauss jsou deklarovaní odpůrci protiválečného hnutí a své (nové) konzervativní přesvědčení zřetelně vypsali na své štíty.

Ale plyne z toho, že požadavek velkého obratu v přístupu k znovusjednocení Německa, symbolizovaný protestem proti berlínské zdi, nemá se současnou situací nic společného? Vůbec ne. Právě naopak! Tento požadavek je pratem v otevřené ráně...

Nevím, co by řekl Nino Pasti, ale vím, co řekl Hans J. Vogel: že velký obrat propagovaný Straussem je návratem do studené války. Obrazně, do živé rány

se sype sál. Podobně Egon Bahr odmítl v polemice s jiným konzervativcem Draggerem úvahy o mírové smlouvě s Německem jako nevhodné, neboť takový požadavek by prý na neúnosnou míru zkomplikoval i tak komplikované jednání o odzbrojení. Cituji čelné západoněmecké sociální demokraty, ale budme spravedliví. Jeden z britských pozorovatelů západoněmecké předvolební kampaně smířeně napsal, že žádný realistický německý politik nepočítá se sjednocením Německa v tomto století. Ale kterýpak politik nechce být považován za realistu?

Zcela nedávno se autoři jedné ankety ptali prezidenta Reagana, jak se dívá na budoucnost světa v příštích padesáti letech. Ronald Reagan odpověděl optimisticky a - realisticky: svět se zdárně vyrovná s hrozbou atomové války, protože Spojené státy (do konce století!) vyvinou supermoderní a spolehlivý obranný systém; a nikoho nenapadnou. Taký realismus svého druhu. Podobný tomu, jenž počítá s vybudováním komunistické samosprávy v naší části Evropy v příštím - dejme tomu - půlstoletí, když se to napovedlo do začátku našeho desítiletí.

Zkrátka, svět se sice za posledních padesát let změnil takřka neuvěřitelně, ale v příštích padesáti letech se moc nezmění. Existuje "atomový pat" stále....

Naštěstí existuje ještě jiný realismus. Pokud jde o Němce, myslím na pastora Reinera Eppelmana a několik desítek dalších, kteří před rokem v Berlínské výzvě požadovali vyjednávání mezi vládami obou německých států a odstranění všech atomových zbraní z Německa; varují, že rozdělené Německo se stalo ná-

stupišťem obou atomových velmocí, a navrhuji skoncovat s touto sardonickou konfrontací tím, že vítězné mocnosti z druhé světové války uzavřou ("musí konečně uzavřít!") mírovou smlouvu s oběma německými státy, k čemuž jsou ostatně Postupimskou dohodou smluvně zavázány.

Víte, že tyto stateční Němci nejsou sami a že se těší velkým sympatiím i v kruzích, které považují jejich krok za předčasný; znáte jistě iniciativy, které mají oporu v křesťanském prostředí východoněmeckého státu. Nerozhoduje to, že se dosud neprosadily. Totéž platí pro Chartu 77, pro polské přátele, pro sovětské helsinské skupiny, které byly rozbity, a přesto nelze říci, že neuspěly; platí to i pro maďarskou nezávislou mírovou iniciativu a pro celé mírové hnutí, opírající se o skutečně demokratické a nikoli liberální principy. Celý mohutný potenciál demokratického mírového hnutí se teprve ohlašuje. Ale na celém kontinentu se začíná tužit, že berlínská zeď a všechny anomálie, které symbolizuje, táhnou její civilizaci ke dnu. Nikde nestojí psáno, že s tímto mlýnským kamenem na šíji se máme vláčet "na věčné časy a nikdy jinak" (jak se to u nás říká o spojení se Sovětským svazem).

Úzkostlivá snaha vyloučit z mírového hnutí všechny myšlenky přesahující rámec tématu "mír a odzbrojení" je odrazem stále problematičtějšího politického plánu. Leccos se dá pochopit strachem z nekonzervativní ofensivy; obavami ze studené války. Ale proč se požadavky, které mají klíčový význam pro obrát k demokratickému míru, stávají kořistí jestřábů? Proč se máše mírová perspektiva spojovat v duchu hesla "Svoboda, nebo socialismus" s bojovnou

obhajobou kapitalismu? Jenom proto, že východoevropští zpátečníci lpí ze sobeckých důvodů na tom, aby se v Evropě nicméně nehnuło? To jistě taky, ale nejen proto. Nepodezřívám západoevropskou demokratickou levicí (ani německé sociální demokraty) z toho, že by byla zásadně proti mírové smlouvě s Německem a že by si nepřála odstranit všechny subtilní i méně subtilní zdi, které brání rozvoji celoevropského dialogu. Ale mám neodbytný pocit, že příliš mnoho stepenců mírového hnutí myslí dost postaru; že tuší jaký význam má otevřená rána německé otázky (a středoevropské otázky vůbec), ale soudí, že je třeba počkat, až se zajizví (a nesypet do ní sůl), protože na pořadu dne jsou věci důležitější. V koutku duše snad každý počítá s tím, že jednou bude nutná operace, aby se odstranila stará střepina, dědictví války, které dává o sobě vědět, ale zatím to není vhodné. A v některých koutech se prostě ozývá "lieber rot, ale tot", a nemusí to být právě v němčině.

Někdo se mne může zeptat: a vy se domníváte, že sjednocení Německa lze uskutečnit ještě v tomto století? Ale tím se otázka neobyčejně zužuje. Jde o to, máme-li koncipovat strategii demokratického přetvoření Evropy už "zde a nyní" nebo budeme tápat a kolísat. Čas hraje veledůležitou úlohu, ale nikoli v podobě spekulací o tom, čeho můžeme nebo musíme dosáhnout ještě v tomto století. Lidstvo závodí s časem, a ale právě proto je hlavní uznat to nejprstší, že druhá světová válka skončí teprve mírovou smlouvou s Německem. A podle toho jednat.

Nesdílíme záměry rétoriky, která žije z nevyřešených otázek, aniž je řeší. Mírové hnutí je však řešit musí. Rýka chytáme za rohy. A berlínská zeď

symbolizuje příliš mnoho živého...

Uhýbání nic neřeší a přešlapování na místě připravuje katastrofu. Proti konzervativní argumentaci musí stát ucelená koncepce s dějinným rozměrem. V německé sociální demokracii se kdysi mluvilo o vizi trojího sjednocení ("Wahnerově vizi"): Německa, Evropy a dělnického hnutí. Politiku détente a sociálně demokratickou politiku "východních směrů" lze chápat jako hledání přístupu k uskutečnění této vize nebo jako odvrát od ní. Právě před dvaceti lety předznamenal Egon Bahr novou Ostpolitik formulí "obrat (změna) na základě sblížení" (Wandel durch Annäherung). Prostor pro tento obrat vytvořila tenkrát americká politika, ale dnes je situace zcela jiná. Na pozadí známých změn se někdejší Wandel jeví až jen jako půlobrat či malý obrat, jenž se může potichu opouštět nebo oslabovat anebo naopak dokončit obratem v e l k ý m (čímž se v jistém smyslu dává za pravdu Straussevi). Nejen Němci, ale všichni Evropané mají zájem na velkém obratu. V protikladu k neokonzervativním představám bychom jej měli nazvat obratem n e v o d e m e k r a t í c k ý m.

Nevedemokratický obrat nemůže záležet v tom, že se politika détente opustí ve prospěch oprávněné vize trojího sjednocení. Musí být překonána stará představa o změně na základě sblížení (konvergence) dvou protikladných společenských zřízení. V podstatě se opírala o předpoklad, že jeden systém je nutno reformovat především tak, aby byla respektována i demokratická politická a občanská práva (protože sociální a hospodářská práva víceméně respektuje),

kdežto druhý systém je třeba opravit na způsob z-
ra-
adlový: existující občanská a politická práva je
třeba doplnit právy sociálními a hospodářskými. Ome-
zím se na nejnutnější kritiku této koncepce: všeobec-
ný pojem práv či "lidských práv" (nemnoze rozmělněný
a pojatý spíše jen právnícky) zatlačil do pozadí poj-
my vyjadřující potřebu zásadních sociálně politic-
kých změn. V perspektivě konvergence dvou protiklad-
ných společenských zřízení se nepočítá s hlubokou
krizí společenských struktur. Pokrok je přece jen
hleděždě....! A v jistém smyslu je to pravda. A tak
vystupují do popředí pojmy stability a rovnováhy sil.
Tomuto liberálnímu plánu přeměny světa odpovídá cho-
vání "mírnějších a realističtějších poradců na Zápá-
dě" (parafrázuji Váš dopis V. Rackovi) dodnes: domá-
hají se stability, trvají na statu quo, chtějí, aby
se politická mapa nezměnila, na "extrémismus" polské
"Solidarity" pohlíží jako na rušivý faktor dohod-
nutého poválečného hegemonistického uspořádání Evro-
py.

Aktéry tohoto sblížování jsou především vlády.
A ty mají dost důvodů držet si lid "od těla". Je ta-
ky notoricky známo, že v mezistátních vztazích hlav-
ní nebo jedinou úlohu nehrají lidská práva; obchod
a zisky jsou důležitější. Velmi reálný zájem bank,
které jsou věřitelkami nejen polské vlády, tu má
zárveň symbolický význam...

Proto se hlásí ke zlevu konvergence zcela ji-
ného typu: sblížují se početné iniciativy, hnutí
a různorodé síly působící v tradičních i netradič-
ních, politických, polopolitických i "nepolitických"
seskupeních, jež se podílejí nebo mohou podílet na
velkém obratu k demokratickému míru.

Nové pojetí konvergence nevychází z toho, že politika uvolňování je smysl či politická neuvita. Détente je doživající, ale nutnou mezilepechou, jež byla zakotvena v relativní stabilitě obou systémů v jejich poválečné podobě. Skýtala jistotu - byť i dobově podmíněnou a ohraničenou - odpověď na krizi vypjaté studené války. Zaměřovala stále nebezpečí sebevražedné konfrontace skryté v orientaci na rozvoj vojenské síly a na stupňování všestranného vnějšího tlaku na ideologického a politického protivníka. Vládnoucí kruhy, které byly její hybnou silou, se sice s tužbami širokých vrstev nemohly plně ztotožnit, ale napřím na ně přece jen reagovaly. Nemohly překročit svůj stín a platily daň partikulárním nacionálním či "blokovým" zájmem všeho druhu, nepřetržitě proto kolísaly mezi uvolňováním a zastřováním napětí, ale zároveň stupovaly ostří konfrontace, zvyšovaly význam a váhu veřejnosti, vytvářely podmínky pro budoucí sjednocování a mobilizaci obrovského potenciálu lidového mírového tábora. To je nejpozitivnější výsledek vnitřních dějin détente od prvních záblesků "ducha Helsinek" (dvacet let před Helsinkami poznala Evropa "ducha Ženevy") až po závěrečný helsinský dokument, jenž je její korunou.

K žádoucí a nutné radikální přestavbě mezinárodních vztahů v duchu mírového soužití a soutěžení národů však v rámci "malého" obratu dojít nemohlo. O takové přestavbě se sice i oficiálně mluvilo (citovat bychom mohli nejen N.S. Chruščova a L.I. Brežněva), ale tyto řeči byly jen málo realistické...

Skutečná přestavba mezinárodních vztahů je spojena s perspektivou hnutí za mír, které má nádech a smysl jedině tehdy, prosadí-li své požadavky

jako hnutí za práva a svobody občanů. To je to, na čem jsme se shodli s Václavem Rackem. Máme tedy zákol převádět na jednoho společného jmenovatele zápas proti modernizaci NATO i zápas proti porušování občanských práv v naší části Evropy. Zkrátka, musíme "konvergovat". Mezinárodní solidarita všech, kdo vádorují jakémukoli útisku je tmelem tohoto vnitřního sblíkování. Měli bychom proto přísahně zkoumat všechno, co uvádí v pochybnost její imperativy. I když nebudeme vycházet z představy jakéhosi absolutního protikladu mezi vládami a lidem - mezi těmi, kdož jsou "nahore" a kdo "dole".

Vy sám o jedné takové dvojznačnosti mluvíte. Uvádíte totiž, že nezávislé mírové hnutí podporuje boj za občanská práva sice rozhodně, a to z důvodů, které diktuje potřeba jeho nezávislosti a nutnost přeměny Evropy, ale zároveň omezeně, protože toto hnutí stěží může intervenovat ve všech jednotlivých případech a při všech jednotlivých příležitostech (kromě těch případů, kdy jde o totožnost hnutí samotného a o jeho styky). A pak přichází kritická věta: nemůžete se prý ztotožňovat s dílčími programy a hnutími.

Není v lidských silách intervenovat vždy a všude, kde je požíapávána svoboda člověka. To pochopí každý. Problém je příliš komplexní a řeší se celým dějinným vývojem. Jenže to máme na mysli takřka jic vnější moze naší společné společenské činnosti. Ve Vaší větě je však náznak vnitřního (programatického) omezení nezávislého úsilí o demokratickou přeměnu Evropy. Neepochybují o tom, že to s jeho rozhodnou podporou myslíte upřímně. Jde o to, zjednat si jasno, odkud nám hrozí nebezpečí bezděčného nebo děkon-

ce i vědomého zřeknutí se solidarity.

Co vlastně máme považovat za dílčí hnutí a programy, s nimiž se můžeme plně ztotožňovat? U kolébky polepotlačené "Solidarity" stále dílčí hnutí a povýšení dílčím programem. Výbor na obranu dělníků (KOR), hájil původně jen ty občany, kteří byli stíháni po z známých červnových bouřích v roce 1976 jako "chuligáni". A jakou stopu přitom zanechala "Solidarity" v demokratickém mírovém úsilí o rozvinutí celoevropského dialogu? Právě na jejím sjezdu se mluvilo o nutnosti odzbrojení zbrojen, jakým by se o tomto tématu v naší části Evropy mělo mluvit: otevřeně a kriticky do vlastních řad, nahlédě na nelibost vlád, kterou to vyvolá.

Autor uvedeného příspěvku o odzbrojení (Bohdan Lis - jmenovec vězněného mluvčího Charty 77 Ladislava Lise) patří dnes k hrstce předáků Solidarity, kteří stíhlí uchýlit se do podzemí, řada jeho přátel je ve vězení a čeká na soud, proces s představiteli KORu v čele s Jackem Kuronem je na spadnutí...

Jakou váhu přikládat solidaritě se všemi těmito představiteli legitimního hnutí pošského světa práce? Jaký význam přikládat tomu, že toto hnutí ukázalo, že pro celoevropský dialog znamená svobodná tribuna v naší části Evropy? Můžeme říci, že tuto tribunu svobodného projevu vybojovalo dílčí hnutí s dílčím programem, s nímž se mírové hnutí nemůže ztotožnit?

To všechno jsou technické otázky. Odpověď už je dána. Ale tím není řešeno, že problém, jehož se dotýkám, neexistuje. Vztah mezi rodícím se všeobecným demokratickým mírovým hnutím a jeho různými "dílčími"

složkami je a zůstane komplikovaný. Právě proto musí být jasno o povaze cílů, které sledujeme. Píšíte, že je třeba upevňovat détente a usilovat o to, aby přerostla v rozpouštění bloků. Absolutní skeptik by mohl říci: Nádné uvolňování se už dlouho nekoná; co se tedy má v tom směru upevňovat?

Kritika reforemně liberálního pojetí konvergence, nesehlas s takovým sblížováním vlád, na které prostí lidé tvrdě a stále více doplácají, nevyvrací stejně tvrdou realitu, že bezprostředně stále ještě volíme menší zlo. Neboť v rámci bezprostředního časového horizontu platí: buď válka s vypočitatelnými i nevypočitatelnými následky, nebo dorozumění mezi dnešními reprezentanty existujících vojenskopolitických bloků všude a ve všem, kde je to možné. Ale to neznamená, že takzvaná mírová koexistence nemá alternativu, že jedinou alternativou je atomové peklo. Tertium non datur, třetí možnost není... Přežité síly říjí z této historicky překonané volby: smířte se s tím, co je, nebo vás čeká dokonalá záhuba. Strategická perspektiva demokratického mírového hnutí tento překonaný rámec dějinného pohybu rozbíjí: její dějinný smysl tkví v požadavku zbavit se nedemokratického dědictví poválečného sociálně politického uspořádání, překonat rozdělení Evropy na dva protikladné systémy, užle rozdělenou Evropu jednotit! Třetí možnost tedy existuje. A navíc se stává možností jedinou, možností, která nemá alternativu...

Neboť celková bilance mírového soužití dvou protikladných soustav je stále negativnější. Zcela jednoznačně negativní jsou výsledky pohelsinského vývoje. O jednáních v Bělehradě a v Madridu škoda ztrácet slov. Poslední léta dokazují, že mírové

soužití se fakticky mění v nemírové. Takzvané mírové soutěžení dosáhlo největších "úspěchů" na poli nejproblematičtějším: na poli vyzbrojování. Vznikla takzvaná strategická vojenská rovnováha, a ta se stala opět jablkem dalších svárů. Z jistého prostoduchého hlediska se věci mohou jevit tak: napřed bylo třeba dosáhnout rovnováhy v oblasti vojenské a všechno ostatní bylo proto třeba odsunout na vedlejší kolej, nyní, když bylo cíle dosaženo, stává se hlavní směřovat soutěžení na poli zbrojení ve prospěch soutěžení na poli hospodářském, kulturním, sociálním apod. Ale cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. Zatím platí, že celá poválečná historie našeho kontinentu je skutečně v jistém smyslu historií jeho militarizace a že konce nemůžeme dohlédnout, pokud se budeme pohybovat v rámci "malého" obratu ke sblížení.

Velký obrát k demokratickému míru, jímž se konstituuje demokratické mírové hnutí, je proto dějinnou nutností. Kterákoli občanská mírová aktivita v kterékoli části Evropy ztratí svou totožnost, přestane být nezávislým hnutím, nebude-li se rozvíjet v duchu tohoto velkého demokratického obratu.

Mezi jeho perspektivou a podporou kroků, které uvolňují napětí, není žádný rozpor. Každý krok na poli odzbrojení má v této perspektivě význam. A stejně i každý krok na poli občanských práv. Jde jen o to, aby vlády skutečně produktivně jednaly, aby jednání nepředstíraly, aby celková bilance jednání byla stále pozitivnější, aby se jednání stále zrychlovalo, aby se prostor pro demokratickou mírovou aktivitu stále rozšiřoval.

To vyžaduje, aby se jednalo co nejveřejněji. Zuby nehty je třeba bránit se tomu, aby se jednalo za

zády veřejnosti, aby se otázky odzbrojení vymykaly její kontrole a zůstávaly pod kontrolou vojenských technokratů a technokratických diplomatů, aby se předstíraným jednáním chláchelila veřejnost. Požadavek jednat se nejveřejněji by se měl prosazovat daleko důrazněji. Představuje nejpraktičtější pojítka všech "dílních" iniciativ a programů. Obsahuje základní směrovku k velkému demokratickému obratu. Výraz vynutit si obrát neznamená nic jiného než právě boj "veřejnosti" za "veřejnost"; boj, který se rozvíjí do šířky i do hloubky.

Vynutit vlastního mírového hnutí je tento boj především zápasem se všemi tendencemi odsouvat na vedlejší kolej boj za občanská práva ve prospěch údajně nejuniverzálnějšího, nejvyššího, všemu nadřazeného práva na život. Nechci toto právo ani v nejmenším zlehčovat. Ale stará a přesvědčivá samozřejmá věta, že po nukleární válce nebudou žádná práva, se opakuje příliš snadno a příliš často. Rozmýšlí se až za hranicí, kdy se stává pacifistickou frází, jejíž smysl lze skutečně zredukovat na právo přechít za každou cenu: třeba i na kolenou. Nedověřám se, že Vás budu přesvědčovat o tom, že právo na život je právo na důstojný život. Ale faktem je, že existuje nálada svého druhu, která se chová nedůvěřivě k tomu, co platilo ve všech velkých demokratických revolučních vzepětích: Raději zemřít vstojе, než žít na kolenou! Dolores Ibarruri by zdaleka nebyla jediná, kterou bychom mohli v této souvislosti citovat.

Ladislav Hejdiánek rozvádí toto téma v celé jeho velikosti ("Co vlastně chceme, když chceme mír"). Dokazuje, že nepravý, ubohý mír vede k válce. Staví na tom, že velké morální maximy naší civilizace

platí dnes dvojnásob. A právě proto, že je ohrožena sama existence lidstva. Musíme tyto maximy držet, nechceme-li se nechat domanižulovat až k bodu, od něhož už skutečně nebude návratu.

Návázat na pozitivní výsledky politiky détente znamená politicky artikulovat právě tyto maximy. A znamená to zároveň nutnost čelit snahám předkládat mírovému hnutí bezperspektivní "perspektivu" zachování poválečného územně politického statu quo jako základní podmínku míru. Z "malého" obratu k uveličování nebude obrat velký, nertiskneme-li tématům, která přitahují spontánní pozornost, rozměr přesahující obzory "všedního dne". Jen tak vyvineme s novou perspektivou i novou politickou kontinuitu - sformujeme celoevropské solidární těleso, které se nenechá zaplést do šádňích pragmatických sítí. Neboť konfliktní situace budou narůstat; a s nimi i snaha, že šádň nová perspektiva není nutná a proto musí být nicotná i lidé, kteří ji procezuji. Stará politika se děla- la odjakživa právě tak a nikdy jinak.

V popředí proto stojí otázka, co vlastně prakticky znamená Váš požadavek, že musíme jednat tak, jako by už sjednocená, mírová a neutrální Evropa existovala, a že musíme ignorovat zákazy a omezení, jež nám ukládají státy...

Chápu Vás tak, že musíme dohlédnout až na dno krize evropského lidství - na dno krize tradičních forem evropské civilizace, jež se rozkládá na celou Zemi. A to nikoli proto, abychom se vyžívali v morbidních negativních vizích, ale proto, aby centrální význam Evropy pro osudy lidstva dostal zcela nové, pozitivní předznamenání. Když Evropa vládla

světu, dnes jsou staré formy nadvlády v troskách a nové jsou zakotveny v umělého rozpolcení Evropy. Osvědčit novým způsobem ústřední význam Evropy znamená pochopit obrát k jednotě Evropy (včetně Sovětského svazu) v kontextu světového společenství.

Svět není slepenec národů, států, kontinentů a bloků. Je vnitřně strukturovaným celkem. Nový demokratický obrát v Evropě by radikálně prohloubil demokratický vývoj sálého průmyslového/vyspělého Severu - tedy i Spojených států a Japonska. Novodemokratický obrát Severu by uvolnil nepopsatelně mohutné zdroje pro řešení globálních problémů lidstva, postavil by na nový základ vztahy mezi Severem a Jihem: vytvořil by předpoklady pro vznik a rozvoj mezinárodního ekonomického řádu, o němž mluví nezávislé země jako o novém a demokratickém, otevřel by cestu k přestavbě Organizace spojených národů (počínaje revizí Charty, již požaduje většina členských zemí a kterou odsítají hlavní velmoci), položil by základ pro nová a účelnější fóra regionální a univerzální integrace.

Toto hrubé schéma Petězové reakce změny vyvěrá z logiky vnitřních vazeb světového společenství. Změny v Evropě stojí na počátku, stojí uprostřed procesu planetárních změny jako jejich katalyzátor, ale ani Evropa není konglomerátem států a bloků. Je svérázným celkem, jehož jedna část prodělala radikální obrát dopředu i dozadu zároveň, a nyní se rozpory tohoto obrátu vystupňovaly tak, že kladou na pořad dne přechod k novému typu rozvoje. V mladém jazyce referančního komunismu se mluví o nutnosti přechodu od extenzivního rozvoje ekonomiky k rozvoji intenzivnímu.

Ale skutečným znamením doby je polská krize. Není to krize, která už skončila, není to krize polská, není to jen další článěk v řadě krizí středoevropských států. Je to dramatický počátek krize "územně politického" uspořádání Evropy, jež mělo právě v Helsinkách dostat pečeť definitivnosti. Milan Šimečka to vyjádřil ve svém příspěvku pro pražskou mírovou konferenci (s úsměvným dodatkem, že je to příspěvek, který "s největší pravděpodobností" nebude přednesen): "Zjevná systémová krize, která sužuje reálný socialismus ve východní Evropě, je i krizí míru."

V Šimečkově větě je obsažen závažný předpoklad: perspektiva řešení této krize je i perspektivou míru. Polská Solidarnita ji pojmenovala svým programatickým cílem - požadavkem *s a m o s p á v n á r e p u b - l i k y*. V něm je koncentrovaně vyjádřena politická podoba nového typu rozvoje. Ten totiž nemůže záležet jen v pořadovaném zásadním ekonomickém obratu. Vyžaduje nové společenské klima a má nezbytně i svou ideologickou a politickou dimenzi (cituji myšlenku jednoho oficiálního českého publicisty).

Pejem samosprávné republiky nebo samosprávné demokracie (demokratické samosprávy), jak je zvykem říkat u nás i jinde, nepředstavuje sám o sobě žádný objev. Je to zkratka pro starý princip reklamující pro občany právo neuznávat než sebou jinou vládu než vládu vlastního sjednocení (pro změnu parafrázuji Karla Marxe a Jurije Andropova). Revoluční dějiny jsme charakterizovali jako dějiny militarizace. Ale zároveň jsou dějinami zápasu s militarizací. V něm se evropský lid probíjí k vládě vlastního sjednocení.

Kritický bod, k němuž naše civilizace dospěla, je i novou fází tohoto zápasu.

Předbážnou podmínkou jeho úspěchu je elementární politická jednotu mírového hnutí. Jejím svorníkem nejsou abstraktní zásady, ale velké sporné otázky současnosti - otázky, v nichž se tříbí duchové a rodí základní politická jednotu a shoda. Velký, všeli-
dový a především dělnický protest v Polsku jako do-
sud nikdy předtím otřásl tvrzením, že reálný socialis-
mus je výrazem vlastního sjednocení lidu a že odpovídá
perspektivě komunistické samosprávy, jak tvrdí Jurij
Andropov ve své stati o Marxovi. Kdyby tomu bylo sku-
tečně tak, nejenže by tento protest neexistoval, ale
i vývoj po pokusu potlačit jej by se ubíral zcela ji-
nými cestami.

Ve sporu o polskou otázku se proto mírové hnutí
ve všech svých různorodých složkách a proudech má
propracovat k jakési východní základně pro elementár-
ní politický konsensus. Především je sřejné, že hes-
lo samosprávné republiky není a nemůže být výzvou
k restauraci předválečných poměrů. Už československá
krize před patnácti lety demonstrovala, že předváleč-
né poměry byly překonány dvakrát. Za první, vlastním
válečným vývojem i vývojem poválečným, a za druhé,
vnitřním vývojem poválečného rozpurného obratu. Nic
naplat (a teď to mřím) především do nevekonzerva-
tivního tábora): ČESKY ZPĚT JSOU HISTORICKY ODŘÍZ-
NUTY! Východisko není v návratu k "osvědčeným vzorům"
- ani k tomu, co trvá na Západě a samo je v pohybu.
Kráčíme neprobádanými cestami a to vyžaduje tolerance.
Žádná strana si nemůže sedat ke kulatému stolu
s nárokem, že se jí ostatní podrobí: že má pohotově
k dispozici stoprocentní diagnózu na jejích vyléčení.

Právě v této souvislosti bychom mohli adresovat snad nejdůležitější návrh účastníkům pražského mírového setkání: aby se povznegli nad politickou filosofií, která spojuje potřebu elementárního konsensu s formulí o nedotknutelnosti poválečného územně politického statu quo. Je to úskočná formule, která dokáže i z nejhrubší netolerance udělat první "mírovou" etnost, protože spojuje věci, které spojevat nelze. Sugeruje, že požadavek, každé zásadnější politické změny v naší části Evropy chročíje územní uspořádání Evropy, a je tedy výzvou k válce. Navím o šedém skutečném stupenci mírového hnutí, který by tleskal spolkovému ministrovi vnitra F. Zimmermannovi za jeho lednová vyjádření, ale je známo, že mu netleskala i významná část protivníků tohoto hnutí. Bylo by na čase skoncovat s praxí, která napřed umrtvuje živý nerv dialogu o míru a demokracii, a potom zve ke kulatému stolu k dialogu o odzbrojení a míru.

Tato praxe se napravodňuje zákony a ústavními principy, i mezinárodně právními zásadami. Zvláště principem nevznášování do vnitřních záležitostí jiných států. Ale děje se to tak, že Vám musím dát za pravdu, když píšete, že musíme ignorovat zákazy a omezení, jež nám ukládají státy. Z právních norem a pojmů dělají zcela nezpůsobilá pryvídla civilizovaného života. Na podzim minulého roku jsem toto téma rozebíral v dopise Jean Jacques Mariemu. Týkal se na nich politických vězňů a souvislosti zde zůstávají aktuální. Polští političtí vězni vtiskují této aktualnosti nový rozměr. Klade zvlášť nepříjemnou otázku představitelům liberálně reformního myšlení (nejen v komunistických stranách, ale i v táboře sociálně demokratického a buržoazního), kteří se zasazují o mír a od-

zbrojení a přitom se oddávají zcela zvláštnímu právnímu nihilismu ve snaze vytvořit společný diplomatický a politický jazyk. Samozřejmě, že se to děje ve jménu dobré vůle uchránit nás toho nejhoršího, ale je to skluzavka, po níž seženeme do černé díry.

Novodemokratický obrat se má opřít jen o nedvoznačný jazyk respektující tradiční hodnoty evropské politické kultury. Jsem sice svědky velkého zmatení jazyků, pokud jde o principy demokracie, ale ústavy všech evropských zemí, rovněž těch, jež se nazývají socialistické, zakotvují princip, že zdrojem moci je lid. To není jen právní pojem a formule. Politická vůle lidu je prázdňý pojem jen pro manipulátory. Pro demokraty je dějinným ohniskem, v němž se tvoří nové a nové možnosti přechodu k novému typu civilizačního rozvoje.

Hovořím-li už o takovém rozvoji, zdá se mi vhodné odlišit jej od takzvaného euronutralismu. Ve Vaší vizi Sjednocené a mírové Evropy vidím jakýsi jeho náznak (hovoříte rovněž o neutrální Evropě). Ale orientace na neutralitu západní (a střední?) Evropy ve vztahu k oběma soupeřícím supervelmocem oba obry od sebe neodtrhne. Demokratické přetvoření Evropy je možné jen v rámci plánu, který mění strategický pádorys celého světa, a tedy i postavení obou supervelmocí v něm (a mění ovšem i jednu každou z nich). Neberuji pro plán, jenž by byl odvozen z utopické vize světové vlády spravující svobodné a jednotné lidstvo (čímž vůbec nechci říci, že zavrhuji praprávovní křesťanskou ideu universalismu, ideu, kterou novověku zprostředkovalo osvícenství a jejíž dědicem se stalo socialistické hnutí). Postupná integrace Evropy stále

Klubům a všechsáhlejším procesům demokratického a namosprávného vývoje "dovnitř i navenek" má šanci jen v tom případě, získá-li vlivné spojence jak v táboře obou supervelmocí, tak ve třetím světě, Čínu nevyjímaje. A to předpokládá držet se "při zemi": vycházet z reálných poměrů panujících ve světě a z reálného postavení našeho zemědilu v něm.

Jsem přesvědčen, že pro takový "konečný" cíl jsou dány dějinné předpoklady. Námitka, že je to pochod příliš dlouhý a s nejasnými výsledky, neplatí. Tento pochod jsme už totiž nastoupili. Jsme cestáři, kteří štěrkuji jeho trasu. Musíme však lépe vidět její cíl.

Obraceám nyní Vaši pozornost k cílům méně vzdáleným. Napsal jste, že myšlenka komunismu je rozpornější, než se zdá: obsahuje "totalitní" a demokratické prvky ve vzájemném napětí. Uvozovky u slova "totalitní" jsou Vaše (je-li překlad správný). Mnohý náš čtenář by je asi raději dosadil u slova "demokratický"; pokud ovšem Vaši tezi a těch šli oněch motivů zcela neodmítne. Odmítnout ji lze se dvou protichůdných stran. Pro nevekonzervativce nemůže mít lidskou tvář žádný komunismus; ani eurokomunismus. Generál Jaruzelski dodal jen další argument pro toto hledisko: "lidská tvář" komunismu je maska, za kterou se šklebí ztělesnění zla - Satan. A pak tu ovšem jsou reformní komunisté. Těm schází kritická sebereflexe (a kritická reflexe vůbec - proto také jsou "jen" reformními komunisty). Nepochopou celou rozpornost specifického ideově politického útvaru, jenž sami reprezentují a jenž ovládá politickou scénu v naší části Evropy v postalinické éře.

Právě tento bod chci rozvést. Vpředvečer pražského zasedání to má zvláštní význam. Reformní komunismus je totiž založen na hlubokém kompromisu s konzervativně byrokratickou praxí onoho ("stalinského") typu, jejíž nositele charakterizuje organický odpor k demokratické kontrole, a tudíž i nepřátelství k samosprávně demokratickému myšlení. Zpátečnická praxe prodělává stále zřejmější krizi. V krizi je i kompromisní vztah určitého typu k ní. Těžiště kompromisu se mění. Vyhraňují se opět tendence a směry méně kompromisní-liberálnější a reformnější. Boj mezi různými frakcemi se zostřuje.

Rozvádím toto téma proto, abych objasnil klima panující v našem politickém životě. Zvláště po osmašedesátém roce je nedůvěra budovat jakékoli dialogové či partnerské vztahy k reformním komunistům neobyčejně zakořeněna a v důsledku každodenního ponižování občana jako občana (dovoláváte se v té věci Václava Havla) skutečně silně nabita emocemi. Represivní praxe ve vztahu k pohelským občanským iniciativám ji ještě prohloubila a válečný stav v Polsku míru dovršil. Mieczysław F. Rakowski mluvil ještě na jaře 1981 o aroganci moci a na konci minulého roku mluvil o tom, že politický protivník - tedy Solidarity - nemá ještě zlomený vaz! Ale komu vlastně chce lámat páteř, uznává-li, že zdroj křize je ve společenském protestu, jenž měl a má nejsilnější oporu ve velkoprávnímslovém dělnictvu? Jistě znáte anekdotu, v níž se polským komunistům hledajícím radu u Lenina doporučuje: Ozbrojte dělníky!

M.F. Rakowski je sám napaden pro kompromisniství (nikoli ovšem ve vztahu k byrokratické praxi, ale ve vztahu k její kritice), ale spolu s mnoha jinými

komunisty stále ještě za sebou vleče železnou kouli antidemokratických tradic. Náš Vasil Biľak nemá pověst referančního komunisty (zmiňujete se o něm), ale na právě skončené berlínské konferenci k uctění památky Karla Marxe prohlásil jménem své strany, že za Marxova života bylo nejdůležitější sjednocovat dělnickou třídu, kdežto dnes, v době, kdy je ohrožena sama existence lidstva, "nebývá úsilí o jednotu nové kvality", a proto: lidé dobré vůle, spojte se k záchraně civilizace!

Nebuďte zde diskutovat o tom, jestli je dnes méně důležité sjednocovat dělnickou třídu... Omezím se na poznámku, že citované heslo je dobré. Zní dokonce líp než celý název Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce (za jaký život a jen proti jaderné válce?) A budu se ptát: jsou vládnoucí komunisté oslovitelní lidmi dobré vůle ve vlastní zemi? Doplnuji: lidmi dobré vůle, kteří nesohlasí s jejich politikou, ale mají politickou vůli vést s nimi dialog... Koncem března řekl v polském Sejmu jeden z poslanců (Romuald Bukowski), že se sice proklamuje dialog, ale vede se dál monolog; že nepopíratelnou a všeobecně uznávanou pluralitu společnosti je nutní fakticky uznat tím, že se vytvoří základna pro spolupráci všech - že se v rámci socialistické demokracie musí najít formule v podobě ideje kulatého stolu, k němuž mají přístup všechna formální i neformální seskupení společnosti.

Bukowski je jen jeden z mnoha poslanců a není člen strany. A promluvil v "krizovém" Polsku. Přesto, anebo právě proto chci na něj navázat svým krédem: do zavřených dveří je třeba bušit právě proto, že jsou zavřené, tvrdé desky je třeba trpělivě provrtá-

vat právě proto, že to jde pomalu, strategie dialogu se všemi potenciálními účastníky celoevropské diskuse je jediná cesta, jak izolovat nepoužitelné protivníky jakéhokoli dialogu - zaryté představitele arogantní moci. Nesouhlasím s heslem, které se objevuje i u nás, že je nutno přejít od neplošné orientace na dialog s vládou k orientaci na její izolaci, a že je nutné uchýlit se do podzemí, akonecovat s "legalismem".

Vpředvečer pražského mírového shromáždění musím myslet na to, že právě před sedmi lety, v době, kdy se ohlašovaly první příznaky nové polské krize, končilo v Berlíně jednání evropských komunistických stran; dovolávalo se přímo pedanticky všech helsinských zásad, požadovalo respektování lidských práv a svobod, včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení, široce se rozepisovalo o boji za mír na Západě, ale ni slovem se nezabývalo o vnitřních problémech naší části Evropy. Nebylo to přání všech účastníků, ale představitelé kompromisu s byrokratickou praxí prosadili svou. A ptám se: musí mít vrch i na pražském shromáždění? A odpovídám: proč by se demokraté na tomto shromáždění neměli pokusit prolomit bariéru, kterou před sedmi lety neprolomili demokratičtější smýšlející komunisté? O ty, kteří nesdílejí názor, že se zúčastní komunistické hry, ale chtějí se v dobré víře, že slouží míru, vyhnout "konfliktním" tématům, je třeba bojovat. Celá velká pehelsinská zkušenost představuje jeden mocný argument proti liberálně pacifistickým postojům a pro demokratické mírové hnutí. Pacifista se předhazuje, že jsou (pro komunisty) "užiteční idioti". Může to tak být. Ale mohou být (a jistěže vět-

šinou jsou) i revolučními demokraty, kteří radikali-
zují liberálně reformní komunisty prostoupené stra-
chem z radikálních dělníků.

S komunisty je možno diskutovat na základě mi-
mořádně významného dokumentu: na podkladě textu
pražské deklarace členských zemí Varšavské smlouvy.
Vreholí návrhem uzavřít smlouvu o nepoužití vojenské
sily a o zachování mírových vztahů. Z odtahitého
poserovatelského hlediska by se dalo říci: smutný
epilog Helsinsk, který se tváří jako nový počátek.
Čtěme jej však praktičtěji. Návrh na uzavření paktu
o neútočení svého druhu je možno chápat jako úvod
odstupňovaného projektu, jehož cílem je rozpouštění
vojenskopolitických bloků. Návrh se zdůvodňuje tím,
že vyhrocená situace nedovoluje na rozpouštění bloků
čekat...

Budiž. Nejde tedy o to, odkládat rozpouštění
bloků do nedohledna, nýbrž je přiblížit. Ve světle
pohelsinského vývoje mále mít tento záměr smysl
a úspěch jen na předpokladu, že se přistoupí k pra-
vému politickému dialogu v naší části Evropy; a že
se této potřebě vtiskne co nejkonkrétnější a co nej-
závažnější podoba. Právě v tomto ohledu platí nej-
víc, že vyhrocená situace nedovoluje čekat!

J a k k tomuto úkolu přistoupit, to je v kom-
petenci příslušných vlád. Ale princip sám má smluv-
ní oporu v Závěrečném helsinském aktu. Pro jeho res-
pektování mluví zdravý rozum. Prvním krokem k roz-
puštění vojenskopolitických bloků má být likvidace
jejich vojenských organizací. Pražská deklarace
tento starý známý návrh opakuje. Likvidovat vojenské
organizace (ve smilitarizované Evropě)! To je sen...
Ale zcela střízlivě vzato to přece znamená, že ve

střední Evropě nabudou žádná cizí vojska - ani so-
větská. Ale pak nemůže vypadat tak, jak vypadá dnes.
Symbol osmašedesátého roku se tyčí tak vysoko, že
jej nelze přehlédnout ani po polských událostech.
Te chápé každé politické dítě. Demokratičtější střed-
ní Evropa vyžaduje se nejdříve skoncovat s pronásle-
dováním nezávislých pohelských iniciativ. Ale
zšknout se represe znamená uvažovat o nové politi-
ce ve vztahu k potlačované skupině. Jinak by vzniklo
nové politické vakuum a s ním i další nezvládnutelná
krize, která vrhá vývoj zpět. A navíc se problém ne-
týká a nemůže týkat jen střední Evropy...

Pražská deklarace hlásá, že socialismus zajiš-
ťuje "i" trvalý rozvoj demokracie. A chce se tím ří-
ci, že o demokracii v naší části Evropy je trvale
postaráno. Mezi perspektivou rozpuštění bloků a roz-
vojem politické demokracie však existuje zvláštní
souvztažnost, která nesmí být "uchopena" daným pří-
stupem k otázce demokracie. Evropa bez vojenskopo-
litických bloků je vlastně (přinejmenším) polosjed-
nocená Evropa. Rozpustit bloky skutečně znamená ra-
dikální obrát ke sjednocené Evropě, i když to nemu-
sí znamenat obrát celý. Lze si ovšem představit, že
tři kroky (smlouva o neutčení, likvidace vojenských
organizací a rozpuštění celých bloků včetně jejich
organizací politických) vyžadují celou řadu dalších
mezistupňů a prvků mezinárodně politické povahy,
jež by do sebe zapadly, ale celý tento projekt je
závislý na tom, jak se bude rozvíjet "celoevropský
dialog" uvnitř naší části Evropy. Hlavní v žádném
případě není odzbrojovací plán, byť by i byl sebe-
preracovanější a sebedůmyslnější. Bez jistých po-
litických demokratizačních předpokladů zůstane

mrtevou věcí. Býtente nebude přerůstat v rozpuštění vojenskopolitických bloků, nebude-li se rozvíjet politický dialog, jenž bude "přerůstat" v nový politický blok.

Zmínil jsem se o dopise Jean Jacques Meriemu. Poslal jsem jej rovněž našim státním orgánům (přesněji, panu kapitánovi, jenž se mnou vedl to, co nazývá "policejním dialogem"). Zároveň jsem obšírně vložil své stanovisko v otázce skutečného politického dialogu a přitom jsem zdůraznil účelnost a nutnost zformovat demokraticko-socialistický politický blok, jenž by soustřeďoval všechny dialogové politické síly společnosti; jenž by byl jakýmsi stálým kulatým stolem v tom smyslu, jak o něm mluvil začátkem jara v polském Sejmu poslanec Bukowski.

Realnost tohoto projektu záleží v tom, že respektuje legitimní zájem všech oficiálních politických seskupení v naší části Evropy zachovat kontinuitu s pozitivními výsledky poválečného vývoje a stejně legitimní zájem společnosti (vyjadřovaný z různých stran a různým způsobem) překonat to, co se právem chápe jako brzda demokratického vývoje. Politický konflikt v Polsku vystupuje jako konflikt mezi orientacemi na demokratickou a socialistickou obnovu. Tento konflikt nelze sprovesti ze světa frází, že socialismus zajišťuje "i" rozvoj demokracie. Problém tkví mnohem hlouběji. O leděms by nás poučily dopisy J.V.Stalina adresované koncem války W. Churchillovi a F. Rooseveltovi.

Tak se ke konci dostáváme k velkému tématu "Jalty". Víte velice dobře, jak je kontraverzní. A já je zde nemám zkoumat. Omezím se na známý výrok prezidenta Mitteranda z doby bezprostředně po

polském prosinci: "Všechno, co by nám dovolilo překonat Jaltu, by bylo dobré, ovšem za předpokladu, že nebudeme zaměňovat přání za realitu."

V Praze půjde i nepůjde o "Jaltu". Podle toho, jak se to vezme. Zůstaneme-li u realit, pak se nabízí úvaha, že pražská vláda sice odmítá dialog s Chartou 77, ale neodmítá dialog s jistými složkami mírového hnutí, které dialog s Chartou vedou nebo mohou vést. Realitou je jakýsi nedupný trialog. Naším společným přáním je změnit jej v trialog úplný neboli v prvek plnokrevného celoevropského dialogu.

Na pražském shromáždění bude dost lidí, kteří budou o tom moci přemýšlet z hlediska těch, kdo jsou "nahore" (jsme-li my dole). Nemusí to být jen komunisté, ale věci prospěje, budou-li to i oni. A právě jim je třeba položit otázku: Je naše "Lidé dobré vůle, spojte se k zachráně civilizace!" výrazem skutečného poznání, že starí usilí o jednotu nabývá nové kvality? Je to poznání, které se vyrovnává s horou nových zkušeností? Nebo je to liberální fráze, taktický manévr, vějířka určená pacifistům? Je-li to poznání jen poněkud nové, jaké důsledky to má pro pochopení nutnosti nově a demokraticky, nebo aspoň demokratištěji, přistoupit k řešení známých konfliktů s obháječi lidských práv v Československu i k řadě dalších méně zjevných otázek jednoty československého lidu (ba i komunistů samých, neboť mnozí jsou v opozici).

Těm, kdo budou prostě uhýbat k tvrzení, že otázka "izolovaných jedinců či skupinek" není politický problém, lze připomenout polskou lekci (nestačí-li stará československá). Ale především je jim třeba říci: navrhevat Salovu o nepoužití zbraní

a zachování mírových vztahů a zároveň odmítat rozvíjení mírových vztahů a dialogu s vlastními lidmi, a dokonce je posílat do vězení pro jiné názory, znamená navrhnout k podpisu bezcenný papír. Existuje Helsinský závěrečný akt. Je na čase vážně přemýšlet o příčinách neustálého vyhrocování situace. Nebudou-li správně pojmenovány a odstraňovány, nezmůže na vrhevaná balouva vůbec nic.

Milý Edward Thompson, byl bych rád, kdyby měl vzniknout dojem, že hlavní odpovědnost za to, co se děje u nás, chce přenést na někoho jiného. Usiluji právě o to, aby se taková otázka vůbec nemohla klást; aby měla naše činnost do té míry společné předpoklady, že se z nich praktické závěry samy nabízejí.

Vycházím z toho, že stará politika détente je v krizi a nebyla nahrazena jasnou novou demokratickou mírovou politikou. Před pěti lety zvažovala Carola Sternová (ve čtvrtletníku, jejíž vydává spolu s H. Bölem a G. Grassen) možnosti boje za lidská práva ve vztahu k boji za mír. Svou stať věnovala příznačně Willy Brandtovi. Čestně zápasila s dilematem, jak zachránit starou politiku uvolňování a neselhat v boji za občanská práva a svobody. Zamýšlela se nad tím, proč ztratila na vnitřní síle kampaň prezidenta Cartera za lidská práva. Shledala, že boj za lidská práva je dlouhodobým cílem, kdežto krátkodobě vystupují do popředí otázky humanitární; pomoc obětem porušování lidských práv, další ulehčit osud těm, kteří trpí. Protože boj za lidská práva v celé její šíři se dotýká samé podstaty mocenských politických systémů v naší části Evropy,

a konflikty, které tak vznikají, působí proti uvolňování napětí...

Ve stejné době se u nás diskutovalo o perspektivách Charty 77. Božena Komárková tenkrát napsala, že boj tak těžký jako je náš se nemá vést ze středních poloh oportunity a účelovosti, že potřebuje zázemí, z něhož vedl svůj boj Jan Patočka, když po sobě zanechal jako své poslední slovo výzvu, že existují hodnoty, pro které stojí za to trpět. Božena Komárková čelila snahám jít cestou menšího odporu. Ale je v ní ještě něco navíc: hluboké pochopení povahy krize naší civilizace. Její výzva neleká se Obětí v boji o pravé hodnoty navazuje na organické hodnoty "evropského lidství".

Jistě tušíte, k čemu směřuji: Solidarita s námi nemůže být jen solidaritou s lidmi, kteří jsou obětí boje s určitými poměry. Nesmí být jen humanitárně motivovanou solidaritou. Samozřejmě i taková solidarita má význam a zasluhuje hlubokou úctu. Ale to nestačí. Carola Sternová napsala v závěru své studie, že strategie boje za lidská práva se bude muset změnit, změní-li se dějinná situace a její perspektivy. Nuže, to se stalo. Dějinná situace se změnila definitivně. Jedním z nových fenoménů je i vznik vlivného nezávislého mírového hnutí. Vystála před námi v celé své významnosti výzva vypracovat společnou a ucelenou strategii demokratické přeměny Evropy.

Jsam vděčný za velký krok, který jste v tom směru se svými přáteli udělal.

Váš

(duben 1981)

Jaroslav Šabata

Nemůžeme nahradit Ameriku

Rozhovor Spiegelu s francouzským ministrem obrany
Charlesem Hernu
(zkráceno)

Spiegel: Pane ministře, Spolková republika Německo se připravuje na velice horký podzim: USA s největší pravděpodobností začnou s instalací raket Pershing 2 na německé půdě - přes odpor velké části obyvatelstva a se souhlasem Bonnu. Proč v této otázce levicová francouzská vláda podporuje konzervativní vládu německou?

Hernu: Nepatřím k německé levici, jsem Francouz. Pokládám za zásadně nesprávné, jestliže se vytvářejí protiklady mezi evropskými zeměmi jen proto, že jsou rozdílně politicky zaměřené. Jsme ve Francii a levice je přinejmenším stejně tak patriotická, jako její předchůdci. Nepochybují ani o patriotismu kancléře Kohla a jeho vlády, ani o jejich připravenosti bránit Spolkovou republiku.

/.../

S: Proč francouzská vláda podporuje bezvýhradně Bonn v otázce dozbrojení?

H: My nepodporujeme německou vládu.

S: Vykonáváte velmi důležitou morální a psychologickou podporu. Vzpomeňte si na řeč prezidenta François Mitteranda v Bundestagu.

H: Co vy nazýváte "podporou německé vlády", je důsledkem naší analýzy situace.

S: Jak vypadá výsledek této analýzy?

H: My Francouzi věříme, že mír v Evropě spočívá na rovnováze sil mezi velmocmi, že nerovnováha vede k riziku a ohrožení, ne-li ke krizi a konfliktu. Toto je francouzská pozice. Nepřetržitě pokračující rozmístování sovětských raket SS-20 od r.1976 ohrožuje válně rovnováhu v Evropě - a dovolte mně dodat - také v Asii. V důsledku toho je pro země, které závisejí na obranných zárukách USA, nezbytné, aby byla znovunastolena rovnováha.

S: Jestliže skutečně existuje nebezpečí nerovnováhy ve prospěch SSSR, proč potom Francie neakceptuje, aby americké rakety středního doletu byly umístěny na francouzské půdě?

H: Dovolte jednoduše proto, že patříme k Atlantické alianci, ale nikoli pod její integrované vrchní velení. To je rozdíl oproti Spolkové republice. Jsme atomovou mocností a máme na své půdě určitý počet atomových hlavíc, s tím rozdílem, že nejsou americké, nýbrž francouzské, a že rozhodnutí o jejich nasazení je francouzské.

S: Stále podtrháváte svou nezávislost. V čem pak vlastně spočívá váš příspěvek k obraně západní Evropy?

H: Jsme věrní spojenci. Podílíme se na manévrech. Máme 50 000 vojáků v Německu - s rodinami a dětmi to činí 90 000 osob. Naše sliby, že udržíme francouzské oddíly v Německu v síle 50 000 mužů, byly potvrzeny. Budeme naše oddíly v Německu dokonce posilovat, vybavíme je dodatečně 100 tanky. Budeme dále rozvíjet pohyblivost našich

oddílů, jejich vzdušnou pohyblivost a zvláště jejich palčnou sílu.

S: To však přece neděláte kvůli dobrým přátelům svých německých přátel. Nemí pak Německo něco jako předpolí, které Francie nutně potřebuje pro svou vlastní bezpečnost, předpolí, které odděluje Francii od zemí Varšavského paktu?

H: To absolutně není moje představa.

S: Nebylo by přece logické, aby také Francie akceptovala rakety Pershing na své půdě, a tímto systémem podpořila německou vládu?

H: Báh je velmi mocný. Může dělat zákratky, ale nemůže nově přeskupovat země. Geografie je realitou. Nemí možné tvrdit, že pro Francouze je Německo předpolí, totiž bitevním polem, umístěným před Francií a Rýnem. Celá vojenská strategie Francie je zaměřena na vyloučení nějakého takového válečného jeviště. Lovte mi to ještě jednou opakovat: Nebyli jsme to my, kdo Německo postavil tam, kde dnes je. Každé jednání má proto tento imperativ: Tam, kde Německo dnes je, musí existovat možnost žít v míru, v bezpečí a ochráně před agresí.

S: Při jednáních o raketách středního doletu v Ženevě žádá Sovětský svaz, aby francouzské rakety byly také zahrnuty do rovnováhy v Evropě. Mnozí Němci ohledávají tento požadavek basolutně arozumitelný...

H: Od té doby, co jednání o kontrole amerických a sovětských jaderných zbraní probíhají, žádají ruští vyjednávači, aby byl zahrnut francouzský potenciál. Již v době SALT I tomu tak bylo.

Chtěl bych odkázat na to, že na známé a často citované lesní procházce páni Nitzeho a Kwicinského neměl Kwicinski trvat na zahrnutí francouzského potenciálu. Zkrátka to nejde, aby se určil Evropané chovali papežštěji než papež tím, že žádají věci, na kterých sami Rusové netrvají.

S: Proč kladete takový důraz na to, aby francouzské atomové zbraně nebyly zahrnuty do těchto výpočtů?

H: Z jednoduchého důvodu: Je to absolutně nesrovnatelné. Chci tím říci, že my máme strategické zbraně k zajištění našeho přežití, například na palubách našich ponorek. Mimoto by se tím SSSR poskytla možnost ospravedlnění zvýšení počtu jeho SS-20, které náleží k jeho strategickým raketám.

S: Podle Vašeho názoru chtějí Rusové srovnávat nesrovnatelné?

H: Myslím si, že sami Rusové tomu nevěří. Vědí totiž přesně, že funkce francouzských a britských zbraní spočívá v minimálním odstrašení a je proto totálně jiná než funkce SS-20, tedy raket přezbrojení. Kromě toho by bylo velmi nebezpečné, použít se touto cestou, protože by tím mohl vzniknout falešný názor, že francouzské atomové odstrašení by bylo schopné hrát důležitější roli než skutečně má. Francouzské atomové odstrašení chrání nedotknutelnost našeho území a životní zájmy Francie. Nemá to však žádné odstrašení, které by mělo evropský dosah.

S: V Německu má stále více lidí strach z tohoto nekonečného vyzbrojování, chtějí, aby se konečně s tím přestalo. Myslíte si, že tento směr, který se ve Francii označuje jako neutralistický,

ohrožuje bezpečnost Francie?

H: O tom bychom mohli dlouhé hodiny hovořit. Já sám tento směr nenazývám neutralistický. Tvrdím, že jsem jako francouzský ministr obrany dobrým pacifistou. Jsem všichni proti právu zabíjet. Potom je morální, jestliže usilujeme, jiným v zabíjení zabránit. To nazývám morálkou.

S: Ozbrojený pacifismus?

H: Pacifismus je šlechtitný humanistický, filosofický, náboženský, pojem, který je absolutně chvályhodný. Bohužel nás učí dějiny, že v minulosti nebyl mír výsledkem pacifistického usilí. Abychom došli ke skutečnému stavu míru, je nutné vyjednávat a o odzbrojení diskutovat. Je nutné toto odzbrojení kontrolovat. A to nejde se dne na den. Takový mír se nedocílí násilnými nebo hlasitými pouličními demonstracemi.

S: A co je podle vás neutralismus?

H: Podívejte se, jestliže mně někdo řekne, že Sovětský svaz musí odzbrojit ať že musí odzbrojit Spojené státy - oba dva státy jsou přezbrojeny - pak ho beru vážně, neboť jeho pacifismus je oboustranný. Jestliže však někdo chce odzbrojit je jednu z obou velmocí, pak není ani pacifistický, ani neutralistický, nýbrž je manipulován a stojí v jednom z obou táborů. Pacifismus může existovat jen tak, že je totální a universální. Neproti tomu jednostranný pacifismus není nic jiného než forma propagandy.

S: Mnozí lidé ve Francii se domnívají, že ve Spolkové republice jde o jednostranný neutralistický pacifismus. Jestliže mají pravdu, znepokojuje vás to?

H: Nejsem přesvědčen, že německý pacifismus je tak jednostranný. Když se dívám na reportáže v televizi nebo na fotografie ve Spiegelu, vidím, že německí pacifisté nejsou sedmáctiletí. Jsou to třicetiletí, pětatřicetiletí muži.

Když se ptám, zda-li pro mnohé Němce není pacifismus něco jako demonstrací německé vlastnosti, a současně také protest proti tomu, co pokládají za závislost na nějaké jiné zemi. Podle mě to znamená: nic nedokazuje, že za jistým německým pacifismem nestojí jistá forma patriotismu. Věřím, že se bude dosti rychle dále vyvíjet.

S: V jakém směru?

H: K poznání, že svoboda a demokracie jsou konec konců hodny toho, aby byly bráněny. Věřím, že se tento názor bude krok za krokem prosazovat. Nevidím žádný důvod k neklidu.

S: Příležitostně je slyšet názor, že Francie nerozumí celé debatě o pacifismu a neutralismu proto, že praví neutralisté sedí v Paříži.

H: Teď vám nerozumím.

S: Od r. 1966 si Francie pro sebe nárokuje určitou svobodu ve vztahu ke svým partnerům, odmítá automatické závazky při pomoci ostatním členům NATO v případě ozbrojeného konfliktu. Minister-
ský předseda Pierre Mauroy nazval nedávno Francii "nezávislým spojencem". Nemohl by se z toho vysoudit nějaký sklon k neutralismu?

H: Patříme k NATO a podléháme všem zásadám této aliance. Dodržujeme je. Doporučujeme dokonce diskusi o tom, zda aliance - neřekl jsem její "rozšíření" - neměla být prohloubena. Jsme věrní spojenci a chováme se podle toho. Avšak

generál de Gaulle se odvážil vysoké sázky - mohl ji ztratit, ale vyhrál ji - totiž, poskytnout Francii atomové odstrašení.

Rozhodnutí o nasazení atomových zbraní muselo být francouzským rozhodnutím, protože atomová zbraň je zcela jednoznačně zbraní na obranu nedotknutelného národního území, je národní zbraní. Ve strategické oblasti požadujeme tedy pro sebe tuto nezávislost.

S: Pro neřeknete jasně: jakmile nepřátelské oddíly vstoupí na německou půdu, udeříme a budeme na vaší straně?

H: Z důvodů nukleární strategie. Každý nepřítel musí pocítit tíhu maximální nejistoty z nasazení francouzských atomových zbraní. Kdybychom již dopředu řekli, ve kterém okamžiku, kde a za jakých podmínek tyto zbraně nasadíme, narušili bychom dialektiku nasazení jaderné zbraně.

S: Mohl byste si však představit ozbrojený konflikt mezi Východem a Západem, v Evropě, kterého by se Francie nedočastnila?

H: Kdybych na vaši otázku odpověděl, popřel bych celou svou odpověď na předchozí otázku. Ale přesto Vám odpovím: Musíte nám důvěřovat! Jsme věrní spojenci a chtěli bychom to ještě konkrétněji ukázat. Právě se Spolkovou republikou působíme velmi intenzivní vojenskou spoluprací. S Německem organizujeme mnohé manévry a výměnné akce.

S: Jaký význam v této souvislosti přikládáte společnému vývoji zbraní?

H: Přeji si, aby Spolkový sněm poznal, jak důležitá by byla pro Spolkovou republiku, pro evrop-

ský průmysl - neříkám: pro francouzský nebo německý - společně například vyvinout vrtulník na obranu tanků. To by byl dobrý počátek! Nebo jak by bylo důležité, abychom společně připravili příští bojové letadlo pro rok 2000.

/.../

- S: Zdá se, že francouzský prezident bude brzy stát před otázkou svědomí: má Francie vyrábět neutronovou bombu či nikoli?
- H: Neprozradím žádné velké tajemství francouzské obrany, když vám řeknu, že jsme tento nový typ zbraně vykoušeli. Byl jsem osobně přítomen při jednom z těchto pokusů na atolu Mururoa. Rozhodli by se prezident pro výrobu, mohli bychom ji hned začít.
- S: Jsou to úvahy strategického rázu, které stojí v cestě takovému rozhodnutí?
- H: Jestliže padne rozhodnutí o výrobě neutronové zbraně, budeme ji pokládat za taktickou nukleární zbraň. Nezměnila by naši strategickou koncepci, v naší armádě bychom ji nepekládali za klasickou dělostřeleckou zbraň. To znamená, že koncepce jejího nasazení by také zde byla politickou koncepcí, která by spočívala na politickém rozhodnutí.
- S: Vůči této zbraně nemáte žádné morální výhrady?
- H: Jestliže se mě takto ptáte, pak odpovídám, že všechny zbraně jsou nemorální.
- S: Mohla by Francie poskytnout Spolkové republice francouzský atomový ochranný deštník?
- H: Říkám rovnou: Atomové odstrašení je svou povahou a podle své definice určeno k obraně nedotknutelného národního území. Kdybychom nyní řekli,

že Francouzi jsou připraveni zajistit svým nukleárním odstrašením ochranu Německa, pak bychom lhali. Již z technických důvodů není naše nukleární odstrašení vytvořeno proto, pokrýt Evropu nebo také jen Francii a Spolkovou republiku.

S: Nebyl by tedy takový deštník štádců?

H: Odpověď zní jednoznačně: ne. V opačném případě bychom se zametali do taktizování špatných duchů, kteří sní jen o tom, oddělit USA od Evropy. Tím by se povzbudily v USA všemožné izolacionistické snahy: Francouzi a Němci se přece chtějí sjednotit!... Myslím si, že to není štádců ani pro Němce ani pro Francouze.

S: Je pro vás zcela nemyslitelné, že by se Američané někdy úplně nebo částečně stáhli z Evropy a byli poté nahrazeni francouzskými oddíly?

H: Nemáme v úmyslu nahradit Američany. Nemáme žádné imperialistické úmysly. Jsme členy aliance, abychom se společně bránili, a ne abychom si hráli na válece. A chci dokonce říci, že by to bylo pro budoucí, nezbytnou jednotu Evropy velmi nebezpečné. S tím si Francie nehraje.

S: Jak by tedy měly vypadat nezbytné předpoklady pro evropskou obranu?

H: Než bude existovat evropská armáda, která bude bránit Evropu, musí existovat evropský parlament, evropská exekutiva, evropská vláda. A předseda této evropské exekutivy by se musel velmi rychle rozhodnout. Chtěl bych vám sáz položit jednu otázku: Odpovídá tomu dnešní Evropa? Existuje taková Evropa? Nejsm si někdy jist, zda existuje evropský parlament. Existuje exekutiva? Také

na. Nelze si tedy teď evropskou obranu představit. Existuje pouze Atlantická aliance, jejíž dohoda pokrývá západní Evropu.

S: Zdá se vám příslušnost Francie k alianci nezměnitelná, ačkoli jsou tím upevňovány stávající bloky?

H: Přeji si, aby oba bloky zanikly, byly zrušeny. Mnohdy vykazují postoje a způsoby chování, které odrážejí jak nepřátelství, tak situaci společenských, a někdy mají oba příliš tendenci k tomu, aby řídily záležitosti našich zemí, které by měly být řízeny námi Francouzy, Vámi Němci, námi Evropany. Avšak vystoupit dnes jednoduše z Atlantické aliance není možné. To odmítám. Přeje-me si v Atlantické alianci zůstat.

S: Takové vyhlášení sní od francouzského ministra obrany překvapivě.

H: Osobně jsem pro zrušení bloků - čtenáři by se to mohlo zdát skandální - protože si myslím, že všude tam, kde se tyto bloky stýkají, existuje riziko války, nebezpečí konfliktu - jestliže totiž nejsou v rovnováze. Právě tak dobře však vím, že vystoupení z Atlantické aliance není možné - pouze se činu dramatu.

S: Přes všechny rozdíly v názorech mezi Evropany a Američany, které poznají už delší dobu?

H: Jestliže diskutujeme s říkáme, že Američané nemají z pouhé existence Atlantické aliance žádná práva chtít také hospodářské NATO nebo dokonce dolarové NATO, pak jsou to diskuse mezi spojeníci. Avšak vedle takových debat se nesmí zapomínat na to podstatné.

S: Co je pro vás podstatné?

H: Podstatní jsou naši spojenci. Potřebujeme je. Kdy naposledy vyhrála Francie sama nějakou válku? Poslední světovou válku proti Německu jsme vyhráli s pomocí Rusů, Američanů, spojenců. Válku v letech 1914-18 jsme také vyhráli se spojenci. Kdo může věřit tomu, že by se Francie mohla bránit příště v nějakém světovém konfliktu v Evropě bez spojenců? Jsme spojenci, spolehliví a s přesvědčením - o tom nemůže být nejmenší pochyby.

S: Pane ministře, děkujeme vám za rozhovor.

Spiegel, č. 26, 27. června 1983

(přeložil J. Vrána)

J. Vrána

Dnes jde o Evropu

Když skončila II. světová válka, Rusové si velice přáli, aby Američané postupně odešli z Evropy a přenechali tento kontinent celý jejich vlivu. Získali poprvé v dějinách celou střední Evropu a zdálo se, že i nějaká forma mocenské kontroly západní Evropy bude v budoucnosti možná. Když Stalin poznal nerealnost těchto představ, začala studená válka, ostré oddělení sovětské sféry vlivu od západní, její přeměna v pevně sevřený mocenský blok, podléhající ve všem Pízení Moskvy. Československý Únor a následující procesy, vraždy a koncentrační tábory byly etapami na této "cestě do Moskvy". Ruský sen o Evropě bez USA zdál se být navždy zapomenut.

Liberalní a sociální 60. léta přinesla jako jeden ze svých plodů tzv. politiku uvolňování - détenté. Došlo k nejrozsáhlejším formám spolupráce, především ekonomické, mezi západní Evropou a Sovětským svazem. Zvláště východní politika (Ostpolitik) západoněmecké sociální demokracie otevřela před Rusy neustupnou možnost jejich pronikání na Západ. Díky takovým politikám, jako jsou E.Bahr, W.Brandt či H.Wehner, se před Rusy objevila přímo historická šance pro nový pokus získat západní Evropu pod svůj vliv. Rozhodli se této šanci plně využít, avšak jejich netrpělivost a nedůvěřivá taktika vedla k přesně opačným výsledkům. Podle mého názoru to byla chybná sovětská politika od poloviny 70.let, která détente pohřbila. Rusové se totiž rozhodli podpořit

svou novou šanci vojenskou hrozbou a začali rozmisťovat nové útočné rakety SS-20, které svým akčním rádiem pokrývají celou západní Evropu. Jelikož ta tehdy neměla nic podobného, vznikla možnost, se kterou Rusové nepochybně kalkulovali, že totiž v případě, že by USA neprojevíly účinný zájem na obraně svých evropských spojenců, bude západní Evropa vydána na milost Rusům a v beznadějně situaci se odkloní od USA. Tak se zhruba po 30 letech znovu objevila šance vytlačit Američany z Evropy a okamžitě se stala jednou hlavních priorit sovětské zahraniční politiky.

Ostpolitik byla klasickým příkladem toho, jak dva aktéři mohou jednu politiku chápat zcela různým způsobem. Západoněmečtí politikové chápali politiku uvelňování jako politiku, která povede k se nejméně konfliktním vztahům mezi oběma systémy, k jejich postupnému sblížení, jehož výsledkem bude vposledku i liberalizace a demokratizace Sovětského svazu. Byly to myšlenky, které u nás na konci války a po ní zastával E.Beneš a jež v praktické aplikaci vedly k Úneru 1948. Naštěstí se nic podobného v celoevropském měřítku neopakovalo. Rozhodující podíl na tom měly Spojené státy. Američané překvapili nejen Rusy, ale i celý svět. Postavili v pravý čas do čela své země dva vynikající státníky, kteří změnili do značné míry celosvětové politické klima a začali ofenzivnější politiku Západu vůči sovětskému totalismu. Nejprve to byl J.Carter, který učinil problematiku lidských práv ústředním motivem politiky USA, a poté R.Reagan, jehož politika je postavena na myšlence, že Západ, nemá-li zahynout, musí energicky bránit základní hodnoty západní civilizace. Spojené státy

projevily účinný zájem na obraně svých spojenečů v Evropě a splnily tak přání západoevropských vlád. Došlo k známým rozhodnutím o dozbrojení západní Evropy v r.1983 takovými vojenskými prostředky, které budou ekvivalentní sovětské vojenské hrozbě. U Rusů vyvolalo bruselské rozhodnutí nasměrou suřivost. Jejich sen o celé Evropě pod jejich vlivem se zdál opět v nedohlednu. Zapejili veškerý svůj propagandistický aparát do obrovské akce, jejímž cílem bylo a je zvrátit tato rozhodnutí. Rozpoutali snad od konce války největší propagandistickou bitvu, která má získat západní veřejné mínění, obrátit je proti západoevropským vládám a donutit je k ustupkům. Jejich hlavní zbraní jsou výhrůžky: jestliže Západ uskuteční svá rozhodnutí, přiblížíme se na samý práh války, v níž může zahynout celé lidstvo, říká například sovětská propaganda.

27. května 1983 vydala sovětská vláda prohlášení, v němž se mimo jiné uvádí: "Sovětský svaz pokládá za nezbytné zcela jednoznačně upozornit: bude-li uzavřena dohoda o omezení jaderných zbraní v Evropě, která vylučuje rozmístění nových amerických raket na tomto území... přijme Sovětský svaz i v této oblasti včasné a účinné odvetné opatření. Začneme-li se uskutečňovat rozhodnutí USA a NATO týkající se rozmístění nových amerických raket v Evropě, bude Sovětský svaz nucen revidovat své loňské rozhodnutí o jednostranném moratoriu na další rozmísťování prostředků středního doletu v evropské oblasti. Bylo by také nutné uskutečnit po dohodě s dalšími členskými státy Varšavské smlouvy i jiná opatření týkající se rozmístění dalších prostředků. Bylo by také nutné přijmout nezbytná odvetná opatření, jež

by se týkala území Spojených států samých." Drzost takovýchto výhrůšek je opravdu těžko pochopitelná, stejně jako v době Hitlerově, který používal naprosto stejný styl propagandy. Každému normálnímu politikovi na Západě je jasná jejich absurdita - vždyť to byl právě Sovětský svaz, který začal rovnováhu v Evropě rozmístěním svých raket středního doletu ve velkém počtu a tím ohrozil západní Evropu - neboť agresor zde vyhrožuje ohroženému další eskalací svých vojenských opatření, jestliže se tento bude chtít bránit. Jiná věc je, zamyslíme-li se, komu vlastně jsou tyto hrozby určeny, kde jim popřává sluchu, keho mohou vyděsit a postrašit. Odpověď je jasná: je to západní veřejné mínění, prostý, neradli- ní západní občan, který politice mnoho nerozumí, v počtech a druzích jaderných raket se vůbec nevyzná, který však má obavy o život svůj a svých bliž- ních, který chce mír a klid, a je proto ochoten ra- ději nebezpečnému a vzteklému medvědovi ustoupit v naději, že ten dá pokoj. Občan, jenž je ochoten protestovat u své vlády a nutit ji, aby začala své rozhodnutí. A o to přesně jde. Západní mírové hnutí je velká karta v psychologické válce Sovětského sva- zu o Evropu. Tento základní fakt nelze obejít žádným sebepromyšlenějším a sebepectivějším filosofová- ním či teologizováním.

x x x

Milan Šimáček napsal ve svém příspěvku Válka je vál (viz sborník Diskuse o míru II.), že se So- větský svaz a Spojené státy vzájemně podezřívají z agresivních úmyslů a že pro rozum obyčejného zar-

telníka je tato nadávěra stěží pochopitelná - jako by milióny uprchlíků či vězněných v zemích, které padly za oběť agresivním akcím Sovětského svazu, nebyly obyčejnými smrtelníky. Obyčejný smrtelníkem je asi hlavně Šimečka, který navíc všem ostatním radí: "Nejllepší je to všechno prostě konstatovat (případy sovětské agrese ve světě - pozn. J.Vrána), protože pro zachování míru mají význam právě takové konstanty, aby je bylo možné respektovat. S konstantami se lépe počítá, než s tím, co by mělo nebo mohlo být." Přiznávám, že větší nehoráznost jsem snad ještě v samizdatu nečetl. Vezměme například Afganistan: před sovětskou agresi to byla země, jak říká Šimečka, "politicky a sociálně příbuzná" a Sovětský svaz měl "pocit, že je třeba i vzdáleně ohrožena jeho bezpečnost", musel tedy zasáhnout; tím ovšem neohrozil světový mír, nýbrž ohrozili bychom jej my, kdybychom to prostě nekonstatovali a nerespektovali...

Najším místě ve stejném příspěvku se Šimečka "pokouší" postarat myslet na nějakou možnost sovětské agrese. Tato tvrdá práce je nutná proto, že všechny případy sovětské agrese po celém světě jsou pro Šimečku něco jako každodenní chleba, který musíme jíst, ať se nám to líbí nebo ne; a nadto: "Od těchto činů je však dost daleko k bezprostřednímu ohrožení atlantic gateways." Takto se snad sovětský imperialismus nepokouší na Západě obhajovat ani ten nejprůměrnější komunistický novinář. Avšak poslechněme si jistě, co Šimečka vymyslel: "Sovětské tanky projíždějí Paříží, Amerika je jediným spáleništěm, Britové prosí o milost." Vzápětí pak pokračuje, že sem mu tato představa jeví produktem chrobné fantazie, a následuje finále: "Přesto, obávám se, byl celý obrov-

ský arzenál Západu vybudován na obranu před takovýmto typem sovětské agrese." Takže na Západě jsou úplně blázní: obrana Západu není proti sovětské agresi ve světě, nýbrž nesmyslně proti vyfantazírované agresi zaměřené na neohrožované "atlantic gateways!" Pane Šimečko, chtěl bych rozptýlit naše obavy: výše popsaná dramatická představa je produkt především vaší fantazie; mohla by se sice objevit v nějaké laciné západní literatuře, v žádném případě však nikdy neovlivňovala a nemůže ovlivňovat skutečná politická rozhodnutí západních vlád. Patří totiž již dávno k elementárním politickým zjištěním o sovětském systému, že nikdy neriskuje takový konflikt, ve kterém by musel šít v sázku vše. Dejte mě, abych z nepřehlédlné řady základní politické literatury citoval jednoho autora: "V protikladu k fašismu nepotřebuje komunismus války, aby odstranil nezemědělnost nebo dosáhl světovlády. Komunismus v první řadě očekává, že války a krize budou zevnitřku oslabovat kapitalistické země, které se pak konečně stanou lehkou obětí..." (Grundlegung der politischen Wissenschaft, hrsg. O.K. Flechtheim, 1958, s.630).

Sovětský svaz je agresivní, chce ovládnout svět, ale jiným způsobem, než rozpoutáním riskantní konečné bitvy, v níž by šlo o bytí či nebytí. Chce ovládnout svět postupně, krok za krokem, chce, aby protivník stále ustupoval, smířoval se s dalšími a dalšími ústupky, že něčím nic nedostává, strácel vůli k obraně. "Axiomem vojenské teorie je už dlouho premisa, že ideální bitvu lze vyhrát dříve, než padne první výstřel, a to tak, že se nepříteli vezme vůle k odporu." (R.Pipes, O některých operativních principech sovětské zahraniční politiky). Rusové

chtějí všechna jednání vést z pozice síly, protože si myslí, že jen taková jednání mají naději na úspěch, skutečné partnerství, skutečnou politiku neuznávají. Svou vojenskou moc, kterou bez oddechu budují a posilují, používají především jako nástroj vydíání, aby si vynutili splnění svých přání. V přímých vojenských akcích pak raději používají cizí armády, které je poslouchají, jak o tom svědčí kubánské jednotky v Angole nebo Etiopii, či zásah polské armády proti polskému lidu.

Šimečka má pravdu, že Rusové nechtějí dobýt západní Evropu, zavést v ní svůj socialismus a tak ji zcela zničit, protože ji nyní potřebují, především z ekonomických důvodů. Jestliže však Šimečka dále říká, že Sovětský svaz západním zemím "tajně přeje vnitřní klid a prosperitu", tu opravdu lituji, že neprozradí více takových "tajností" sovětské kuchyně. Sovětský svaz potřebuje sice země vnitřně klidné a prosperující, ale musí to být země, jež má pod kontrolou, v nichž neomezeně uplatňuje svůj vliv. Jen ty mále hospodářsky bez překážek vykrádat a vykořisťovat; v takovém postavení je naše země a v podstatě všechny země sovětského bloku. Ve zcela jiném postavení jsou ovšem země západní Evropy: Rusové s nimi chtějí obchodovat, nakupovat od nich potřebné výrobky a techniky, brát od nich úvěry, ale víc nemohou. Vždy jsou jen partnery, žadatelé, prosebníky. Nemohou víc, protože jsou to země vojensky a ekonomicky nezávislé. A přesně o tuto nezávislost se dnes hraje! Hraje o vojenské dobytí Západu, ale o to dostat jej pod co největší vojenský a politický vliv, a z této závislosti pak těžit stále větším a volnějším vysávání. Jaké byly z to-

hote hlediska nepřiklad "výsledky" Ostpolitik? Byly pro Rusy zcela přesvědčivé: jen od r. 1979 přijala NDR od Spolkové republiky a západního Berlína na různých poplatcích jeden a půl miliardy marek. V desetiletí od r. 1970-1980 přijala NDR celkem 8 miliard marek! Nebyla to přímo modelová situace, kterou stále za pokus dále rozvíjet v západní Evropě? Proto si myslím, že ve vydírání vojenskou silou byl hlavní smysl raket SS-20. Hlavní překážkou pak byla logicky vojenská přítomnost USA v Evropě, a proto má pro Rusy takový význam plánované rozmístění amerických raket středního doletu v západní Evropě. Raket odstranění, raket, které měly zbavit Západní Evropu strachu, a proto se Rusové snaží vnutit Evropě strach z nich. Je to psychologická válka, v níž jde o mnoho. Rusové nyní podporují všechno, co znemožňuje "vnitřní klid" západoevropských zemí, aktivně zasévají, šíří a podporují všechno, co Západ rozvrací, uvádí jej do chaosu, neklidu a strachu. Odtud pramení také jejich podpora západoevropskému mírovému hnutí, všem těm jeho složkám či částem, které žádají zrušení vojenské přítomnosti USA v Evropě v té či oné formě.

Jakmile nějaké mírové hnutí toto nežádá, nebo současně žádá zrušení sovětské vojenské přítomnosti v Evropě, pak pro Rusy ztrácí jakýkoli smysl a spílají mu stejně jako jakémukoli jinému nepříteli. V tom, že Rusové vidí jediný smysl západoevropského mírového hnutí, aby jim pomohlo dostat Američany pryč z Evropy, spatřuji faktický důkaz chybnosti většiny úvah Šimečkových a dalších jemu podobných autorů.

x x x

Současná situace není tak zcela nová, jak si mnozí lidé představují. "Stojíme v naprosto nové situaci. Nová situace vyžaduje nová řešení." (J. Trojan, Příspěvek k diskusi o míru, Sborník II.). Byl to totiž již prezident Eisenhower a jeho poradci, kteří první vyslovili zásadu, že "není alternativy k míru", že "válka se stala nemyslitelnou" a že pouze jednání je jedinou schůdnou cestou k urovnání všech nechtů mezi velmocemi. Tento princip platí neustále a stále více, protože možnost atomového zničení lidstva se nikterak nezměňuje. Vývoj však ukázal, že mezi úplným mírem a úplným nukleárním zničením existuje velmi široké pole vojenského, politického, propagandistického a jiného zápasu mezi západními demokraciemi a sovětským totalismem. Stejně jako je nerealné žádat okamžitě úplný mír, tj. totální odzbrojení všech, je mylné stále křičet o blížícím se totálním zničení a ve jménu této jistě strašné vidiny žádat takové katastrofální věci, jako je jednostranné odzbrojení Západu nebo oddělení USA od Evropy. Ani jedno, ani druhé k míru nepovede. Jediné, co žádám je, abychom tolik nepodléhali vydírání a zastrahování, abychom více politicky přemýšleli, svažovali všechny souvislosti a důsledky. I když například rozhovor Spiegelu s francouzským ministrem obrany, socialistou Ch. Hernu, svědčí o opaku, přesto si myslím, že dnešní levice západní i východní Evropy takových úvah není již schopná.

Myslím si, že velká část evropské levice je dnes duchevně přežilá a vyžilá. Z toho, že je hlavní organizátorkou a nositelkou nápadoevropského mírového hnutí, vysuzují, že se již hlavně chytá všeho, co má naději na nějakou masovou podporu, bez

ohledu na politické souvislosti. Podbízí se různým náladám, pocitům, averzím a sympatiím, podporuje a razí nejrozumnější hesla a programy, jen když mají šanci získat větší množství lidí. Málokdy vychází ze střídavé, konkrétní politické analýzy a nebojí se říkat i nepopulární věci. Být levicový znamená téměř vždy být módní. Přesto si myslím, že doba levice, jakou byla především liberální a sociální šedesátá léta, již neodvratně končí.

Levice stále žije v nejrozumnějších kritických ideologiích, ale stále méně je schopná něco konstruktivního vytvářet nebo energicky bránit normální řád lidské společnosti v dobách ohrožení a krize. Základní hodnoty západní civilizace již nepomáhá chránit a rozvíjet, nýbrž je v podstatě sama ohrožuje. Stále silněji je ovládána nejrozumnějšími antietatistickými a antiinstitucionálními averzemi, ideologickými fikcemi a messianistickým zabarvením, které prosazuje velmi nešťastným způsobem v konkrétních politických souvislostech, které jsou ovšem jiného řádu. Levičák nechce řešit malé, přesně vymezené problémy, dané konkrétní zkušeností lidských společenství, nýbrž okamžitě utíká do celoplanetárních a absolutně všelidských problémů, které chce řešit na prvním místě. Nechápe, že většina takzvaných globálních problémů naší civilizace je zcela přesným způsobem politicky podmíněna a že je nelze řešit mimo tuto podmíněnost. Čím více je levice mimo konkrétní politiku, tím více bude stát v čele nejrozumnějších akcí, které ji budou destruovat, tím více pak bude stát na straně chaosu nejrozumnějšího druhu. Její účast v masovém mírovém hnutí o tom svědčí.

Myslím si, že je třeba dát proto dnešnímu boji za mír jiný směr, který by měl vycházet z faktu, že je dnes především ohrožena západní demokracie obecně a nezávislost západní Evropy zvláště. Evropa dnes může hrát opět po desetiletích aktivnější historickou roli a této šanci by se neměla předem vzdávat. Ve vztazích mezi oběma velmocemi dnes hraje téměř klíčovou roli a té by měla využít ve všech směrech. Prioritním požadavkem by se měl stát například požadavek odchodu všech cizích vojsk z Evropy, západní i východní. I když je takový požadavek v přítomné chvíli nerealizovatelný a zdá se být neuskutečnitelný, jako cílová politická vize může sehrát svou pozitivní roli. Prvním krokem by k tomu mohlo být stažení všech raket SS-20 a následné nereznišťování amerických raket středního doletu. Dalším pak uzavření mírových smluv s oběma částmi Německa a stažení všech cizích vojsk z této země. Postupné sjednocování Evropy je prostě proces, na kterém můžeme všichni, přes různost politických názorů, plně participovat. Krok za krokem je třeba postupovat kupředu a nebat se budoucností, neboť víme, že to hlavní, co dnešní svět potřebuje, je svoboda od strachu, svoboda od nouze, svoboda víry, názoru a projevu.

(srpen 1983)

Redaktor sborníku Diskuse o míru obdržel následující dopis, jímž pisatel reaguje na polemiku Thompson - Rácek, uveřejněnou ve svazku č.1

Milý příteli,

diskuse o mírové problematice, kterou jsi před časem vydal, mě naplnila smutkem z toho, jak málo je v ní tematizována a skutečně uchopena situace, ve které my, Východoevropané, žijeme. Zdá se mi, že chyba je na obou stranách: druhá strana se dost ne- snaží vidět, ale také my svou vlastní situaci špatně popisujeme. To způsobuje, že diskuse, kterou jsi vydal, není ani tak rozhovorem, jako spíše dvěma samomluvami, které se pohybují každá na vlastní rovině a nejsou schopny skutečně naslouchat jedna druhé.

Myslím, že my sami zavinujeme takovou mimoběž- nost špatnou koncepcí dokumentů o zdejší situaci: referujeme hlavně o obtížích tzv. disidentů, o ex- cesech bezpečnosti atd., a tak vyvoláváme dojem, jak- ko by tyto - byť narůstající - jednotlivosti, o nichž neví ani valná část našeho obyvatelstva, byly tím nejvýraznějším rysem československých poměrů. Tím sami vnucujeme západní straně srovnání s těmi režii- my, které pracují především brutálníou (jiho- a středoaerické diktatury).

Navyvážujeme dost trpělivě, že nejpedantněj- šími represivními rysy zdejšího systému jsou ty ry- sy, které postihují každého (rozuměj: neprivilegova- něho) občana v jeho každodenním životě, tj. rysy totalitní. Nelíbí se dost pečlivě, jak deformují lid- skou duši stálé kompromisy, úhyby a úzkosti. A zdá se mi, že si dost nezakládáme na tom, kde jsme

v tomto každodenním zápase dokázali v něčem neustoupit, nejme dost hrdí na každou píď svobodného myšlení a lidského přátelství, kterou se nám podařilo otevřít. Problematickou službu oběma stranám v tomto souvalu prokazují některé projevy emigrantského tisku: jelikož větší část naší emigrace se rekrutuje z lidí, kteří nezakusili delší pronásledování (ba často jde o členy KSČ či lidi jinak privilegované), nemá zkušenost s alternativní existencí v našich podmínkách. Lidí proto situací tak, jako by člověk byl na proměnách místních poměrů bezvýhradně závislý a neměl vůbec na vybranou. Lidí (např. Milan Kundera), že člověk, který se postaví čelem zlu, je okamžitě izolován a ode všech opuštěn: to je patrně zkušenost typicky stranická - ale jsou přece jiná prostředí, např. křesťanská, kde je solidarita a podpora naprostou samozřejmostí.

My sami ve svých popisech, respektive - což je horší - v reflexi vlastní situace přejímáme někdy zkreslující schémata nezaujatého pozorovatele z druhé strany. Jako příklad bych uvedl opakované tvrzení, že tzv. disidenti, chartisté ap. "jsou u nás občany druhé třídy". Schéma stupňů občanství vypadá u nás přece jinak: základním občanstvím, získaným automaticky, tedy občanstvím tichého, neprotestujícího a neambiciózního člověka je právě toto občanství druhé třídy, tj. občanství okleštěné o některá práva, jako je právo na vzdělání, právo cestovat, právo na informace, a řada dalších. (Profesoru Thompsonovi třeba vysvětlit, že jde o p r á v a : občan druhé třídy m á ž e nějaké vzdělání získat - i když třeba ne to, které vlastně chtěl, m á ž e občas cestovat - když sežene dost protekce a úplatků,

ale právo na to nemá. Všechny takové věci získává takřkajíc z milosti, v případě informací zase díky špehivavosti - poslech cizích stanic je tolerován). Občanství neekleštné, občanství první třídy (přirozeně ještě rozdělené na I de luxe, Ia, Ib atd.) je třeba si teprve vysloužit prorežimní aktivitou (členství v KS, práce u bezpečnosti atp.). Proto lidé nejen protestující, ale - a to především - lidé alternativně žijící nemohou být občany druhé (nepri-vilagované, ale také zvláště nepronásledované) třídy, ale tříd dalších, ještě nižších, které by asi nemělo smysl označovat čísly. (Profesoru Thompsonovi třeba zdůraznit, že nejde přirozeně o tu klasifikační čísla, ale o chybnou představu, která se za nimi skrývá: jako by občan byl plnoprávný prostě tím, že není disidentem). - Taklik příklad.

Domníváme-li se - podle mého soudu právem - že srovnání s jihu a středoamerickými diktaturami kulhají, protože poměry jsou příliš odlišné (ono je tam více brutality, ale zřejmě také více svobody: Pinochet nechá občany zorganizovat protivládní demonstraci, a pak teprve do nich začne střílet), měli bychom k objasnění našich specifík sami poukazovat na poměry nám podobnější, tj. na rasistické režimy na jihu Afriky (dnes už jen v JAR). Tato podobnost neunikla pozornosti řady bystřejších lidí na Západě, a líčení Grahama Greena ukazují, že onu tichou proorganizovanost a prokontrolovanost totalitních poměrů, onu podmíněnost občanství dokáže pochopit i ten, kdo s ní nemá přímou životní zkušenost (na rozdíl od naší oblíbené představy, že některé rysy zdějších poměrů může pepsat a je nutné je prožít).

Tímto požadavkem se dostávám k výtkám, jež by po mém soudu bylo třeba adresovat druhé straně - profesorům Thompsonům. V pohledu západního levičáka je totiž svět jakoby ponořen do tmy, z níž vystupují jen selektivně osvětlené oblasti. Výčet osvětlených oblastí by patrně ukázal, že jde o země prvního a třetího světa, a to ty, jež jsou přístupné bez vynaložení většího úsilí (už ty africké země, jež jsou v sovětské sféře vlivu, tonou levičáckému pohledu ve tmě - co on ví např. o převýchovných táborech pro etiopské děti, kde jsou koncentrovány tisíce dětí odtržených od rodičů...). Problematika současného světového dění je pak pro západního levičáka složena z toho, čeho si lze všimnout právě v těchto osvětlených oblastech. Ve tmě leží nejen celý druhý svět, ale i jeho vliv na země třetího světa, i jeho obrovské nasazení k ovlivnění vývoje v prvním světě. Ve tmě tone větší část izraelské problematiky (opět znamenáno Grahamem Greenem) atd. atd.

Střetne-li se "náš člověk" s intelektuálem vybaveným popsanou perspektivou, dozvídá se věci pozoruhodné: dozvídá se, že jen větší kontrole v našich státech vděčíme za to, že nejme vystaveni teroristickým útokům; dozvídá se, že jen kontrole hospodářského života vděčíme za své - přese všechno značné - sociální jistoty; atd. atd. Při bližší konfrontaci je náš člověk otřesen tím, co všechno levicový intelektuál u nás předpokládá, pokládá je za samozřejmé: levicový intelektuál - je-li poctivý - si podstatně rozšíří hranice myslitelného.

Rasistické režimy v Africe profesori Thompsonové okazale odsuzují, ale popisy a rozbory tamějších poměrů bývají překvapivě povrchní. Mne osobně nej-

více překvapuje, že ideologie rasistické prořežání třetiny v JAR není vůbec brána na vědomí, zatímco ideologie hlásaná u nás, již nevěří ani same stranické vedení, je rozebírána a přijímána s respektem. Proč ten dvojitý metr?

Myslím, že bychom měli detailněji porovnat podobnosti a rozdíly těchto dvou šíření a naučit profesory Thompsony, kteří tak rádi perevaňují, "těch několik" obětí násilí u nás s "hromadami mrtvol" v Salvadoru či Nikaragui, aby si porovnali třetinu plnoprávných občanů v JAR s daleko menším procentem občanů první třídy u nás; aby si uvědomili dopad zablokování mezinárodní komunikace a normálního chodu informací atp. Na nich naspak je, aby se snažili vidět i ty skutečnosti, jež se průměrnému turistovi nenabízejí hned na první pohled.

A konečně my sami dost nezřetelněujeme motiv našich "stížeností", které profesor Thompsonovi zřejmě připadají zbytečné. Naším motivem je přece úzkost o směr historického vývoje, úzkost o svobodný svět, za jehož součást se - díky své demokratické minulosti - přece jen stále počítáme. Je třeba zdůrazňovat znovu a znovu, že zde zápasíme s nebezpečím, kterému je vystaven i ostatní svět, protože toto nebezpečí nepřichází jen zvenčí - politickými a vojenskými tlaky - ale i zevnitř, tj. totalitními tendencemi v myšlení a jednání člověka 20. století vůbec; že podstupujeme tento boj jako jedni z prvních, že jsme tedy nuceni ho podstupovat za jiné, a že by proto tito jiní měli věnovat našemu zápasu pozornost jako něčemu, co se jich osobně dotýká.

Je jistě pohodlné shlížet na svět z pozice občana najsveobodnější země na světě a rozhovčovat se

nad věcmi, které jsou nabíledni: nad masakry, které jsou zdokumentovány fotoreportéry (proč jim ten film nezabavili - diví se náš člověk), nad bídou jižen-
ských předměstí, kam má každý volný přístup (proč to tam nezavřou - diví se náš člověk).

My Čechoslováci to takhle pohodlně nemáme, ale snažíme se také zjednat pohodlí, jak se dá: i zjednáme si pohodlí člověka, který "ví svoje". Vidí v televizi mírový poched, pomyslí si "to svoje" a jde si pro další pivo do ledničky. Ale co je to - to "naše", co "víme"? Máme specifické zkušenosti života v totalitním státě - ale ty jsou přece formulovatelné a sdělitelné: proč si s tím dáváme tak malou práci? V našem státě se děje leccos, co přece jen nejlépe můžeme vědět my: víme to opravdu? A především: z našeho státu vychází leccos, co ovlivňuje dění v celém světě: pátráme po tom dost?

Zdůrazňujeme často, že mír je nedělitelný, že svoboda je nedělitelná. Ale to, co ohrožuje náš mír, naši svobodu, náš občanský život v čestném řádu veřejných věcí, to je také nedělitelné: a je to právě nedělitelnost zla ve světě, která nás uavazuje, abychom nezavírali oči před ničím, co se na Západě děje, byť se nám to na první - ten první - pohled zdá jen primitivismem zhyžkaných pitomečů. Zase příklad: Ženy - matky, tábořící už několik týdnů u Greenham Common. Co je to za matky, které tak dlouho táboří u vojenské základny a nemusejí se starat o děti? Co je to za ženy, které si nemusejí celou tu dobu vydělávat na živobytí? Kdo je živí? Odkud berou prostředky? Hejdou ty prostředky zase od nás, tak jako školení teroristé, tak jako léta schovávání politič-

tí extrémisté (Cunhali), tak jako bedny, kamióny,
lodě zbraní?

Teprve až o tomhle budeme něco vědět, můžeme
říci, že "vina svoje", a bude to opravdu "naše",
a ne jen drobtý informací z Veisu a BBC.

Zdraví Tě

-konstantin-

(červenec 1983)

Pražský mírový kongres - jak se chystal, jak probíhal, jaké v kom budil naděje a proč se žádná nesplnila, jak byli všichni celkem spokojeni (a vlastně nikde moc) a jak se celé Světové shromáždění za mír a život, proti jaderné válce kamsi rozplynulo.

- I. "Československý lid... vřele uvítal, že tak významná událost, jakou světové shromáždění bezesporu je, se odehraje v naší vlasti. Tak jako kdysi spontánně přispíval na uskutečnění myšlenky tak arduci drahé, na výstavbu svého Národního divadla, nyní podobně dobrovolnou sbírkou soustředil ve Fondu míru a solidarity více než 62 milionů korun. To umožňuje mezinárodnímu přípravnému výboru bez problému naplnit všechny své záměry."

(Rudé právo 21.6.1983)

Od počátku roku 1983 se na jeho pražském letním obzoru stále mohutněji rýsoval na zcela zřetelný útvar. Jeho skutečnost byla nepopiratelná, začínal být všudypřítomný, začal probouzet naděje i obavy. Ohromný mírový kongres, jehož pořadatelé se postupně zdáli ztrácet klid.

Kde kongres uvedl do pohybu, proč neklid? Organizace spojených národů, OSN, zřejmě dost nešťastně prohlásila osmdesátá léta 20. století za dekádu ozbrojení. Dvě velmoci však navzdory tomu (a stejně jako v 70. letech) zbrojily, a navíc, (na rozdíl od 70. let) se pustily do povážlivé verbální války, kde agreze stíhá agrezi. Jedna ze stran (více než druhá) dbá na to, aby podle svých nejlepších schopností měla před tvářící zbytku světa dobrou pověst ochránce míru, "mírový monopol". V tom se jí snaží pomáhat jedna z mála mezinárodních mírových organizací,

Světová rada míru, SRM. Na vždy se jí daří - oddanou podporou politice své velmoci vyvolává i v jinak nezaujatém veřejném mínění strany druhé pojem jednostrannosti. Světová rada míru, SRM, na zasedání svého byra v Kodani v lednu 1982 "rozhodla uspořádat nový mírový kongres v roce 1983 a pořádala Československý mírový výbor, aby se tento kongres konal v Československu". Byl ustaven mezinárodní přípravný výbor v Ženevě a v Praze čs. přípravný výbor. V Moskvě nastoupil úřad po 18 letech nový státník, který postupně vyměnil příslušnou vládnoucí administrativu. Čs. pořadatelům nebyl známa názor nové garnitury na způsob uspořádání světového kongresu.

Náhle nebylo zcela jasné, koho zvát (nebo nezvát), jak vést přípravnou kampaň v médiích, zda smířlivě k celému světu, ke všem mírovým hnutím, zda některá ignorovat, k jiným zaujímat pevný ideologický postoj, peť o chystaném Konventu mírových sil v Západním Berlíně nebo ne. Redakcí tisku se zmocňovala panika. Vzniklo malé vakuum. Instrukce dlouho nepřicházely, nakonec sřejmě přijít musely. Po Praze se začalo mluvit o tom, že na přání nové sovětské reprezentace má kongres vypadat úplně jinak, než mírové kongresy minulosti. (!!) ("Soudruzi, věřte, že kdyby to bylo možné, tak se z toho vyvlíkneme...") Tedy: přijet máže kdekoli, diskuse musí být zcela svobodná, žádné předem schvalované písemné referáty, žádné omezování styku cizinců s obyvatelstvem, žádné zjevné policejní aktivity - prostě týden laissez faire, "těch pár disidentů nám přece neuškodí, jde o důležitější věc", týden faktického míru i mezi

státem a jeho občany, což by jen bylo si přát. Následovala řada neuvěřitelných podrobností - některé z nich šířeny nebo opakovány na vybraných komunistických schůzích ("Soudruzi, museli jsme v zájmu zisku dobré věci učinit jisté ústupky, přijedou i takoví lidé jako utešenec Pelikán...", "museli jsme přistoupit na účast Charty 77..."), informace nadějně - o možném příjezdu Saula Bellowa, Heinricha Bölla, Günthera Grassa, Grahama Greena, Johna Updika - i evidentně legendární - "v bílé helikoptéře sestoupí nad Prahu svatý otec a polehne Míru..." atd., dokonce zprofanovaná Světová rača míru, SAM, má být držena v pozadí a její předseda Roneš Čandra k ničemu nepřipouštěn. Nepochybně zůstává, že pouť papeže Jana Pavla II. do rodného Polska přípravu kongresu ovlivnila - původní termín jeho konání s ní kolidoval, proto změněn. Otázka účasti Charty 77 na kongresu (na její žádost) byla stejně nepochybně dlouho otevřená - ještě týden před jeho zahájením; a již samým jednáním o její účasti (jakkoli mohlo být ze strany moci známkou nejistoty z nového vývoje v Kremlu, nevážným koketováním s "liberalizací" nebo pouhou sondáží) byla Charta 77 snad poprvé de facto uznána za společenskou sílu. A bylo by logické předpokládat, že nový politik se po svém nástupu k moci bude snažit získat jiný image než měl jeho předchůdce. Zástupce ať už úmyslně nebo neúmyslně dezinformovaných soudruhů (a nejen jím) však jako vnesl do hlav trochu smatku.

Mezitím ovšem rutinně pracoval mezinárodní přípravný výbor v Ženevě - připravil témata jednání

kongresu pro 11 hlavních dialogů a 11 zájmových skupin, pražský přípravný výbor rozbil hlavní stan v sídle Československé vědecko-technické společnosti na Novotného lávce, ideologická příprava (v tisku a jiných médiích opatrná) x kypěla v šeru ústavů, chystajících propagační materiály a tématické brožury. Ty poskytují ušlechtilý a místy překvapivě upřímný předobraz pozdějšího průběhu kongresu. Zejména autorů, z nichž jsou zvláště jmenováni Ján Zvada, Ladislav Rybecký, Vladimír Novák, vypracovali sérii zásadních stanovisek k míru a protiválečným hnutím ve světě, čímaž, jak suggerují, současně ustavily (marxistickou ovšem) vědu o míru, a československým účastníkům kongresu nachystaly i praktický katechismus Konfrontační otázky, tj. 73 odpovědí na méně či více provokativní otázky, jichž se bylo od cizinců nadít. Jde o pozoruhodné soubory témat, z nichž mnohá jsou v dnešním Československu zcela tabuizována (např. Dissidenti a emigranti ze socialistických zemí a mírové hnutí, Hlavní antikomunistické organizace v mírovém hnutí, nebo Nesvoboda názoru a projevu v socialistických zemích?), a tu a tam i o pramen dosud jinde nedostupné informace (některé údaje o zbrojení, východoněmecké neoficiální mírové hnutí). Přes leckdy zarážející soudy a pohledy (celková skepse nad mírovým hnutím na Západě, faktická rezignace na smysl působení Světové rady míru, SRM), je ideologický náboj těchto dokumentů jednoznačný: žádný kompromis nebude, žádná licence mírovým hnutím, která bojují proti oběma vojenským blokům, pravdu máme my, a s tím vědomím za ni budeme bojovat. Takové ideové

výzbroji ovšem těžko konkurovat. (Nevíme, zda tyto, teoretické zásady světového míru byly zahraničním delegátům a novinářům v překladech rozdávány a ani zda by to bylo moudré - přes veškeré ujišťování o opaku už svým jazykem totiž dokazují, bohužel, nemožnost dialogu, nemožnost dorozumění, praktickou nemožnost jednání a extrémně stíženou možnost soužití dvou světů, a že nejen v mírovém hnutí, ale na Zemi vůbec.)

Značných rozměrů mezitím dosáhla celostátní kampaň vybírání příspěvků na "Fond ~~de~~ solidarity", z něhož má ~~de~~. občanstvo bez zbytku uhradit výdaje s kongresem spojené. Sbirka nabývá rafinovaných podob sarkastické metafory poměrá v československé společnosti. Nikde se nenechá znést nabádavý tónem tisku, zpěvy o dobrovolné ušlechtilosti a ušlechtilé dobrovolnosti. Obecně, a dobrými zkušenostmi, je ten drobný peníz interpretován jako odpustek, úlitba, pro umělce a vědce jako pasport k další tvorbě (pokud nebude třeba přidat veřejné vystoupení v tisku či televizi - šáboleka loterie). Činovníkům a kvalifikovaným kádřím peníz méně drobný - 1 % z platu nebo mzda za celé směny - zaručuje setrvání jejich statu quo; a dělníkům, od nichž se snad úlitby ani nečekají, zbývá mávnutí rukou nad dalším odíráním, rasistická nadávka nebo - odmítnutí zaplatit. Nadřazení však pokutu za všechny zaplatí, buď ze svého nebo z dlužníkům udělených prémie... Kdyby nebylo seznamů neplatičů, pravidelně sestavovaných v nejroznějších institucích a zasílaných vyšším místům, nechtělo by se raději věřit.

Kakonec je oněch požadovaných 60 000 000 Kčs snad vybráno, a organizátoři mohou tvrdit hostům, že "ač je to snad velká částka, je to pořád méně, než kolik stojí jedno bombardovací letadlo", což je sice asi pravda, ale možná i lež: vyrobí či koupí snad stát o to jedno letadlo méně? Nebo si na ně občané ještě ke kongresu, nevědomky, daněmi připlatí?

V pátek 17. června, čtyři dny před zahájením kongresu, jsou mluvčí Charty 77 a její bývalí mluvčí Václav Havel a prof. dr. Jiří Hájek předvoláni na bezpečnost, kde je jim vysloveno varování, že jakýkoli pokus o kontakt s účastníky mírového jednání nebo se zahraničními novináři bude považován za provokaci. Jsou sestaveny seznamy tisíců členů KSČ z Prahy 1, kteří budou konat pořádkovou službu při úterní mírové manifestaci na Staroměstském náměstí, zavádí se nepřetržitá pohotovost v důležitých podnicích a institucích, počíná policejní sledování bytů některých stoupenců Charty 77. Zjevně převládly tendence tradičního uspořádání věcí, a to asi u všech čs. organizátorů kongresu, abychom snad nebudili dojem sporu jestřábků a holubů mezi jejich různými skupinami. Po liberalismu a snech o "týdnu svobody" nebude po dobu jednání kongresu ani stopa.

V posledních dnech před kongresem se horečně uklízí, narychlo se natírají přízemí otlučených pražských domů, ohrady kolem stavenišť a slepé stěny proluk budou bleděmodré, bleděmodré transparenty a prapory na týden nahradí klasickou červená a žlutá. Chystají se letiště, hotely, telekomunikace, chystají se - není to nic překvapivého, ale neškodí to

připomenout - i zpravedažské služby: kongresy vždy byly, a nejen u nás, svátky rozvědek.

Metamorfózy seuboru účastníků během příprav by skutečně skvěle dokumentoval seznam původně zvaných hostů, eventuálně uchazečů o pozvání, seznam těch, kteří pozvání odmítli, těch, kteří na ně nereagovali, anebo těch, kteří na poslední chvíli prostě nepřijeli (prázdná místa v letadlech) - kdyby nám ovšem bylo dáno vidět ty seznamy, ať už je sestavoval trochu tajemný ženevský výbor, pražský výbor přípravný nebo kdo jiný. (Seznam účastníků kongresu pro jeho účastníky byl vydán až po kongresu.)

Kdo nakonec přijel? Asi 2.800 lidí z více než 120 zemí, mezi nimi zástupci více než 100 mezinárodních organizací, k tomu takřka 800 delegátů organizací studentstva a mládeže do s kongresem paralelně pořádané Mírové vesničky mládeže a studentů. Více než 100 mezinárodních organizací, detyhodný počet. Je mezi nimi i jedenáct institucí při Organizaci spojených národů, OSN, 7 arabských a 5 afro-asijských organizací, 9 federací náboženských, 2 esperantistické, 17 odboček pražské Světové odborové federace, další mezinárodní organizace v Praze sídlící - Mezinárodní svaz studentstva, Mezinárodní organizace novinářů, Světová federace demokratické mládeže, Světová rada církví, dále pak i Světová marxistická revue, Světová futurologická společnost a - Světová rada míru, SNM. A tolik států! (Berlínský Konvent jich měl jen 25!) Celý svět symbolicky zastupen, pro stovky exotických hostů ovšem příjemná trefa, symbolicky zastupovat svět. Trochu luxus, možná, ta-

kový prestižní import. Jsou lidé, kterým hrdost, a níž si přičese na tričko Jsem největší - Jsem nejlepší připadá dětinská; ti ale mají vždy sklon podceňovat byť dílejší psychologickou úspěšnost takových propagandistických aktů.

První vlašťovka byla vlašťovka absolutně největší. Mohutná (přes 200 osob) hierarchicky uspořádaná indická delegace. Byla však něčím jiným než soukromou akcí předsedy Světové rady míru, SRM, Remeše Čandry? Sezval své známé, které již řadu dní před kongresem trochu rozpačití hostitelé vozili po historických zemích českých, po hradech a zámcích, z Konopiště do Karlových Varů. Byla to snad pomsta za to, že Čendra vskutku nebyl připuštěn k řízení příprav kongresu?

Ze zemí Varšavské smlouvy se sjely tradiční sestavy. Fouhých 8 Rumunů, 80 pořádejících Českoslovců (v jejich řadách: dr. Vasil Biľák, ÚV KSČ, pražský metropolitě Dorotej, Gusta Fučíková, Zdeněk Hoření, nový šéfredaktor Rudého práva, Jaroslav Jenerál, předseda SSM, Marie Kahrhelová, národní umělec Jan Kozák, Vilém Kožík, ÚRO, Jindra Poledník, ÚV KSČ, ředitel Sanopsu Pavel Pudlák a jeho bratr Ján, ředitel Ústavu mezinárodních vztahů, kosmonaut Renek, akademik Snítíl, ředitel Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, pražský starosta Štafa, - a vytrvalec Emil Zámepek), ostatních tak po 30, Sovětský svaz skromně zastoupen oficiálními 40 účastníky.

Přilivové vlny z třetího světa se valily rovnoměrně, kontinent za kontinentem, pozvánkou neopomenuty Bahrein, Barbados, Botswana, Filipíny, Grenada, Kapverdské ostrovy, Kypr s hercem Vladimírem Kafka-

rides, Guinea ani Guinea-Bissau, Haiti prostřednictvím Kuby, Izrael (4 izraelští komunisté a pět jejich krajanů bez udání stranické příslušnosti), Jižní Afrika prostřednictvím NDR, Kuvajt, Lesotho, Malawi, Mauricius, Nepál, Panama, Portoriko, Saudská Arábie prostřednictvím bahvíkeho, Singapur, Trinidad a Tobago, Zimbabwe.

Nu, a brzy ^{tu by} tyto delegace, u kterých se už vůbec nedalo soudit, ani při sebesilnější sympatii, kterou k nim někdo může cítit, co mají společného s mírovým hnutím: Afghanistan, Angola s Kubou, Irák, Salvadorská fronta národního osvobození Farabunda Martího, Saharská fronta POLISARIO, Sýrie, a jako zlatý hřeb 25 Palestinců v čele se samotným Yassirem Arafatem, čerstvě vyhoštěným - ze Sýrie! Někteří míroví delegáti přejížděli na kongres se zbraní v kapse či v kufříku. Chyběla Líbye. Proč?

Více než 180 Američanů z USA (druhá nejpočetnější výprava) tvoří kapitolu samu pro sebe. Cestují do Prahy přes Kubu, zpět každý různými. Soudruh Bruce Kimmel z Komunistické strany USA, který opakovaně ubezpečuje, že ne všichni Američané jsou komunisté (to je pravda), Sioux Stepní tetěv, který se za občana USA nepovažuje, rodina Pospisil, rodina Chervený ze Svazu americko-sovětského přátelství (těch celkem 7), jakož i další přími delegáti ze KS USA, 6 reprezentantů pražské Světové odborové federace (žádné americké odbory nejsou jejím členem), 3 členové Světové rady míru a 46 členů její U.S. rady míru, ale i šedí panteři (militantní důchodci) aktivisté hnutí Freeze, poradci, radní, adventisté i jiné církve, dva odboráři z jakési lokální odbočky od-

borů AFL-CIO - a Dean Reed, americký zpěvák, žijící v Německé demokratické republice, NDR. Další rodinné výpravy - celkem 21 rodin.

50 Australanů, 50 Japonců, 70 Kanaďanů, 30 Mexičanů - a skoro 1000 delegátů z 18 států západní Evropy: od 130 z NDR, 110 Britů, 70 Finů, 60 Portugalců, 64 Řeků až po 7 Islandců a Islandčank. lidé, od kterých si pořadatelé i nezávislá veřejnost nejvíce slibují, každý v jiném smyslu ovšem. Jsou mezi nimi, pravda, i záhadné postavy jako Eric Trevett, generální tajemník Nové komunistické strany Británie, Marcellino Gaetano ze týdeník Nueva Unita, Eugen Held z Mnichova, zakladatel a asi jediný člen mezinárodní Strany světového míru - na zásadách zničení všech zbraní, armád, teorií a ideologií a hlasatel eugenického usarcování nemocných a "méněcenných", či ředitel parapsychologického ústavu římské univerzity.

Jsou tu (a ve většině) standardní esperantisté, *svazy...sko-sovětského přátelství, církve, odboráři*, feministky, ale i představitelé známých mírových hnutí: britské CND (zástupci CND nepřijeli - viz aféra profesora Thompsona, který pozvání dostal, ale za podmínku účasti kladl propuštění mluvčího Charly 77 Ladislava Lise z vězení a jeho vystoupení na kongresu), západoněmečtí Zelení..., i když žádná z osobností, o jejichž možném příjezdu kolevaly zvěsti a ani osobnosti již tiskem inzerované. Nepřijel Kladou frontou 18. června chystaný Nikis Theoderakis, nepřijeli, jak slibovalo Rudé právo 7.června, předseda Španělského senátu, generální ředitel UNESCO, starosta Madridu - ani kyprský ministr školství.

Nepřijela řada lidí, o něž organizátoři sřejmě velice stáli - američtí astronauté, američtí kongresmani, žádný významnější umělec, žádní nositelé Nobelovy ceny. Žádný Picasso, žádný Joliot-Curie.

Prezento aktivních účastníků západních světových hnutí v koktailu oficiálních a "symbolických" delegátů prudce pokleslo, zůstanou však středem zájmu.

Registrovalo se množství novinářů, rozhlasových i TV štábů.

Všichni už jsou tady - co teď s nimi?

II.

"Na počátku vám položíme hádanku: Víte, jak dlouho byste museli být v Praze, abyste prožili jeden jediný den v každé z prostor Paláce kultury, místa konání Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce? Ne, nepokoušejte se počítat místností. Trvalo by to příliš dlouho! Těch je zde totiž 2 346, a tak byste museli zůstat v Praze plných 6,5 let!"

(Kongresový bulletin)

Je třeba říci, že v Praze šlji zkušenosti organizátoři. Ústí hostů tvoří též zkušenosti kongresoví hosté - někteří již v Praze absolvovali Světový kongres žen (1981) i sjezd Světové odborové federace, SOF (1978) - a ti pořadatelům jistě budou svými zkušenostmi nápomocni. V Praze též vychází mezinárodní časopis Otázky míru a socialismu, a má-li pořadatel k dispozici tak výkonné zařízení, jako je Palác kultury, tak je napál vyhráno.

Identifikace účastníků kongresu byla obdobná jako na všech světových konferencích. Visečky se jasně určovaly postavení jejich nositelů na kongresu. Označení Participant patřilo účastníkům kongresu, v různých barevných odlišení byl zakódován význam a místo jednotlivých delegátů. (Podle tohoto označení byli např. v jednacích síních buď usazováni v předsednictvu nebo v plénu: různé barvy odpovídaly i různě míře volnosti pohybu po Paláci.) Visečka

Observer patřila pozorovatelům přítomným na jednání, Press novinářům, Guide průvodcům a tlumočnickům, mšeřetky, které pochodovaly ráno před palácem, dechovky či dívčí saxofonový orchestr z Luhačovic měli vísáčku Culture. Vedle účastníků nejpočetnější byla skupina označená Staff, do které patřili organizátoři, kabinoví překladatelé, všichni zaměstnanci Paláce kultury, politický doprovod, který byl přidělen každé delegaci (tj. nižší činovníci a funkcionáři čs. politických organizací, nebo, dle významu delegáta, i specialisté z Ministerstva zahraničního obchodu, Ministerstva zahraničních věcí...) a hlavně několik set mladých mužů v civilu.

První linie ostrahy Paláce začínaly na stanici metra a z druhé strany u vyšehradského parku. "Mírový" stav bezpečnostních sil Paláce (tedy v době mezi kongresy) činí asi 90 mužů; byl značně posílen, též proto, že pořadatelé velili variantu ostrahy diskrétní, spoléhající vedle dvou policejních televizních okruhů instalovaných v Paláci hlavně na hustou síť civilistů a jejich houfů. Při významných vnitropolitických příležitostech Palác (sám bunker) je obležen ozbrojenci. Kdesi utleocitně usoudil, že to nebylo při mírovém kongresu možná vhodné - a prostranství před Palácem bylo mýnutím proutku veřejně přístupné, zákoutí dekorativně zaplněna školními dětmi při nepřetržitých hodinách kreslení - a dospělými civilisty. Desítky těchto mužů stály ve vchodu a pozorně, avšak korektním způsobem kontrolovali vísáčky příchozích. Jen občas vyzvali některého účastníka, aby jim svou kartu předvedl zblízka. Zavedla nekontrolovali - jak překvapeně a s obdivem konstato-

vali britští a irští delegáti - mělo tedy o ochranu kongresu proti teroristům, ale výhradně o to, aby do Paláce neprokleul samozvaný host. Personál byl důrazně varován před nejvážnějšími následky, jaké by mělo zneužití jmenovky. Civilisté byli podle všeho organizováni po trojicích. Když došlo k nějakému nezvyklému pohybu, někdo se například na jednoho z nich obrátil s otázkou, vystartovali z různých stran zadního voje další dva svému kolegovi na pomoc. Delegáti jim samozřejmě nevěnovali přílišnou pozornost a jejich shluk u vchodu mohli považovat za přirozený nával. V samotném Paláci nebylo možno zabloudit. Kdykoliv nějaký delegát vstoupil do chodby, která směřovala jinam než k oficiálním prostorům, respektive někam, kam mají přístup jen vísačky lepší kategorie, střetl se se dvěma či třemi muži, kteří mu česky vysvětlili, že dále nesmí.

Palác kultury (projektován a stavěn jako Sjezdový palác, přejmenován a na poslední chvíli velkomyšlně věnován Pražanům, otevřen 2. dubna 1981, aby v něm o 4 dny později zasedl Sjezd KSČ) svými podzemními garážemi, nekonečnými koridory, hierarchickými schodišti a výtahy, sály bez oken, uzavřenými energetickými a alimentárními systémy, elektronickými okruhy, dispečerskými pulty a mikrofony umožňuje život naprosto nezávislý na životu města. Kongresovní hosté v něm strávili několik dnů.

V Paláci se hodně a dobře jí. Stravování je tentokrát demokratické, až rovnostářské, pro všechny účastníky kongresu společné, menu stejná (na rozdíl od sjezdů SCF, například), snad s nezbytnou výjimkou

pár desítek V.I.P. (červená visačka Participant). Obyčejní delegáti dostávají stravenky do pražských interhotelů (à 150 Kčs na den) na dny před Kongresem a po něm (vybraní a zasloužilí hosté zůstávají o několik dní déle a někteří odlétají ještě do Sofie, Budapešti či Moskvy). Kde všichni bydlí? Obasadili všechny pražské interhotely, Velmi důležitá Osoby (V.I.P.) bydlí (i jedí) v luxusním stranickém hotelu Praha v Dejvicích, odděleně od svých národních delegací, Italové ve Zlaté hore, Arabové z PLO v Esplanadu...

Z jarních spartánských předsevzetí ("šedné okázalé hostění, šedné nákladné dárky delegátům") museli pořadatelé (na nátlak Romeše Čandry?) leccos alevit. Takže po příletu, když byly vybrány cestovní pasy, každého očekává visačka, pěkná kožená aktovka (ženy kabelka) plná propagačních tiskopisů a mávátek, ale i 500 - 700 Kčs kapesného (podle visačky), a představa bezstarostných, sytých dnů. Skutečně, mnozí si při odletu kapesné ještě budou vyměňovat na příslušné valuty. Spoustu dárek dostali, nakoupit nebylo ani kdy a jídla vždy až až, ani se vše ne- snědlo. Část hostů byla z hodování i nevá, někteří skromní Indové tvrdili, že opravdu nemají hlad, jídlo až se počle potřebnější... Pomeranče a banány nechávali hosté na pospas personálu, ti se sociálním cítěním je rozdávali dětem (- snad vytušili, že české děti jižní ovoce prostě nemají).

Udávané náklady představovaly cca 17 000 korun na hosta. To je velmi mnoho, ale současně to může být i velmi málo, vezmeme-li v úvahu, že tolik již dnes může činit cena zpáteční letenky na Kubu.

(Londýn 8 000, New York 30 000 Kčs.) Našli se ovšem i takoví hosté, kteří si nenechali cestu zaplatit. (Takzvaní samoplátci. Čs.aerolinie jim udělaly dobré ceny.) Připadalo by jim, že jsou podpláceni. Ti pak ovšem nechtěli uvěřit, že jsou v menšině. Ať už jekkeli, hmotným nedostatkem hosté kongresu netrpěli.

Nebylo to však zadarmo. Pořadatelé uchystali denní program 7.00 - 24.00 hod. a zdvořile, leč pevně naznačovali, že jde o povinnost vůči pohostinnému lidu program respektovat. A skutečně. Dokonalý dopravní servis (72 zbrusu nových šlutých autobusů ČSAD venkovských okresů a limuzíny pro V.I.P.) nedával mnoho možností k úniku. Z hotelu přímo do Paláce kultury (podzemními vjezdy), z Paláce do hotelů nebo do divadla (kolony s policejní asistencí a volným průjezdem se jen míhaly městem) - bez chvíle oddechu, bez výjimek, kromadě, (individuální snahy např. jít se převléci do hotelu zdvořile ignorovány), takže z procházek po Praze a z dalšího dobrodruží višačky - současné volné jízdenky v městské dopravě - se mohl těšit jen ten, kdo se své mravní povinnosti vzepřel. Kdo své svědomí potlačil, nelitoval. Praha byla krásná, vzduch čistý, počasí a dívky letní, a drobná rafinovaná vylepšení (i.e. sprosté podvočky - matro v provozu do 01.00, Hospody do 24.00, obchody do 21.00) obraz živého mírového velkoměsta decentně kolorovali. Všude bleděmodro.

"Od malička nám říkají, že socialisté jsou náce jako synové šabla. Dovedete si tedy představit, jaký jsem měla strach, že mám cestovat do takové země. Přiznám se, že první věc, kterou řeknu, až se vrátím domů, bude, že socialistům - to jsou tisíce a milióny zdravých, usmívajících se, šťastných dětí, děti podávajících chléb a sůl."

(profesorka Olga Ester Melanová
z Panamy, Rudé právo 25.6.1983)

A všude plno dětí. Dobrý technický prostředek se stoprocentní účinností. Ty permanentní hodiny kreslení na rampě před Palácem, průvody mateřských školek nenápadně se kolébající po okolí, zahájení kongresu, kdy do sálu vpuštěna hejna bezbranných batolat v krojích (jedno oko nezůstalo suché), dojezd mírová psaníčka ze škol - což by slušného člověka napadlo, že to vše lze zinscenovat? Že děti lze dovézt, učitele pověřit organizací korespondence, masově procvičovat vítavé obřady a takřka průmyslově vyrábět nemotorné holubičky míru? Takový byzantismus, to se snad přece už nadělá, takové vyděračské útoky na city, to by byl přece nepochybný nevкус. Voilà.

Ve volných prostorech Paláce byly vystaveny propagační materiály a publikace jednotlivých delegací. O jejich nezávadnost dbali oni muškové s cedulkou Staff, kteří se neustále procházeli po chodbách a čas od času si zvláště cyklostylované materiály prohlíželi, a především tzv. obsahové komise, kterým se všechny materiály předkládaly ke schválení. (Takové komise byly dvě, v přímém označena jako Doku-

mentace, a druhá v druhém patře; personální skladbou - česko-sovětské.) Na chodbách bylo možné najít letáky, noviny, plakáty téměř ze všech zúčastněných zemí. Tu i tam - jakoby nic - i štásky čerstvého Le Mondu nebo International Herald Tribune. Jinak, zdá se, tiskne kdekdo - od maltských komunistů po brahmány z Nepálu. Příznačné pro socialistické země bylo, že zavalily výstavní stoly reálně-ideologickými brožurami agentur jako Orbis, Novosti atd. Jistě několik metrických centů brožur dopravily do Paláce KIDR (především díla Kim-Ir-Sena a jeho syna) a Afghánistán (projevy Babraka Karmala, Dokumenty o americké agresi do Afghánistánu ap.). Velké množství anglicky psaných a na dobrém papíře kvalitně vydaných svazeků (včetně reklam na Světovou radu míru, SRM) bylo Printed in Finland.

Tím vším procházeli Indové v turbanech, sovětsí funkcionáři, vousatí Švédové, černoši v dlouhých barevných košilích, melohlaví buddhističtí mníši a mezi nimi dvě československé delegátky v chedských krojích s naškrobenými kerdulkami. Americké feministky rozvinuly präpeditivný plakát se spoustou nahých žen. Angličané vystavovali dokumentární fotografie z protestních akcí u vojenských základů. Obláhatelky základů, punkově vyhlížející ženy a dívky, českými pořadateli obávané "bláznivý ženský" se jak se očekávalo výstředně chovaly.

Vůbec tu bylo dost "divných lidí", prostě "ulice", jak se o některých delegátech zdánlivě cynicky, ale z hlediska svého názoru na uspořádání společnosti zcela konsekventně vyjadřovali již během

příprav na kongres jeho pražští organizátoři. ("Nej-nebezpečnější jsou někteří vysoce inteligentní a osobně čestní lidé, kteří klidně, bez emocí, požadují odzbrojení na obou stranách" - těch naštěstí tolik nepřijelo.) A organizátoři si zřejmě oddechli, že do Prahy nedorazily možná trochu mýthické pochody dalších podivínů. (Mluvílo se o tisících stoupenců Křišny, proudech pacifistů z Holandska a NSR, kteří všichni měli směřovat na mírový kongres. Posledně jmenovaní údajně došli až na hranice, tam měl být jejich zástupcům nabídnut pobyt v campingu u Mariánských lázní. O těchto epizodách není bližších zpráv.)

Tradiční inscenační postupy se pro konečnou podobu kongresu ukázaly jako naprosto ústrojné. Tradiční varianta byla ve skutečnosti jedinou možnou. (Ať už proto, že logicky vyplývá z povahy státu-hostitele, nebo pro prosté lidské obavy pořadatelů z varianty "liberální" - kam bychom přišli, takto riskovat vše, zač jsme bojovali.) Zůstává záhadou, proč sami organizátoři šířili ony nastrašovací fámy: měla to být zkouška věrnosti, rituál pro zvýšení bojového ducha?

Zvítězilo tedy totální pohostinství, matka Praha sevřela delegáty do neprodyšně přívětivého objetí. Strategické záměry toho všeho, i koncepce dialogů a jednání, jsou jednoznačné: Všemi dovolenými prostředky získat maximum účastníků kongresu na naši (tj. sovětskou) stranu, formální volností tribun sugerovat svobodomyšlnost celého systému, totálním hostitelstvím maxima hostů získat, zabavit nebo aspoň unavit. Tedy žádný zásadní rozdíl od představ

Světové rady míru, SAM, jen jiná taktika, přece jen nestačí pouhé obžerství, tradiční družné plácání a poplácávání tak nějak mezi sebou v té jedné naší rodině, na velký svět je aspoň v etiketě třeba brát ohled, a slušní lidé (zřejmě klíčové kategorie) se nám nakonec sami odmění tektem, s nímž potlačí jiskřičky, zvláště slušní i blesky eventuálního poznání odvrácené strany reálného socialismu. A ostatně, máme vyzkoušeno, že dialektiku našeho každodenního života v drtivé většině nepochopí ani návštěvníci proti reálnému socialismu zaujatí, ani většina západních profesionálních pozorovatelů a korespondentů, tak proč se bát potenciálních spejenců. Zde budou pravděpodobně ona dvířka k hladkému průběhu historické události podle našich představ: její účastníky statisticky vyhodnotit, diferencovat, stanovit jejich psychologické předpoklady, určit role (zdravé jádro, kandidáti, stafáž, černé ovce), dbát na způsob náboru (kombinace pozvánek a přihlášek) - a konstrukce je hotova, a v podstatě nic ji nemůže narušit, spoléháme-li na slušné lidi, kteří přirozeně považují za neslušné kritizovat hostitele a na cokoli si stěžovat, zvláště když hostitel je jinak civilizovaný, snaživý a korektní.

Fraňští pořadatelé se skutečně příkladně snaží, bezpečnost má bezpochyby pokyny jednat se všemi zahraničními delegáty naprosto korektně. Večer po zahájení kongresu bude několik západních delegátů při mírových nepokojích zbito obušky. Identifikují se kouzelnými visečkami - dostane se jim korektní omluvy - a oni, jako slušní lidé, na incident zapomenou,

nikomu o něm neřeknou, prostě přejdou mlčením fakt,
že v Československu je MÍR NA LÍSTKY.

III.

"A potom se rozezněly všechny pražské zvony. Dálko byl slyšet jejich kovový chorál."

(Rudé právo 22.6.1983)

"Krátce před zahájením vlastní manifestace se po celé Praze rozezněly desítky věžních zvonů."

(Lidová demokracie 22.6.1983)

"V jakém duchu jsou západoněmečtí čtenáři "objektivně" informováni buržoazními sdělovacími prostředky, svědčí například zpravodajství vídeňského korespondenta Frankfurter Allgemeine Zeitung Weisera. Mimo jiné uvádí, že "přes oficiální ohlášení nebyly při začátku úterní manifestace slyšet žádné zvony." Autor musel mít po dobu desetiminutového vyzvánění zřejmě klapky na uších."

(Rudé právo 24.6.1983)

"Do redakce přišly dopisy, ve kterých se čtenáři ptají, kolik pražských zvonů vlastně v úterý 21. června zvonilo. Například Antonín Novák z Prahy napsal: "Byl jsem jako mnozí Pražané nad Nerudovou ulicí od 19,30 do 20,15 hod., ale žádný zvon jsem neslyšel. Všichni zklamaně odcházeli. Například zvony na kostele sv. Mikuláše ani necinkly." Jak nám sdělil vedoucí sekretariátu Národního výboru hlavního města Prahy pro věci církevní Bohuslav Vytiska, zvonilo 21. června v Praze celkem dvapadesát zvonů. Ostatní jsou mimo provoz."

(Rudé právo 2.7.1983)

Světové shromáždění za mír a život, proti jaderné válce bylo zahájeno v úterý 21. června 1963 za účasti čs. státního prezidenta plenárním zasedáním a oficiálním programem (jak byly iluzerní představy o možnosti volného projevu ke všem shromážděným!). Roneš Čandra se stal spolupředsedou kongresu, spolu se švýcarskou Kanaďankou sudetoněmeckého původu Edith Ballentyneovou a Tomášem Trávníčkem, ÚV NF, a byl tak odškodněn za ústrky, jímž byl jako místopředseda mezinárodního přípravného výboru vystaven (po skončení kongresu se mu dostane další satisfakce, na ještě teplých křeslech Paláce bude znovukorůbván prezidentem Světové rady míru, SRM). Na úterní večer je přichystána spontánní mírová manifestace pražského obyvatelstva. Okolí Staroměstského náměstí je od odpoledních hodin uzavřeno a vyklizený přístupové cesty uzavřeny. Na své místa nastupují laické pořádkové síly (vybraní strážníci) a vojsko. Pořadatelé si snad byli jisti, že vojenské kordony cizinci neuvidí - viděli je však Pražané. Bylo to zvláštní, vidět v Praze čívat klišé mírových manifestací ze světa 60. let: dívky v minisukních s bílými rážemi proti hradbě nesmířitelně se tvářících vojáků. Honey na fotografy, kteří si chtěli tyto kuriozní situace zvšchnit. Žádné výjimky, vstup zakázán i pro zbloudilé úředně sezvané publikum, pokud se nemohlo prokázat glettem. Lze pochopit, že i spontánní manifestací je třeba dobře připravit, že je třeba předcházet nebezpečí tlačení a paniky v davu. Pak by ale byla na místě obyčejná policejní asistence, a jasně, ale slušné pokyny, kudy lze projít. Vojsko však půsčhilo

vskutku jako železná opona kolem toho přidělového míru a mnoha svědkům připravilo zážitak vpravdě nezapomenutelný.

Kdo skutečně hodně chtěl, nenechal se odradit vojskem ani civilní stráží a obešel celý střed města, se na Staroměstské náměstí Pařížskou nebo Dlouhou třídou mohl dostat, vmísit se do mnohostupu řízeného průvodu školních výprav, mezi úředníky, herníky, spontánní pracující. Mladých zvědavců, dlouhovlasých či naopak vyholených, bylo překvapivě mnoho. Někteří i s vlastními transparenty či obrazy symbolů jaderného odzbrojení. Blížila se osmá hodina večerní, sílil teplý východní vítr, a začalo se ukazovat, že strážci pořádku situaci nemají plně v rukou. Místy propukal chaos, lidé se tlačili, starší lidé a rodiče s dětmi raději náměstí opouštěli. Nad Letnou vzlétl slavnostní balón. Modré majáčky - a na nábreží přijíždí konvoj 72 autobusů ze Sjezdového paláce. (Za Pekou pod Letenskou plání stojí stovky dalších autobusů, které přivezly spontánní pracující z celého Středočeského kraje.) Tisíce delegátů vystupují, řadí se do průvodu, někteří se dávají do zpěvu - poněkud respektitě - Pařížská třída je na tento konci pustá a lidé utíkájící ze spontánní manifestace si pestrých hostů nevšimají. Ti se dávají koridorem chladných pořadatelů na mírový pochod k náměstí, až do vyhrazených prostor před tribunou, kde první dojem napraven - vítání davem.

Následuje magické vystoupení pražských avonů. Pak projevy, předseda Národního shromáždění Alois Indra recituje verše o míru. Jeden z hostů se vrhá proti tribuně a k úžasu všech ji polepí nápisy na

podperu Charty 77. Nějaká dívka se pokouší o proslov. Pořadatelé nápis strhnou a oba odvážlivce - nechávají odejít. Pokračují projevy. Pak rozchod, lidová veselice (dechovky, hvězdy pop music, zasloužilí umělci Helena Vondráčková a Karel Gott). K horké letní půlnoci nejkratší noci roku je na náměstí stále živo, zbylí delegáti rozprávějí s mládeží, je tu snad 200 až 300 lidí, zpívají se beatlesovské písně o míru, objevují se psaná i skandovaná hesla "Chceme mír a svobodu". Na Malém rynku čekají pořádkové síly na pivo a na párky. Přijíždějí policejní vozy. Obušky, pak střikací vozy, možná 10, možná 20 lidí odvěčeno. Část mladých lidí si pro své kamarády chce jít, část se rozuteče, možná polovina projde na Václavské náměstí, kde se znovu formuje malý zástup, snad opět 300-400 lidí, opět volání po míru a po svobodě, a okolo první hodiny ranní se policejní zákrok opakuje s ještě větší krutostí. Na ulicích je, jako v Praze každou noc, hodně opilců. Dnes byly hospody propagačně otevřeny dlouho do noci, vinárny ovšem, Šalamounsky, bez vína. Ty opilce vydává čtvrtední Rudé právo za podnět k policejním zásahům (ty nepopírá), ne hesla o míru a svobodě (ta popírá).

Ve středu ráno nastala mírová práce. Dialogy, do kterých byl rozčleněn mírový kongres, měly, jak poznamenal jeden delegát, jen jediný nedostatek, totiž že to nebyly dialogy. Jednotliví řečníci přednášeli své deklarace a vůbec nedbali na to, o čem mluvil řečník před nimi. Po vystoupení severského delegáta, který ds. organizačnímu výboru položil otázku, proč není na kongresu zastoupena Charta 77, vystou-

pil delegát Kuby, který mluvil o boji za mír ve střední Americe. V některých dialogích, jako např. v dialogu 2. (Evropská bezpečnost a odzbrojení), většina delegátů mluvila autoritativně o věcech, které patřily do kompetence politiků na úrovni Reagana nebo Andropova, ale rozhodně ne protestantského kněze ze západoněmecké vesničky či československého odboráře. Shoda názorů byla v různých dialogích různá. Někde, jako např. v dialogu Zkušenosti mírového hnutí, se projevíly rozdílné hlasy v souvislosti s diskusí o vztahu míru a lidských práv. Nicméně odpověď čs. mluvčího Hudrocha, kdy s 24hodinovým zpožděním vysvětloval obvyklými frázemi nedostupnost Charty 77 na Shromáždění ("nikoho nereprezentuje, míru se věnuje teprve krátkou dobu, kapacita nestačila"), byla přijata stejným potleskem jako původní dotaz zástupkyně švédského mírového hnutí. Jinde byl bouřlivým potleskem přijat výrok francouzského delegáta, že ten, kdo považuje rozmístění sovětských raket SS20 za rovnocenné rozmístění nových amerických raket v Západní Evropě, je nepřítel mírového hnutí. S lehkou nadsázkou lze říci, že čím obecněji bylo zadáno téma diskuse, tím bylo jednání méně zajímavé.

V každém diskusním sále byla cítit přítomnost Staff-manů. Postávali při stěnách a nezdůstojně pozorovali diskutující. Pokud se přihlásil do diskuse někdo, o kom si nebyli jisti, jestli to není vetřelec, bystře k němu přistoupili a prohlédli si jeho visačku. Kromě těchto mužů byl v některých jednacích místnostech bokem k předsednictvu ještě jeden stůl, za kterým seděli vysocí čs. hostitelé (např. socialista Bohuslav Kučera).

O míru se tedy příliš nediskutovalo, a vlastně ani v monolexiích se příliš konkrétně nemluvílo o tom, co pro mír udělat, a za jakých podmínek. Spíše o zbrojení, o úkladech nepřátel míru, o slavnostních deklaracích. Samozřejmě bylo řečeno i leccos rozumného, někteří debatéři se snažili za každou cenu o objektivitu, nestrannost, o proražení rétorických bariér a o skutečné sblížení názorů, někteří trochu rezignovaně ke každému odsouzení amerických reket v Evropě doplňovali: i SS20! Jednání byla únavná.

Jednání byla dokumentována, nahrávána. Informace o nich však byla minimální, a možná o ni ani nebyl zájem. Čs. tisk o nich referoval sice po svém, ale podrobněji než úřední kongresový bulletin. Bulletin, tlitých asi 20 stran malého formátu, přinášel pozoruhodně nezajímavá resumé celých bloků jednání, občas obsah některého vystoupení a v míře naprosto nedostatečné několikařádkové citace z jednotlivých projevů. Jinak ovšem otiskoval překlady článků z Rudého práva. Někteří diskutující se i podivili, že své slova v bulletinu nepoznali, nebo, ať to spíše, vůbec nenašli. Po většině pronesených slov nezůstala žádná památka, pokud si je jejich autoři (především východoevropští) nenechali předem pečlivě písemně vyhotovit a vytisknout.

Metodou značně volného převyprávění záznamů jednání a jejich abstraktním shrnutím podle osnov zadání tématu vznikaly i závěrečné zprávy jednotlivých dialogů. Chystali je, místo redakčních komisí, vybraní zpravodajové, a nakonec zprávy byly náhle na světě, aniž se v příslušných sekcích kongresu de-

tailně projednávaly nebo doplňovaly připomínkami. O to zřejmě tolik nešlo.

Na čtvrtek 23. června připravili pořadatelé zájezdy do 70 okresů Československa. Delegáti byli zváni na "návštěvu okresu podle vašeho výběru", ve skutečnosti se jelo bez výběru, podle hotelů. Zvláštní autobusy, zvláštní letadla. Většina hostů odejela z Prahy. Ti, kdo zůstali, si byli za trest hučení sami obstarat potravu. "Kdyby se tak ve všech zemích světa vyráběly jen sportovní a pracovní přílby", vyjádřil mínění všech návštěvníků pardubického družstva na výrobu sportovních a pracovních přílb návštěvník z Haiti. Přípitky, občerstvení, projevy, upomínkové dary, a spontánní pracující - to vše delegáti absolvovali v každém okrese několikrát za sebou.

Středa večer: umělecký zábavní program v Paláci kultury, ostatní večery: Laterna Magica, pantomima, koncerty. V neděli: recepce u státního prezidenta na Hradě. Překvapení a úžas - takovou nádheru a bohatství ne každý host často vidá, a to je nevídané, aby hlava státu takto štědře zvala... (Skutečně, ve většině zemí podobné večery nebývají obvyklé.) I národní umělec Kozák zve obřadnou pozvánkou na ručním papíře vybrané hosty do svého sídla v dobříšském zámku.

Studentská vesnička? Horké noci, disko, mládí... ať se vydevádí. "Zahraniční účastníci se budou moci setkat s pražskou mládeží v různých klubech, plavit se po Vltavě, zazpívat si u táboráku, či si jít zatančit do diskotéky", jak napsal kongresový bulletin. K mladým zavítal i Jindřich Poledník, bývalý předseda jejich československých družů, se svým nástupcem

Jaroslavem Jenerálem a Romeš Čandra, SRN, s ostatními spolupředsedy kongresu.

V sobotu odpoledne, zřejmě pro potřeby bojovnější části hostů, konáno Fórum solidarity. Program sliboval, kromě několika jiných (Mexiko, Kypr...) takovouto sérii: KDR, čs. protestsong (?), Sýrie, Angola, SSSR, Kuba, Nikaragua, Yassir Arafat a "jeho pistolníci" (výraz čs.pořadatelů), Vietnam, Afghánistán, Salvador a pak už Dean Reed (USA-NDR). Předposlední, se závěrečnou řečí, Romeš Čandra, a nakonec znovu Dean Reed s písní We shall overcome. A s drobnými záležitostmi pořadí tak také odpoledne proběhlo. Vzhledem k solidarity pro vyvolené. Demokratický charakter fóra, jak napsal kongresový bulletin, však byl zřejmý už tím, že mělo pět spolupředsedů.

Jednoho rána odsloužena ekumenická mše, dopředu ne příliš oznamovaná, a to podrobněji post factum popisovaná. Profesorka Olga Ester Meianová z Panamy na tiskové konferenci "vyvrátila nehorázné poslavy o údajné nesvobodě nebo dokonce zákezu náboženství v ČSSR. Sama se zúčastnila mše v Táboře". (Rudé právo 25.6.1983)

Bílá Hora. U letohrádku Hvězda, ve veřejném parku se mělo sejít několik západoevropských novinářů a televizních reportérů s některými delegáty a se současnými i dřívějšími mluvčími Charty 77. Celkem snad 15 osob. Rychlým manévrem bezpečnostního sboru byli účastníci schůzky obklíčeni, vyzváni k rozchodu a poté fyzicky rozprášeni. Rázný zákrok policie byl splněním původní hrozby adresované zástupcům

Charty těsně před zahájením kongresu. Tento vážný čin vyvolal pozornost západního tisku.

"Příspěvek novinářů v boji proti válce nespočívá jen ve všestranném objasnění celé této problematiky. Hlavní je psát a mluvit pravdu. Ano, pravda, to je v boji za mír nejsilnější zbraň novinářů."

(Alexandr Bovin, politický komentátor listu Izvestija, Rudé právo 23.6.1983)

Západní tisk tedy o kongresu referoval, agenturně i svými zpracovaji, a vzhledem k tomu, že místo konání i složení delegátů bylo známo, nevěnoval se podrobným líčením ceremonií a referátů, ale širším úvahám k tématu, Fraze, kaťkovskému výročí i denním vybočením z plánovaného průběhu kongresu. Psal ovšem jiným jazykem, než jakým mluvil kongres. (Mluvil skutečně kongres jazykem míru, nebo mluví Le Monde, BBC, Frankfurter Allgemeine Zeitung jazykem války? - kontrolní otázka pro milovníky ideologických šarád.)

Tisk československý (a zřejmě i sovětský - polský například už ne) přinášel obšírné zprávy kongresových jednání, rozhovory, dojemné sloupky o setkáních žen s dětmi a doměvné epizody ze setkání se spontánními cestujícími. Infernoval, aby demonstroval svobodu diskuse, i o hlasech disonantních, a o tom, jaké se jim dostávalo pádné odpovědi. Hojně čerpal z tiskových konferencí pořádaných tiskovým střediskem Paláce. Soudruh Bruce Kimmel z USA na jedné z nich zopakoval, že "tvrzení, že shromáždění orga-

nizují, řídí a ovládají komunisté, je absolutní lež", a bravurně i pro československou televizi komentoval setkání delegací USA - SSSR, až se ho, jak skromně přiznal, pro přílišné pracovní zaneprázdnění sám nemohl zúčastnit. Českoslovenští novináři průběžně ostře kritizovali své západní kolegy, že skresleně a málo o kongresu referují, a zavedli svérázné sankce - informační bojkot papežovy návštěvy v Polsku. Ryszard Wojna, polský delegát, se snad ani nedozvěděl, že z miliónových zástupů pod prapory Solidarity se v Krakově či v Čenstochově nese k nastoupeným vojákům a milicionářům volání: Nebijte své bratry! Odhoďte obušky! Odpouštíme vám! V Polsku stále trvá podivný výjimečný stav, vládne vojenská vláda. To, co se tam odehrává, se stejně jako otázky odzbrojení týká celé Evropy, míru a každého Evropana.

IV.

"NEOBVYKLÝ PŘÍPITEK. Za srdečného smíchu všechny ruce pozdvihly sklenice plné mléka. Přípitku v ruštině - ať je nám raději špatně z toho, že se přejíme smetany či jogurtu než z jaderného záření, rozuměl každý. Silný nápoj vypili všichni, a s chutí... Možná, že někteří z nich mléko nepijí, jak je rok dlouhý. Prostě proto, že jim nechutná. Tady však neobvyklý mléčný přípitek neodmítli nikdo."

(reportáž z návštěvy účastníků kongresu v bratislavských mlékárnách, Rudé právo 24.6.1983)

Jak se vůbec chovali naši Západoevropané? Jak dopadla očekávání pořadatelů i čs. veřejnosti? Pořadatelé snad mohou být spokojeni, že koncepce spoléhání na slušné lidi neklamala. Procento černých ovcí snad nebylo překročeno, i když se stávalo, že se k některým jejích akcím připojili i slušní lidé. Někteří připravili hostitelům nepříjemné chvíle na tiskových konferencích stálými dotazy na Chartu 77, někteří Španělské protestovali proti referování o úterních nočních demonstracích, spočátku se ozývaly protesty proti zdánlivě nesmyslně napřehovanému dennímu programu, proti manipulaci s informací o jednání, proti otvírání soukromé korespondence. Pouzí jedinci lepili po Praze mírový kongres zpochybňující

plakátky, pár Francouzů či Italů se snad u sochy sv. Václava pokoušelo rozvinout jakýsi transparent a vyprovokovat pokojné chodce, několik západoněmeckých Zelených a sociálních demokratů bylo vyhoštěno nebo předčasně odjeli. V každém případě šlo o výjimky a ohlas jejich činů mezi účastníky kongresu se v podstatě podařilo zpacifikovat.

Lord Fanner Brockway, 94 let, který byl, podle vlastních slov, "posledním britským ředníkem na veřejném shromáždění v Německu, než se Hitler dostal k moci, a na podobných okolnostech prvním britským ředníkem v Německu po Hitlerově porážce", byl sice bohatě využit čs. sdělovacími prostředky - sympatie pro šilého starce se měly přenést na celý podnik - byl nejčastěji citován, ještě častěji než s. Kimmel, Indián Stepaní tetřev nebo elegantní Valentina Těreškovová, citován i dlouho po kongresu díky své korespondenci do Guardianu, ale byl na druhé straně snad jedinou novinářsky atraktivní postavou, a jednou z mála významných osobností vůbec (vedle bývalých prezidentů Mexika a Portugalska, bývalého generála NATO Nina Pastiho, plukovníka sovětského generálního štábu Batenina nebo šachového mistra světa, člena ÚV Komsemolu Anatola Karpova). Ostatní se chovali - řekněme nenápadně. Kongres, jak již naznačeno, proběhl podle očekávání.

A očekávání naší veřejnosti - konečně, ta má být třešň. Lidé s politickými koníčky si racionálně vylouží, proč naděje byly liché, dobře že jsme těm optimistickým zprávám nevěřili, beztak to byly možná údajné dezinformace s cílem vyprovokovat k veřejné-

mu odhalení stoupence Charty 77 (možná nějakou podpisovou akcí?), což bude asi stejným dílem pravda jako to, že možná bylo vhodné tuto příležitost k pokojnému, ale pevnému vyjádření názoru využít i způsobem veřejnějším než byl dopis Charty účastníkům kongresu a několik setkání s novináři. Mohlo se snad vykonat více té skutečně drobné mírové práce - diskusemi s účastníky, vysvětlováním, přesvědčováním. Ti, kteří se více či méně tajných schůzek delegátů z Prahy účastnili, ani z jedné strany nelitovali. Opravdu není nad osobní zkušenost. Zahraniční hosté přijeli snad z velké části neinformováni a nepřipraveni. Nevěděli prakticky nic o zdejší situaci, neměli představu o postavení a možnostech prostých občanů, natož neoficiálních občanských a mírových aktivit. I když sami se velmi kriticky vyjadřovali o smyslu a organizaci mírového fóra, poctivovali někteří z nich zřejmě onu ohleduplnost slušných lidí k hostiteli. Ta se projevila třeba tak, že se omluvili z předem obtížně připravené schůzky s tím, že dostali lístky do divadla. Jindy naivně telefonovali ze svých hotelů a nechávali vaky, aby jim tam bylo voláno. Ti, Ti, kde mohli porovnat ze své zkušenosti pražský kongres s podobnými akcemi SSSR, mohli konstatovat, že tam je pohostinství přece jen ještě úplnější. Tam neviděli vakutku ani cíp reality za kyprými obláčky nastrojených cherabínů - pienýrů. Otázkou je, zda nakonec těch lidí, se kterými se dále o budoucnosti míru a Evropy mluvit, nebylo příliš málo. Možná, že všichni, kdo se chtěli setkat i s někým jiným než se "spontánními pracujícími", tak učinili. Někteří

z nich si učinili závěr: příště ne! Pošlou ale své přátele, aby viděli na vlastní oči. Vzácně důsledný postoj, zvláště vezmeme-li v úvahu, že asi každá, a o to víc osobně bolestná zkušenost je na hranici nedělitelného. Ti, kteří váhali vyjavit poznanou pravdu ještě v Praze, ji možná vyjví doma. Co všichni viděli, jaké to bylo shromáždění. Že pravdou není jen to, co je ochoten slušný a inteligentní šlovák připustit, že totiž s těmi občanskými právy to v Praze slavné není, že je tu pár politických vězňů, přehnaná protizápadní propaganda, snaha zastírat realitu a přilíh ornamentů na facádě, ale i to, čemu se rozum vzpírá, že celý kongres je jednostrannou manipulací, promyšlenou inscenací od nejmenšího detailu po znepokojování dětí až k aranžování desetitisícových manifestací.

A veřejnost nepolitická, většina Prahy, už rozhodně nemůže říci, že by shromáždění přineslo něco neočekávaného. Pražané, vědoucí své, reagují bezmezně skepticky nejen na mírový kongres, ale i na Mír vůbec. Před kongresem správně vytušili, že bude posílena zásebování, a obstarali si tedy pár úspěšných nákupů. S organizátory, jako už tolikrát, uzavřeli tichou dohodu, na to Staroměstské náměstí přišli, škodolibě okomentovali potěškinovské nářečí, řekli si pár vtipů (Jaký je rozdíl mezi západní a východní holubicí míru? Západní má plechovou dráhu letu!). Nabručený hospodský utrousil, že mu to připomíná poruru ředitelů Rač o tom, že okrádat hosty by se nemělo. Zástanou (dopřítě) vzpomínky na vysáhání dobrovolných příspěvků a zlost při pomyslení na velkopanské blokování dopravy konvoji návštěvníků z jiných světů.

Úplně jinak, a specificky, uvítala mírové jaro část nové generace, která se u nás po konci 70.let začíná rýsovat- Jsou to děti bez předsudků a v mnohém bez skrupulí, s četnými umělými mezerami ve vzdělání, a v podstatě asi generace zdravá a stejně akcentovaná jako ty předtím. Vyrostla v reálném socialismu (narozeným roku 1968 je 15 let!) a má s ním už své účty. Desítky z nich se zúčastnily několika pokusů o svoje mírové manifestace (30. dubna, 1. června). Pochoď ze Staroměstského náměstí na náměstí Míru. Řetěz rukou, na Městku policie, útok, rozšlapané fotoaparáty. (Tři studenti filosofické fakulty měli být vyloučeni, pak, když se ukázalo, že jde o prominentní synky, aféra ututulána.) Generace pestrá: studenti, učňové, i učňové, kteří nemohli jít studovat a studenti, kteří studovat nechtěli, dělníci. V duchovním zázemí této generace mírově koexistuje pacifistická ideologie hippies 60. let, ideál Johna Lennona, silné proudy náboženské, studium zakázané četby, a divokou hudbou a optikou punkové Nové vlny. Mestočetní politika masových zákazů hudebních skupin a křížová výprava proti Nové vlně přináší své ovoce. Nápis na zdech, manifestace pod clonou davu fotbalových diváků. Policejní manévry a surové zásahy proti mladým posluchačům nové hudby (naposled počátkem června v Žabčicích u Brna) jsou další neblehou setbou. Byla to tato nová generace, která přišla, opravdu sua sponte, na mírovou manifestaci na Staroměstské náměstí, aby tam prožila i svou noční mírovou zkušenost.

V. "...účastníci považovali za nutné, aby se veřejnost odzvěděla pravdu o skutečném průběhu, výborné atmosféře a jedinečném charakteru pražského světového shromáždění."

(Závěrečná zpráva ze Setkání novinářů)

Jak vypadají závěrečné zprávy z 22 sekcí, písemné památky jednání kongresu? Podle očekávání. Nejsou ale jedna jako druhá. Kde by si dal práci s jejich rozбором, našel by ve většině z nich formulace inteligentní, pravdivé, nepropagandistické, a současně ve většině z nich i formulace právě opačné. Pravdu i lež. Všechna témata (snad s výjimkou zápisového setkání novinářů - ryse pražské záležitosti "mezinárodní organizace novinářů"), byla zadána rozumně, nekonfliktně, univerzálně. V jejich znění byly i problémy zodpovědnosti za světový mír, otázka lidských práv jako součásti míru. Univerzální jazyk se měl až v průběhu jednání přetavit dle možnosti v jazyk reálný. (Proti "abstraktnímu" pojetí lidských práv má v poslední době socialismus účinnou protizbraň: ano, jsme pro nedotknutelnost základních lidských práv, tj. především práva na život a na práci.)

Některé zprávy se snažily předvádět jednomyslnost, tj. prezentovat jen to, na čem se všichni shodli, a to i formou deklarací, od naivních provolání cír-

kovních činitelů nebo městských radních až po bojovné umělce (Aldridge, Kozák). Někde to už skladbou diskutujících nebylo obtížné, jinde to asi možné nebylo. Osobitou pečeti znění zpráv jistě vtiskli spravodajové sami. Základní zprávu z prvního dialogu (Nebezpečí jaderné války) předkládal soudruh Bruce Kimmel z USA a podle toho vypadala. Některé zprávy byly objektivizující až objektivistické (formulace jako: někteří řečníci se domnívali...), zdůrazňovaly různost názorů (a tedy svobodu diskuse), v jednom případě jsme se dozvěděli o francouzsko-australském konfliktu mezi delegáty ve věci francouzských jaderných pokusů v Pacifiku. Místy je ze zpráv patrné, že diskuse i její závěry jsou diskusí, která se občanů východní Evropy netýká a ani týkat nemůže (např. metody ovlivňování vlád). Zpráva z jednání lékařů je věcná, univerzální, a jako jediná naprosto nestranná. Zpráva o jednání o úloze OSN v otázkách míru je diplomatická, legalistická, nestranná s výjimkou jednoho odstavce a přináší zajímavé návrhy:

- posílit snahy OSN o zajištění lidských práv a osobní bezpečnosti všech lidí kdekoli na světě
- uspořádat mezinárodní referendum týkající se problému odzbrojení
- OSN má povzbuzovat jednotlivce i organizace k tomu, aby se vyslovovali k otázkám míru a odvrácení jaderné války přes snahu určitých zájmových skupin jim v tom bránit

a návrh, aby československá vláda byla pověřena tuto zprávu předložit Valnému shromáždění OSN. O někte-

rých pozoruhodných návrzích spontánně informují i jiné zprávy: např. zakázat jakýkoli vývoz uranu (Závědy ve zbrojení).

Většina jednání však i podle znění zpráv o nich probíhala naprosto jednostranně. Naprostá podpora sovětské politiky, delegáti dojati čs. dětmi (Sociální, psychologické i etické aspekty zbrojení), jednoznačná zodpovědnost USA a NATO (Výchova k míru, Novináři, Poslanci aj.), "je třeba stanovit, kdo jsou přátelé a kdo nepřátelé... Nezúčastněné země by měly jednotně vystoupit proti průmyslově vyspělým západním státům a přimět je ke snížení výdajů na zbrojení" (Úloha hnutí nezúčastněných), hřmotná prokletí amerického, ale i britského imperialismu, sionismu a dokonce čínského hegemonismu (Problémy Asie, Afriky a Latinské Ameriky).

Církevní kruhy jedním dechem odhalily imperialismus, totalitarismus a antikomunismus a požadují "úplnou škálu lidských práv", s tím "že je třeba dávat přednost základním společenským právům včetně potřeby, příbytku, lékařské péče, pracovních příležitostí a vzdělání. Avšak i individuální práva musí být nastolena a obhajována; ale bez "jakýchkoli postranních motivů".

Téměř všude se podařilo pořadatelům dosáhnout zřejmě kýženého politického cíle - totiž ve všech zprávách s jednou výjimkou jsou odsouzeny USA, americké rakety v Evropě, nebo alespoň konstatováno, že většina řečníků je odsuzovala. Pokud se mluvilo pouze o nových raketách v Evropě, tisk doplnil, aby nebylo mýlky, že jde o americké rakety (RP 27.6.1983).

Nikde ani slovo o sovětských SS20 či jiné výzbroji, nemluvě o sovětské armádě na území jiných států, i když v diskusích na tato tabuizovaná témata došlo. (Maximální cenou za tento úspěch bylo několikrát konstatování, že někteří mluvčí se snažili klást na stejnou rovinu odpovědnost obou velmocí za zbrojení.) Dlouhé pasáže o svatých právech jednotlivců i národů, které každý slušný člověk může bez výhrad podpořit, jsou pak fakticky anulovány drobnými, otevřeně pro-sovětskými prohlášeními, šikovně skrytými v textu, nebo už otevřeně protizápadním předznamenáním většiny zpráv. Tak lze interpretovat i závěrečnou Výzvu za mír, kde se sice abstraktně tvrdí NE jaderným zbraním na Západě nebo na Východě, ale konkrétně se mluví jen o "zvlášť nebezpečných plánech na rozmístění nových jaderných raket prvního úderu v Západní Evropě".

Měla-li být Praha centrem ustavení společné nové mírové strategie, pak nebyla. Na to bylo světové i evropské protíválečné hnutí přes veškerou snahu o masovost málo reprezentativně zastoupeno. Přijeli většinou jednotlivci, a ti snad ani nic takového neočekávali. Praha se nestala "mílníkem", k žádnému formálnímu ani akčnímu sjednocení nedošlo. Každý se dozvěděl to, co už věděl.

Proč se nikdo na kongresu nedozvěděl nic nového? Oba světy mají různé informační systémy, různé jazyky. Pokud jde o politiku, a zde o ni jde, bezpochyby - jde o mír - a jedna strana důsledně tvrdí, že politika nemůže být nestranná, že je třeba se rozhodnout, a správná strana je přece jenž jedna (opakuje: není třetí síly, což implicitně znamená, že Evropa ani třetí svět nemůže být neutrální silou, že bude

buď americká a mrtvá, nebo živá a pokreková), pak ani není příležitost pro výměnu informací. Jedna strana je prostě nepřijímá a vlastně ani nevydává, jde jí o to, jak se kde rozhodne. Mnohý občan druhé strany tuto nepřijatelnou, černobílou, falešnou volbu odmítá. Proto nepřijela (protože tušila) řada mírových bojovníků ze Západu, a mnozí z těch, kteří přijeli, se v tomto punktu s hostiteli shodnout nemohli. Slušní však o tom pomlčí. Důležitá zůstává zisk osobního poznání; není nad osobní zkušenost. A na druhé straně fakt, že jedna strana se snaží prostých osobních setkání politicky využít, což může některé slušné lidi soukromě trochu znechutit, ale ne odradit od účasti. Vše by i pro ně bylo veselejší, kdyby výsledkem nebylo jen těch pár krásných a prázdných dokumentů, hladkých, plných ušlechtilých myšlenek, ale zoufale neživých, ještě opuštěnějších než alespoň formálně zavazující cem lat staré dokumenty helsinské konference. Tehdy se, možná trochu právně, východoevropské média pozastavovala nad tím, jak malý ohlas a malou publicitu helsinská jednání na Západě mají. Prváde, občanům západní Evropy či Severní Ameriky mohlo přijít dost nepochopitelné, proč je třeba slavnostně vyhlášovat práva, jímž se zcela přirozeně těší již po generace nebo o ně dle svého uvážení v rámci ústavy svých států usilují. Helsinky byly lákadlem pro občany druhého světa. Šlo však přece jen o konferenci nebývalou, 35 hlav států se jen tak hned znovu nesejde. Tentokrát však mohutný mírový chorál z Prahy ohlas ve světě nenašel vůbec. I dobrá slova, pohlcena kontextem, lednou. I když snad průměrný západoevropský občan nechápe mechanismy východoevropského

provozu, a tedy ani mechanismy kongresu, a i když, bezesvorné pochyby, je za mír a život, proti jaderné válce, nerozumí obřadnému, patetickému a pokryteckému jazyku, který odtud zní, a instinktivně je k němu značně podezíravý. Nebo je chyba v něm, že po řadu desetiletí zůstává k písním spod Moskvy hluchý? (Odtud by byl, kdybychom byli vyničtí, krůček k dedukci, že půjde asi o občana starého typu, kterého je třeba od základu změnit.)

"Vyskytují se pokusy tvrdit, že toto hnutí je prý řízeno "rukou Moskvy". Pro nás je samozřejmě lichotivé, že akce za mír jsou spojovány s politikou Sovětského svazu. Ale "ruka Moskvy" s tím nemá co dělat."

(Andrej Gromyko, Rudé právo 17.6.1983)

Československý občan neví nic o tom, zda jsou v jeho zemi jaderná zbraň nebo jiné zbraň hromadného ničení (to, že máme vedle letectva i raketové vojsko, je předmětem chlouby, ne už nádivka hlavic), nic neví a nesmí vědět o počtu a dislokaci cizích vojsk, nic o podmínkách těžby a vývozu českého uranu. Stejně tajemná a delikátní je pro něj vždy účast sovětských poradců a odborníků.

Po Sjezdevém paláci se pohybovalo několik desítek kultivovaných, společenských, jazyky mluvících sovětských občanů. Z původních čtyřiceti oficiálních členů sovětské delegace jich spolu se zástupci v mezinárodních organizacích a dalšími byla pomalu stovka.

Některí rozdávali letáky a brožurky, několik mládežníků prodávalo trička s emblémy Světové rady míru (na stánek si česky napsali: Litujeme, pouze za váluty). Několik jich bylo v každé jednací síni přítomno zasedání sekcí. Někteří, ať se cedulkou Participant, působili spíše jako Staff. Organizovali setkání mezi jednotlivými delegáty i delegacemi, koordinovali odlety. Pár tuctů zkušených kongresových profesionálů, mezi nimi, troufáme si hádat, i diskrétní zástupci přirozených, legitimních spravedlivých nájmů Sovětského svazu. Sověti jsou zastoupeni ve zmíněných schvalovacích "obsahových" komisích.

Již obsahové a organizační přípravy mírového kongresu probíhaly za konzultací v Moskvě, se Sovětským výberem obránců míru. Sovětský svaz dodával (vedle čs. zastupitelských úřadů v zahraničí, čs. ministerstev a politických či zájmových organizací) kádrové návrhy na kandidáty účasti na kongresu. Organizační a kádrové návrhy schvalovaly stranické orgány. V pražském přípravném výberu se soudruhem Kupcem spolupracují soudruzi Lokšín a Žarikov (česky mluvící pracovník pražského Mezinárodního svazu studentstva, za který bude na kongresu též vystupovat). Chystá se porada komunistických stran socialistických zemí ke světovému shromáždění. Je určena materiální a finanční účast jednotlivých socialistických zemí, především kdo zaplatí letenky. To, co vybral čs. lid, při vši dově k takové oběti nestačilo. Aeroflot chystá řadu zvláštních letadel, o kterých se nikdy předem neví, kdy přiletí.

Jestli sovetským politikům opravdu šlo o jakýsi new-look, pak bez ohledu na současnou objektivní nemožnost vzbudit nové zdání, musel nad průběhem kongresu leckdo v Moskvě zuřit. Možná, že selhání ohlasu ve světě vedlo k tomu, že na vzápětí po něm následujícím summitu Varšavské smlouvy v Moskvě bylo třeba v závěrečném prohlášení použít slov těžšího kalibru, která by bývala mohla zůstat v záloze. Státy Varšavské smlouvy v prohlášení slibují, že vyvinou maximální úsilí o dosažení dohody o evropských raketách ještě letos, a znovu nabízejí státům NATO smlouvu o vzájemném nepoužití vojenské síly. Prohlášení má zcela jiný tón, než mělo zlověstné prohlášení vlády SSSR z 26.května, a o Sovětském shromáždění v Praze ztrácí tři řádky.

VI.

"Ještě nikdy v historii se nesešlo tak široké, tak reprezentativní shromáždění představitelů mírových sil jako to, které měl náš lid a naše hlavní město čest hostit po celý uplynulý týden. Bylo to setkání vpravdě světové jak svým rozsahem, tak svým dopadem."

(Rudé právo, 28.6.1983)

Hosté se rozlétli do všech koutů světa, anež cestami paněkůd klikatými (Irové, Egypťané a část Řeků přes Budapešť, několik Angličanů a Japonců přes Varšavu, nejhranější národové přes Východní Berlín a Moskvu, 25 Španělů a 18 Italů přes Sofii), a bylo po kongresu. Úředníkům různých institucí zůstal úkol napsat zprávy o jeho průběhu, zprávy o chování jednotlivých delegátů a perspektivách další spolupráce s nimi, zprávy o chování občanů, a nám zbývalo napsat tuto zprávu. Rudé právo chvályhodně uveřejnilo většinu dokumentů kongresu, které nechtou snad ani jeho nejjednodušší čtenáři a političtí labužníci. Kongres měl dohru v západoněmeckém parlamentě, a nijak zvlášť, jak řečeno, pozornost světové veřejnosti nasměřoval.

Tím, že kongres sestoupil z roviny univerzálního jazyka k stranickosti, partikularitě až marginalitě, zamlžil zásadní pojmy. Už vůbec není jasné, co vše je mír, co pravda nebo lež. Tisíce slušných (pravda, lež) lidí, spokojení (pravda, lež) Pražané,

spontánní /pravda, lež/ boj za mír /?/. Mír je univerzální /zvláště pro někoho/, neoddělitelný od lidských práv /zvláště od některých/. Poselství takové řeči je bytostně huhnávě.

Mírový radikál by snad mohl obvinít organizátory kongresu, že promarnili historickou příležitost ukázat světu, že si upřímně přejí nápravu stavu planety a že jsou pro ni ochotni vyjít na půl cesty vstříc rozumnému kompromisu, což mohli právě dokázat, kdyby dostáli liberálnímu myšlenkám počátku příprav. Tím, že však pohodlně, sobecky, rutinně uspořádali kongres tak, jak ho uspořádali, utvrdili západní veřejné mínění i politické kruhy v přesvědčení, že Východ není schopen ničeho jiného než manipulace a zneužívání ušlechtilých citů lidí, že mu jde jen o vlastní mocenské zájmy a že dialog, jednání a domluva s ním jsou prostě nemožné, a v důsledcích svým inecenačním cynismem, pohrdáním světem i vlastními občany a demonstrací ideologické síly křehkou politickou stabilitu světového míru ještě ohrozili.

Měl by mírový radikál v zasedě pravdu, anebo význam celého mírového zasedání přeceňoval? Možná, že skutečnost zdaleka není tak dramatická. Co když celý kongres byla jen běžná denní událost, na kterou dějiny zapomenou, žádný předěl, ale bezvýznamná epizoda, která tudíž nemohla ničemu prospět ani uškodit? Měli jsme se pak vůbec snažit se v tom podniku angažovat? Optimista řekne, že ve věcech nejpodstatnějších nastávají případy, kdy jsme mravně povinni vykonat i činy, o kterých je zřejmé, že jsou marné.

Ohlédne-li se ale někdo z nás za zmenšující se nezřetelnou siluetou na letošním letním obzoru, usoudí asi poctivě, že to nebyl ještě ten případ.

DISKUSE O MÍRU III.

1 9 8 3

O b s a h

T.G. Ash: Otevřený dopis E.P. Thompsonovi	1
Katoličtí biskupové v NDR o míru	14
L. Hejdlánek: Několik bodů k tématu mír	21
L. Hejdlánek: Co vlastně chceme, když chceme mír	
J. Šabata: Otevřený dopis E.P. Thompsonovi	38
Nemůžeme nahradit Ameriku (rozhovor Spiegelu s francouzským ministrem obraný Charlesem Hernu)	69
J. Vrána: Dnes jde o Evropu	80
Dopis redaktorovi mírových sborníků	91
Zpráva o pražském mírovém kongresu	98

